

En lokal utviklingsmodell i endring

- En casestudie av by- og næringsutviklingen i Grimstad

Av Øystein Nicolai Haga

Masteroppgave i samfunnsgeografi

Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi

Universitetet i Oslo

Vår 2013

Forord

Da var masteroppgaven ferdig. Flere personer fortjener en takk for å ha bidratt på en eller annen måte til at denne kunne stå ferdig til fristen. Takk til alle venner og familie som har støttet meg underveis og kommet med interessante innspill og kommentarer både her i Oslo og i Grimstad. En mental blomst sendes også til informantene mine, og andre personer som har vist interesse for det jeg har holdt på med den siste tiden. Stor takk til min veileder Jon P. Knudsen ved Universitetet i Agder for gode og konstruktive råd og tilbakemeldinger om både teori, lokal og regional kunnskap og praktiske utfordringer. Takk også til Gabrielle Haga for korrekturlesning og innspill i siste liten.

En stor del av denne oppgaven har dreid seg om å finne ut hvordan jeg faktisk kan gjøre den, ettersom jeg hadde noen problemer med å finne teori og studier i mellomstore byer i Norge. Enten var casene for store eller små, eller så var det sterke eller svake regioner. Det mellomstore har falt litt i gjennom, noe som har gjort prosessen litt vanskelig. Samtidig har det kanskje også vært med på å aktualisere temaet. Selv om det har vært noe vanskelig har det også vært veldig interessant, og jeg håper oppgaven kan leses av personer med en åpen tilnærming til hvordan man kan gjøre en slik oppgave og ta tak i de spørsmålene jeg kommer inn på her.

Øystein Nicolai Haga

Innholdsfortegnelse

1. Innledning	6
1.1 Problemstilling.....	7
1.2 Oppbygging og gjennomføring	7
2. Grimstad - før og nå	9
2.1 Grunnmuren	10
2.2 Sørlandet, sørlandsbyen og Agderbyen.....	10
2.3 Fra maritim småby til...?	12
2.4 Skole- og kunnskapsbygging som vekststrategi – gjenreisningen.....	14
2.5 Ericsson-saken og kompetansearbeidsplasser	18
2.6 Hvem bor i Grimstad? Befolkning i et (nytt) regionalt perspektiv	19
2.7 Regionalpolitisk posisjon	20
2.8 Kommunale plandokumenter	21
2.9 Institusjoner, Triple Helix og bytesen	22
3. Teoretisk rammeverk	24
3.1 Økonomisk posisjon og perspektiv	25
3.3 Innovasjonsbegrepets innhold og kapital.....	26
3.4 Stiavhengighet og co-evolution.....	29
3.5 Læring og kunnskapshåndtering	32
3.6 Sosial kapital og lederskapsroller	34
3.6.1 Bra eller dårlig for regional utvikling?	36
4. Bysystemer og byregioner	39
4.1 Urbant entreprenørskap	40
4.2 Nettverksbasert organisering	42
4.3 Den distinkte byen – kilde for entreprenørskap i byen?	44
4.4 Den kulturelle og sosiale plassering i lokaløkonomien	45
4.5 Oppsummering teori	48
5. Forskningsdesign og metode	49
5.1 Casestudie	50
5.2 Observasjon og deltagelse.....	52
5.3 Kvalitative intervjuer.....	54
5.4 Temasentrert analyse og tolkning.....	56
5.5 Triangulering.....	57
5.6 Troverdighet, bekreftbarhet og overførbarhet	58
5.7 Oppsummering	58
6. Analyse	60
6.1 Den historiske arven – hvordan opplever informantene endringsprosessene over tid?	61
6.2 Arenaer for samhandling	63
6.2.1 Mellom rigide strukturer og sosiale relasjoner	64
6.2.2 Samhandling og konflikter i relasjonene	65
6.2.3 Offentlig-privat samarbeid i endret rollemønster	67
6.2.4 Møteplasser og entreprenørskapskultur	71
6.2.5 Styringsmodell under press(?)	74
6.3 Konflikter, forestillinger og gode forutsetninger	76
6.3.1 Myter og forestillinger. En barriere for nyskaping?	79
6.4 Hva kan man forvente av byen? Hvor distinkt er den?.....	81
6.5 Nye koblinger?	85
7. Konklusjon	89
7.1 Problemstilling 1:	89
7.2 Problemstilling 2:	91

7.3 Avsluttende kommentarer, bidrag og videre forskning	93
8. Referanseliste	96

Kart og figurer:

Kart1: Kart over Grimstad kommune i regionen.....	9
Kart2: Kart over sentrumsområdene med henvisning til 3 ulike hovedpunkter.....	17
Figur1: Tabell over pendlingsrelasjonene mellom byregionene Arendal/Grimstad – Kristiansand – Vennesla.....	20

1. Innledning

Byer har historisk sett alltid hatt en sentral rolle i utformingen av samfunnsstrukturene og vært en arena for økonomiske, kulturelle og sosiale utvekslinger. Det var likevel først ved det kapitalistiske økonomiske system mellom år 1000 og 1200 e.kr. at dagens urbane utvikling virkelig tok form, og byer ble sentrum for økonomisk vekst. Industrialiseringen la videre grunnlaget for at byer kunne vokse enda mer, og byene i dag er flere ganger større enn hva som var mulig tidligere. Selv om vi lever i en verden i dag der nye teknologier og kommunikasjonsmetoder gjør både mennesker og informasjon mer mobile, er mennesker og økonomisk aktivitet forankret i sosiale relasjoner, nettverk og territorielle betingelser (Dicken, 2007; Hess, 2004). Tradisjonelle teknologiske innovasjonsprosesser har da også vært knyttet opp mot byer, ved at det er her har utvikles ny teknologi, og endret det urbane mønsteret. I Norge, som jeg vil komme tilbake til senere i oppgaven, har man ført med seg en normativ bagasje om at de mellomstore byregionene er bra, og frykten for de store byene. I Norge hadde imidlertid byene langs Sørlandskysten tydelige urbaniseringstendenser ganske tidlig, med en samfunnsmodell som var skreddersydd etter lokale, regionale og internasjonale forhold. Teknologiske endringer i sjøfarten – så vel som i mange andre sektorer – fra bygging i tre til stål passet lite godt inn i denne modellen. Dette fikk etter hvert katastrofale konsekvenser for mange av byene og lokalsamfunnene her. Det kan også settes i en historisk epoke parallelt med emigreringen til USA på slutten av 1800-tallet. Sørlandet som region har forsøkt å gjenreise seg etter dette, og det er her jeg også tar mitt empiriske utgangspunkt i en by for å forstå hvordan de lokale innovasjonsprosessene fungerer. Caset jeg har valgt her er Grimstad, en mindre/mellomstor by, med beliggenhet mellom fylkeshovedstedene Arendal i øst og Kristiansand i vest.

Mye av forskningen på innovasjon er enten koblet opp mot store byer og næringsmiljøer i Europa og USA, stagnerende industrielle miljø, små bygder, større regionale innovasjonssystemer, foretaksrettede studier, eller ulike nettverksanalyser. Det har imidlertid blitt forsket lite på hvordan mellomstore byregioner kan være arenaer for innovasjon og

nyskapning, og jeg har funnet relativt lite teoretisk materiale og casestudier som kan belyse lokale innovasjon- og samspillprosesser i en slik kontekst. Slikt sett kan oppgaven tolkes som en innovasjonsstudie med byen som case, der jeg vil forsøke å lage meg et teoretisk rammeverk som kan belyse problemstillingene jeg tar opp nedenfor. Valget av case tar utgangspunkt i at Grimstad har hatt sterk vekst sammenlignet med de omkringliggende småbyene langs kysten. Det blir redegjort for utviklingstrekk ved byen og fremstilt en slags bytese i empirikapittelet som blir utgangspunktet mitt for resten av oppgaven.

1.1 Problemstilling

Med dette som utgangspunkt, vil jeg i denne oppgaven ha som mål å studere hvilke mekanismer nøkkelaktører i byutviklingen mener er viktige for vekst og nyskapning i næringslivet, hvordan nøkkelaktørene opplever dette fungerer i praksis, og hvordan dette går inn i de teoretiske perspektivene på området. Dette kan være en ambisiøs og bred problemstilling for en slik oppgave, som vanskelig kan svares på under ett. Derfor har jeg formulert 2 underproblemstillinger som kan hjelpe meg med å håndtere dette:

- *Hva har vært viktige betingelser for innovasjon og nyskapning i byen, og hvordan har strukturelle og institusjonelle forhold hatt innvirkning på endringsprosessene de senere årene?*
- *Hvordan oppleves næringsarbeidet i dag av nøkkelaktørene i praksis, og hvilke muligheter og utfordringer kan identifiseres i møtet mellom nærings- og byutvikling?*

Jeg har gjort dette ved å fokusere på både strukturelle og institusjonelle endringer, og forsøkt å identifisere brudd, kontinuitet og drivkrefter i en lokal utviklingsmodell. Det blir da naturlig at den historiske dimensjonen får en plass i oppgaven.

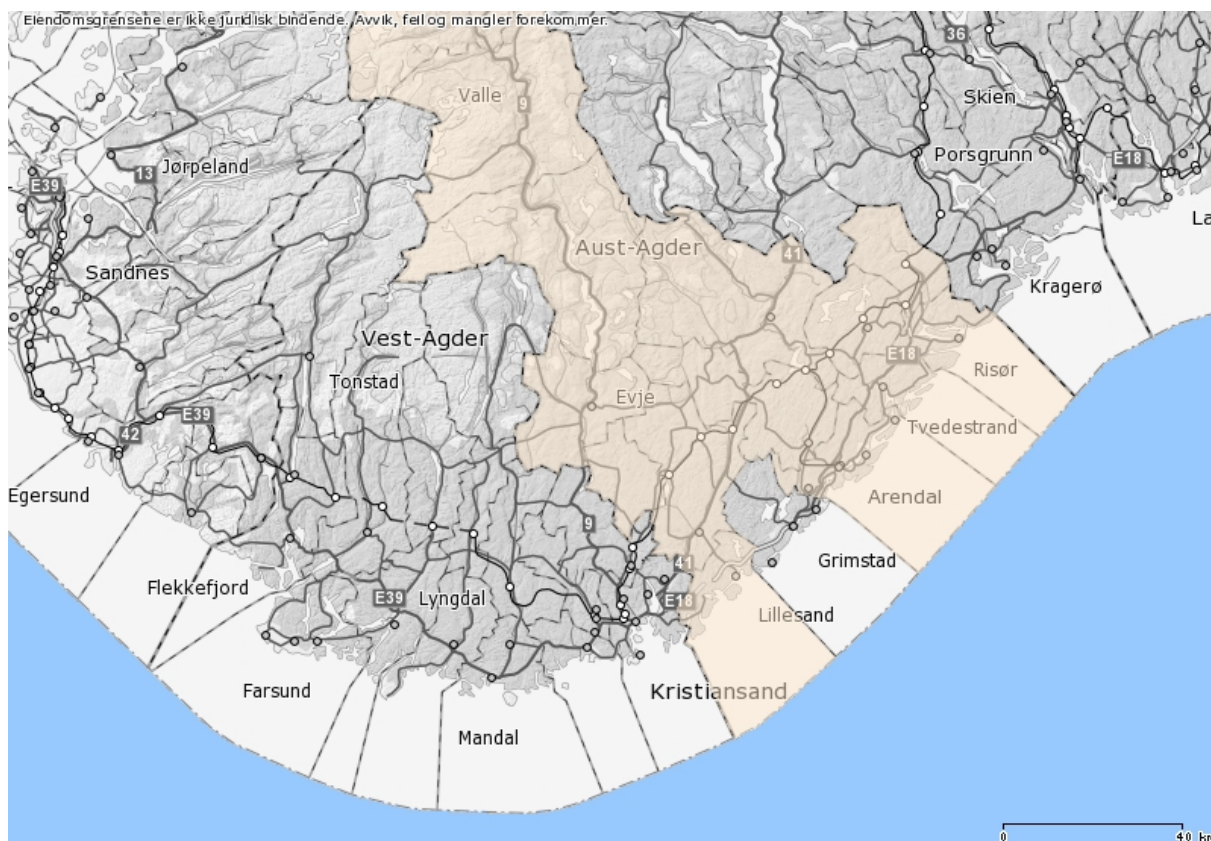
1.2 Oppbygging og gjennomføring

Her vil jeg gi en kort introduksjon til hvordan oppgavens struktur er, og hvordan den er bygget opp. Først vil jeg gi en (kortfattet) historisk utgreiing om byens utvikling, og som sagt

presentere et slags bytese som vil være bærende for oppgaven videre. Dagens situasjon vil også inkluderes for å forstå endringene som har skjedd de siste årene. Deretter vil jeg presentere relevant teoretisk litteratur som kan hjelpe meg med å svare og bygge opp under problemstillingene og analysen. Teorikapittelet er tematisk todelt, hvor første del tar for seg perspektiver innenfor evolusjonær økonomisk geografi og innovasjon. Den andre delen tar for seg byteoretiske tilnærminger for å forstå og sette meg inn i konteksten aktørene befinner seg i i større grad. Jeg forsøker i teorien å gradvis ”bygge meg ned” fra et mer abstrakt til et nærere teoretisk rammeverk. Etter teorien vil jeg gjennomgå de metodiske tilnærmingene og forskningsprosessen. Her vil jeg redegjøre for datainnsamlingen og vurderinger knyttet til dette samt hvordan jeg vil analysere materialet. Analysen følger etter dette kapittelet. Her vil jeg se på ulike forståelser, samhandlingsmønstre og strategier for næringsutvikling som fremstilles hos informantene. Dette vil bli knyttet opp mot refleksjoner i forhold til teorien og empirien, for å forstå endringsprosessene og hvordan dette henger sammen. Her fremheves både brudd, kontinuitet og drivkrefter som er bevart og endret i caset. Avslutningsvis i analysen vil det også bli presentert mulige nye koblinger med bakgrunn i hva informantene mente manglet og så på som utfordringer fremover. Til slutt følger en konklusjon, der jeg vil forsøke å trekke trådene sammen og vise funn i oppgaven. Avslutningsvis vil jeg komme med noen kommentarer om oppgaven som helhet og dens funn, samt gi noen refleksjoner rundt bidrag og videre forskning.

2. Grimstad - før og nå

I dette kapittelet vil jeg presentere studieområdet i oppgaven. Jeg vil trekke frem historisk utvikling av regionen og viktige hendelser, og jeg vil også bruke opplysninger som tall og tabeller for å få oversikt og danne et generelt bilde av stedet. Å skrive historien til et sted er en utfordrende oppgave fordi fremstillingen man gir er en tolkning i seg selv, gjerne knyttet opp mot egne personlige erfaringer og samfunnsvitenskaplige studier. Det kan være vanskelig å skille hva som er empiri eller kontekst, og hva som er analyse. I lys av dette vil jeg her forsøke å gi en fremstilling av byen omkring sentrale (endog generelle) utviklingstrekk og aktuelle problemstillinger. Før jeg gjør det vil jeg gjerne påpeke at når jeg bruker begrepene by og byregion, refererer disse til de kommunale administrative avgrensningene.

Kart 1: Kart over Sørlandet og Grimstad kommune, målestokk 1:40 km. Grenser Arendal i øst, Lillesand i vest og Birkenes i nord. Kilde:

<http://grimstad.avinet.no/default.aspx?gui=1&lang=2> . besøkt 1.2.2013

2.1 Grunnmuren

For de fleste sørlandsbyene langs kysten var tømmerhandel, og den skipsrelaterte næringen den viktigste, og beliggenhet ved elveutløp var viktig for å få fraktet tømmeret fra innlandet til haveområdet. Grimstad var ikke plassert ved et elveutløp, men hadde en isfri havn med flere innseilingsmuligheter, selv om innseilingen var krevende med flere skjær. Samspillet mellom land og vann har slikt sett vært sentralt for byutviklingen, også i de senere år. Byen var også plassert mellom de to fylkeshovedstedene Kristiansand i vest og Arendal i øst, en geografisk beliggenhet jeg senere vil argumentere for har vært sentral for utviklingen av en egen identitetsforståelse og samfunnsstruktur. I 1816 fikk byen egne kjøpestadsrettigheter, selv om disse var noe begrensede, men det har blitt dokumentert trehandel med hollandske skip så langt tilbake som på 1500-tallet. (Byens areal var den gang kun 217 dakar i 1816, men byutvidelser og sammenslåinger med Fjære og Landvik kommune i 1971 utvidet grensene til i dag å være totalt ca 303 km², derav 30 km² vann.) Folketallet økte ved sammenslåingen fra 2 782 til 11 764¹. Sammenslåingen kan bli sett på som startskuddet på utviklingen i nyere tid, samt tilgang til utbyggingsarealer for næring og bolig. Jordbruksarealet er per 2011 19 km², og det totale skogarealet er 213 km²². Dette gjør kommunen til Sørlandets største jordbrukskommune. Denne oversikten gir et generelt og kortfattet bilde av byens utvikling. Men alene gir den et lite grunnlag for forståelse av de dynamiske prosessene som har skjedd og foregår i dag. Derfor ønsker jeg å gå noe dypere inn i historien, og undersøke hva det som kjennetegner den.

2.2 Sørlandet, sørlandsbyen og Agderbyen

Hvis jeg skal lage meg et bilde av et sted for å kunne analysere og belyse det teoretisk, både i fortiden og i samtiden, er det vanskelig å ikke inkludere regionale aspekter og utvikling. For å forstå Grimstads utvikling, er det her viktig å forstå byen ut i fra en større regional kontekst, som inkluderer den politiske, økonomiske og sosiale strukturen. Begrepet "Sørlandet" ble først lansert av dikteren Vilhelm Krag (1871-1933) i en kronikk i Morgenbladet i 1902, der han setter et navn på en landsdel som tidligere ikke hadde noe navn. Sørlandet var frem til da

¹ http://www.ssb.no/kommuner/kommuner_fra_1951.html

² Faktatallene er hentet fra SSBs side statistikkbanken, hvor jeg har hentet ut data gjennom egne beregninger.

litt Østlandet og litt Vestlandet. Krag's prosjekt var å bygge en identitetsforståelse av regionen, og må slikt sett også sees i lys av andre poeter og forfattere på denne tiden rundt unionsstriden som også hadde identitetsbygging som spesialitet (Skjeie, 2002). Krag's prosjekt var likevel fokusert mer mot det regionale enn det nasjonale, og den første definisjonen av Sørlandet som landsdel finner vi først i Illustrert Norsk Konversationsleksikon fra 1913; "Sørlandet omfatter den sydligste del af Norge fra Risør i øst til Stavanger i vest. Navnet S., som blev foreslaaet af Vilhelm Krag omkr. 1900, har forholdsvis nylig faaet hævd, og grænserne er endnu omstridt. Det omfatter i det væsentlige amterne Nedenes, Lister og Mandal og Stavanger, den kyststriben, hvor talesproget har bløde konsonanter." Kyststripen ble altså Sørlandet, der Agder – et mye eldre begrep, men aldri en egen region – var betegnelsen på områdene og dalførene innover i landet. Krag selv mente imidlertid at Sørlandet burde deles i tre deler, med skjærgården, byen, og fjellbygden. Men slik ble det altså ikke til slutt. Noe av begrunnelsen til den oppfatningen vi i dag har om hva Sørlandet er, kan kobles til Stortingets vedtak om å omdøpe jernbanestrekningen Oslo-Kongsberg-Kristiansand-Stavanger (Vestlandsbanen) til Sørlandsbanen.

Begrepene Sørlandsbyen og Agderbyen knyttes her til Jon P. Knudsen's (2002) konseptuelle modeller for samfunnsstrukturen for småbyene langs kysten. Sørlandsbyen forente det lokale, regionale og internasjonale i en modell skreddersydd for seilskutetidens tilpassingsform (Knudsen, 2002). Urbaniseringsprosessen langs sørlandskysten er ganske slående i en nasjonal kontekst, der resten av landets utviklingen var (og er?) preget av spredtbygde byer og strøk (Myklebost, 1960). Modellen, argumenterer Knudsen, var ensidig og sårbar, og når tråden mellom det lokale, regionale og internasjonale røk mot slutten av 1880-tallet, kollapset hele systemet uten noe nasjonalt sikkerhetsnett til å ta i mot det politiske, økonomiske og kulturelle fallet. Norge, som mange andre land på denne tiden, hadde ikke et velutviklet statsapparat, og var fremdeles under oppbygging. Som næringspolitisk aktør opptrer ikke staten som en aktiv aktør på samme måte som i etterkrigstiden. Unntaket kan være utbyggingen av Sørlandsbanen som jeg var inne på over, og kan sees på som et større samfunnsmessig viktig prosjekt. Prosjektet tok lang tid å fullføre (avsluttet under krigen), og det kan (ironisk nok) stilles spørsmål om hvor viktig banen faktisk ble for bosetting og næringsliv, i en tidsperiode der bilismen var i ferd med å ta over som transportmiddel. I Sørlandsbyen hadde uansett hver by sine koblinger fra innlandet og ut til det internasjonale. Agderbyen, på sin side, fremstilles som en ny regional samarbeidsform med et felles arbeid- og boligmarked som strekker seg fra Mandal i vest til Tvedestrand i øst. Det er i hovedsak i

Agderbyen veksten i landsdelen skjer, og det er også i denne konstruksjonen jeg altså tar mitt empiriske utgangspunkt. Nå som den større regionale dimensjonen er satt og premissene avtegnet, ønsker jeg å rette fokus mot byens utvikling for å få frem aktørene og prosessene i de lange linjene.

2.3 Fra maritim småby til...?

Tradisjonelt har kanskje mange knyttet Grimstad opp mot den maritime næringen, og særlig seilskutenes tid, som for øvrig også er reflektert i kommunevåpenet, en brigg for fulle seil på et skjold med fire tagger, som skal representere de fire sammenslåtte kommunene Eide, Fjære, Landvik og Grimstad. Det vil derfor være relevant for å forstå hvordan dagens innovasjonspraksis og næringsstruktur som i dag er gjeldende, å forstå hvordan regionens industrialisering er i et historisk perspektiv. Jeg har tidligere i oppgaven argumentert for at man er nødt for å forstå samspeillet mellom de ulike geografiske nivåene om man skal forstå dagens situasjon i byen, og at lokale eller regionale næringsstrukturer og maktkonstellasjoner gir en viktig pekepinn for å forstå den sosiale strukturen. Jeg vil her forsøke å utvikle dette forholdet ut i fra empiriske funn og observasjoner.

Wicken (1997) viser hvordan førindustrielle former for sosial organisering og bedriftskultur har utviklet seg forskjellig i ulike regioner, og finner forskjeller i det typologiske landskapet fra området rundt Oslofjorden og Vestlandet (han deler for øvrig opp i disse to, samt ”fjell- og dal-Norge” og ”Nord-Norge”, men erkjenner også at det finnes regionale/lokale forskjeller innad i disse inndelingene). Næringsvirksomheten på Vestlandet beskrives som en modell inspirert av den franske entreprenørskapsmodellen, preget av småbedrifter med håndverkertradisjoner og tradisjonell kunnskap, hvor kompetansen ble hentet fra lokalsamfunnet. Mens oslofjordområdet historisk sett utviklet seg mer uavhengig av tradisjonelle verdier og radikale sosiale endringer under urbaniseringen på 1800-tallet (kompetanse om drift av mekanisk utstyr ble importert fra Storbritannia), utviklet vestlandsområdene en egen type sosial organisering hvor man kombinerte de tradisjonelle næringene med nye næringsformer som i hovedsak var mekanisk og senere elektrisk utstyr rettet inn mot fiskerinæringen. I tillegg skaffet entreprenørene legitimitet i lokalsamfunnet ved å inngå i lokale partnerskap og deleierskap i produktutviklingen, noe som dempet

klassemotsetningene mellom eier og arbeider i motsetning til den britiske ”fabrikk-modellen”. Et eksempel på dette kan være partsrederiet (kanskje spesielt sentralt og viktig på Sørlandet) der flere personer var med og hadde interesser i rederiet. Dette var en måte å skape kapital på i fraværet av et velutviklet kapitalsystem, der risiko og gjeld ble delt på flere personer i lokalmiljøet. Partsrederiet som en eierskapsmodell gjorde altså flere personer enn rederen til kapitalister, slik som bønder, skogeiere og andre.

Likheter til denne næringslivsmodellen, eller entreprenørskapsmodellen, kan vi finne i byene langs sørlandskysten. På slutten av 1800-tallet og begynnelsen av 1900-tallet var Grimstad, som resten av byene langs sørlandskysten, preget av stagnasjon og lite virksomhet etter overgangen fra seilskuter til dampskipsbåter og båtbygging i jern. I en nasjonal målestokk er landbruksdriften på Sørlandet generelt sett mindre her enn enkelte andre landsdeler, og den har vært preget av småbruk. Dette har delvis med naturgeografiske forutsetninger å gjøre, hvor områdene preges av oppstykkede og spredte jord- og landbruksarealer. Delvis har det også å gjøre med bruksstrukturen som er et resultat av tidligere praksis med arvedeling, sammen med muligheter for å kombinere gårdsdrift med skipsfart og fiske. Man var altså nødt for å ta marginale ressurser i bruk, og finne måter å kombinere driften med andre inntektskilder på. Hvis vi tar utgangspunkt i de kommunegrensene som i dag er avtegnet, og integrerer områdene innover i landet, nevnte jeg tidligere at kommunen er Sørlandets største jordbrukskommune, der man blant annet finner Storegra gård ved Tjore, med dokumentert gårdsbruksaktivitet for rundt 7 000 år siden. Viktige elementer for å klare seg den gang, som også i dag står sterkt i disse områdene har altså vært handel, skipsfart og jordbruk. Boken *Storegra gård – fra Istid til Nåtid* av Geir Åsen (1999) gir interessante historier om menneskenes aktivitet og fortellinger med henvisning til dette, hvor blant annet feider mellom de ulike gårdene og hollendere, samt brannen i London i 1666 blir trukket fram for å vise hvordan lokalsamfunnet var sterkt integrert og påvirket av internasjonal politikk og økonomiske forhold. Jeg vil ikke gå særlig mye nærmere inn på dette her, men lager meg en forståelse for at byens tidligste epoker var preget av samspillet mellom sjø og land.

2.4 Skole- og kunnskapsbygging som vekststrategi – gjenreisningen

Som by har rederivirksomheten, som i flere av sørlandsbyene, vært en sentral næring, men virkningen av denne har vært forskjellig mellom byene langs kysten. Det at man finner kapitalsterke rederier langs kysten er i seg selv ikke noe unikt, men det som imidlertid er mer interessant er hvordan disse har manøvrert seg i det politiske og sosiale livet for å opprettholde eller skape maktposisjoner. La meg ta et eksempel. Farsund i Vest Agder var også en betydelig rederby, men til forskjell fra Grimstad hadde byen en mye mer ensidig næringsstruktur innenfor skipsfart. Byen var dermed i større grad sårbar for internasjonale konjunktursvingninger. Det som kanskje er mer interessant er forholdet mellom rederne og ”folket” for øvrig. Makten og pengene satt igjen hos redere, kjøpmenn, og andre i den økonomiske ”eliten”, uten å bidra nevneverdig utenfor deres rekkevidde. Rederne her gav for eksempel ingen støtte til det lokale fotballaget, fordi fotball og andre lagidretter ble oppfattet som arbeiderbevegelsens idrett. Det ble skapt mye kapital, men denne forble utenfor lokalsamfunnet, og lite ble skapt lokalt (Abrahamsen, 2007).

Når det kommer til redernes posisjon i Grimstad, er bildet noe annerledes, men noen vil kanskje hevde å finne enkelte likheter mellom dem også. Brødrene Johan Jørgen Ugland og Andreas Ugland har bygd opp store formuer gjennom shippingvirksomhet, men har på ulike måter investert i lokale foretak og initiativ. Johan Jørgen har for eksempel vært aktiv sponsor og pådriver i fotballklubben Jerv, og var med på å profesjonalisere fotballen fra 80-tallet ved å hente inn utenlandske trenere. Han har også vært sentral som første ordfører i byen etter sammenslåingen med de omkringliggende kommunene. Andreas, på sin side, kom noe senere inn i den lokale samfunnsdebatten, men var med på å realisere teknologiparken gjennom blant annet opprettelsen av Såkorn Invest Sør AS. Hans bidrag var med på å opprette et høyteknologisk kompetansemiljø rundt IT i området hvor dagens Ericsson-bygg, FoU bygg og Universitetscampusen ligger. Jeg kommer tilbake til dette senere.

Forholdet mellom jordbruket og byen og/eller sjøen gav også opphav til en entreprenørskapskultur, hvor utviklingen av mekanisk og teknisk kompetanse ble sentralt for å få fraktet varer fra gartnerier og landbruket til byens sentrum. Dette kan eksemplifiseres med utviklingen av gassgeneratorer av Chr. Repstads Sønner på biler og busser under Andre Verdenskrig, for å kompensere for manglende tilgang på drivstoff (et nasjonalt problem), og behov for å øke effektiviteten til transportmidlene. Det var et marked for dette i området, og kan vise en måte å reise kapital på uten et velutviklet moderne kredittsystem, men med

mobilisering og identifisering av ressurser i lokalsamfunnet. Likheter kan man også trekke til plastbåtprodusenten Herwa plast, oppkalt etter gründer Herbert Waarum, som med eksamen fra Sørlandets Tekniske Fagskole og utdanning i USA, ble blant de første til å lage plastbåter i Norge. Produksjonen fant sted ved båtbyggeriet Jørgensen & Vik i Hasseldalen, og Waarum selv satte strenge krav til produksjonsmåtene og kvalitetssikring- og testing. Han måtte selv lære opp arbeiderne, ettersom de kun hadde kompetanse med bygging i tre og aluminium, men plastbåten viste seg å være svært sjødyktig og rimelig nok til at flere kunne skaffe seg en til fritidsbruk. Fjerningen av importlisensen av utenbordsmotorer i 1957 førte til sterk økning i salget, fram til selskapet ble solgt i 1970 til Fjord Plast AS i Arendal. Oljekrise på 70-tallet gjør likevel produksjonen av plastbåter fragmentert, og Fjord Plast AS deles opp i flere mindre produsenter (blant annet Marex, Scand, Windy og Agder m.fl.).³ I dag står flere av disse produsentene igjen ovenfor vanskeligheter og utflagging som følge av redusert kjøpekraft i markedet.⁴

Waarum ble for øvrig også senere en viktig person i byens senere utvikling, med ulike engasjement i næringsråd og foreninger samt en drivkraft for å få på plass kjøpesenteret Oddensenteret. Senteret ble bygget i 1975 (en av landsdelens første) med en utvidelse i 1996. Det foreligger i dag planer om at senteret igjen skal utvides for å konkurrere med handelsparkene i Kristiansand (Sørlandsparken) og Arendal (Stoa). Verdt å merke seg, er også at senteret kom på plass kort tid etter kommunesammenslåingen, og byens første ordfører (fra Fjære) Johan Jørgen Ugland, var en viktig skikkelse i dette ettersom han hadde legitimitet og støtte i de ulike kommunene. Fra et byutviklingsperspektiv er det også interessant å bemerke seg at senterets plassering – litt utenfor datidens sentrum – skapte uro blant næringsaktører i øvre deler av sentrum, da disse følte at handelen ville forsvinne fra deres område. I dag ”stopper” sentrum ved Oddensenteret, selv om det er noen dagligvareforhandlere og større næringsbygg etter dette. Det har lenge vært en diskusjon i byen om hvordan sentrumsutviklingen skal skje, da den samme diskusjonen går igjen fra næringsdrivende i øvre deler av sentrum om frykten for deres handlekraft i utvidelsesplaner av senteret og omforming av havneområdene.

Men la meg uansett gå tilbake til skolebyggingen og utviklingen av et kompetansemiljø i Grimstad, hvor blant annet nevnte Waarum ble uteksaminert. En komité ble utnevnt i 1959 i

³ <http://www.batmagasinet.no/bladarkivet/plastb%C3%A5ten-50-%C3%A5r> for tidslinje over plastbåtens utvikling

⁴ <http://www.agderposten.no/nyheter/sliter-fortsatt-i-okonomisk-storm-1.7153694>

samråd med Norges Industriforbund og Norges teknisk/naturvitenskapelige forskningsråd, hvilket mandat var å 1. Drøfte samfunnets behov for teknisk personell mellom yrkesskolen og høyskolenes nivå; og 2. Studere undervisningsvesenet på ovennevnte nivå og legge fram forslag til endringer og utbygging med tanke på samfunnets fremtidige behov. Bedre kjent som ”Siem-komiteén”, skapte dette en reaksjon lokalt, hvor Grimstad med støtte fra Arendal og fylkeskommunen, gikk sammen for å stille en attraktiv tomt til disposisjon i Grimstad. Det ble en nasjonal debatt om lokaliseringen av en slik skole, og ordfører Trygve Skretting argumenterte i denne sammenhengen i lokaliseringsdebatten (Grimstad eller Kristiansand) for at byen hadde en kultur for samarbeid mellom næringslivet, det offentlige og utdanning, og at kompetanseutvikling kom med tiden. Tradisjonens fundament kan spores tilbake til skipsreder O.T. Tønnevold, som i 1918 opprettet et legat til en teknisk skole i Grimstad, en drøm som først ble realisert 20 år senere i 1939, og da kjent som Sørlandets Tekniske Fagskole (STF) – eller ”Teknikken”. Under krigen var tilgang på materiale begrenset, og praktisk fantasi og selvhjelpenhet preget skolens første tid (Berg *et al.*, 1992). Man hadde på denne måten distriktpolitikken på sin side.

Avgjørende for lokaliseringsvalget, tatt av Kirke- og undervisningsdepartementet, ble uansett at byen kunne tilby en god tomt med muligheter for utvidelser ved fremtidige behov (Marmøy, 2010). Forslaget ble vedtatt i 1963, og Sørlandets Tekniske Skole (SøTS) ble etablert med undervisningsstart høsten 1967 – ett år før byggingen egentlig var ferdigstilt.

Dette eksempelet om tidlig skolebygging illustrerer en lokal mobiliseringsprosess med et klart satsningsområde mot utdanning, hvor samspillet mellom næringslivet og det offentlige ble uttrykt som det viktigste elementet i næringsutviklingen på stedet. Innholdsmessig var skolen innrettet etter en tysk modell om teknisk faghøyskole (”Technisches Fachhochschule”) med videreutdanningsmuligheter innenfor kommunalteknikk, marin teknologi og senere et teknisk-økonomisk program i samarbeid med høyskolen i Kristiansand. På 70-tallet fikk man også elektronikk integrert i studieprogrammet, og strukturendringer i organiseringen av høyskolesystemet gjorde sitt til at skolen endret navn til Agder ingeniør- og distriktshøyskole (AID) i 1977. Under AID kom Statens gartnerskole på Dømmesmoen inn, og ble en del av skolens avdeling i fag som hagebruk, landskapsarkitektur og økonomi og ressursforvaltning (Berg *et al.*, 1992). Evne til tilpasning og å fange opp endringer i nasjonale og internasjonale økonomi ser dermed ut til å ha preget skolebyggingen de første årene, men stadig med utgangspunkt i en lokal erfaringsbasert teknisk kunnskapsbase. Når det gjelder livet rundt studiene, var det et noe begrenset studietilbud i byen ettersom den var så liten på den tiden.

Studentene dro like gjerne til Arendal eller Kristiansand for diverse aktiviteter, men byen hadde en fin natur og muligheter for sport og fritidsliv, og etter hvert også et økende kulturtilbud. Skolebyggingen har vært sentral for utviklingen av byen, og AID ble til Høyskolen i Agder (HiA) i 1994, og fikk relativt nylig universitetsstatus i 2007, som en del av Universitetet i Agder (UiA). Campusen stod ferdig i 2010, og eies av eiendomsselskapet J.B. Ugland Eiendom, som også forvalter og utvikler eiendommene i og rundt teknologiparken ved Campusområdet. Kartet under gir en grovskisse over det en kan kalle for sentrumsområdet, hvor området mellom den røde sirkelen og langs veien opp mot E-18 på den vestlige siden eies av JBU Eiendom og utvikles sammen med kommunen. Verdt å merke seg er også holmene og skjærene rundt, som gjennom et privat initiativ på 1920-tallet ble kjøpt opp av selskapet Grimstads Bys Vel, som skal sikre disse områdene for allmennhetens interesser.

Kart 2: Kart over sentrumsområdet. Eget utsnitt og påsatte navn for å gi en grov skisse over området. Kilde: www.grimstad.kommune.no under kartdata. Målestokk: 1:14993. Besøkt 1.2.2013

2.5 Ericsson-saken og kompetansearbeidsplasser

Ericsson saken blir ofte trukket frem som et eksempel for hvordan lokale mobiliseringskrefter kan skape muligheter i en global økonomi. La meg forklare. IKT selskapet Ericsson er et internasjonalt selskap med bedrifter i mange land. I Norge hadde man to avdelinger, en ved Oslo (Asker) og en i Arendal, der man drev med produktutvikling, tilpasning, testing av ulike Ericsson produkter for norske klienter, slik som Telenor. I 1997 forelå det planer om å flytte avdelingen i Arendal til den da nye teknologi- og inkubasjonsparken på Fornebu. Målet var å få begge avdelingene under ett tak, med nærhet til hovedkunden Telenor som da allerede hadde bestemt å flytte til Fornebu. Ledelsen i konsernet anslo at 80% av arbeidstagerne måtte flytte med for at man skulle ivareta den kompetansen man da hadde. Motstanden blant arbeidere og lokalpolitikere var stor, og det ble argumentert for at informasjonsteknologien gjør at det var mulig å kommunisere uten samlokalisering, man har 2 rekrutteringsbaser, lavere lønningsnivå utenfor Fornebu, samt at man allerede har et godt utviklet IKT miljø på Sørlandet. Det siste punktet trenger kanskje litt oppklaring. I deler av Sørlandet hadde det utviklet seg noen områder med tilknytning til IKT og data. Norsk Data ble stiftet i 1967 av reder Terje Mikalsen i Farsund og Rolf Skår som hadde kontakter innen høyteknologiske miljøer. Norsk Data var et eventyr som brått tok slutt, når selskapet ikke så for seg hvilken betydning PCene og åpne operativsystemer ville ha for bransjen. Samtidig hadde man Kitron i Arendal (tidligere Risør), Teleskolen i Grimstad der Telenor var inne, Høyskolen, så vel som noen små databedrifter som støttespillere. Å beholde en avdeling på Sørlandet ble dermed ikke sett på som en ”katedral i ørkenen” (Isaksen, 2001).

Resultatet ble uansett at Ericsson valgte å legge planene om å flytte avdelingen til Oslo på is, og lokalisere den i Grimstad isteden, etter aktiv lobbyvirksomhet og engasjement av flere sentrale aktører. I kjølvannet av saken ble Sørlandets Teknologiforum opprettet, som skulle være et møtested og lobbyforum for det lokale næringslivet, der samarbeid og læring mellom bedrifter og høyskolen stod i sentrum. Andreas K.L. Ugland var en sentral pådriver og investor for å få penger inn i teknologisatsningen, og investeringsrammen totalt sett for parken var den gang anslått til 1,2 milliarder.⁵ Modellen og prosessen er påfallende lik den vi så i kapittelet over med Høyskolen og (den gang) Teknisk Forum. Ericsson-saken ga

⁵ <http://www.itavisen.no/227336/1-2-milliarder-til-it>. Besøkt 1.3.2013

næringslivet på Sørlandet en ny optimisme, kurs og satsning innenfor IT og IKT. Selv om Ericssonkonsernet i dag nedbemannet og vil flytte ut av lokalene, er det fremdeles tilknyttede teknologibedrifter i lokalene ved teknologiparken. Innovasjon Norge flyttet for eksempel nylig inn i lokalene her 1. februar 2013, men man har også andre, slik som Coventure som er en offentlig-privat inkubasjonsbedrift⁶. Denne delen av næringslivet er rimelig godt utviklet med en kombinasjon av aktører på ulike geografiske nivåer, og med nettverk til sterke formelle institusjoner.

2.6 Hvem bor i Grimstad? Befolkning i et (nytt) regionalt perspektiv

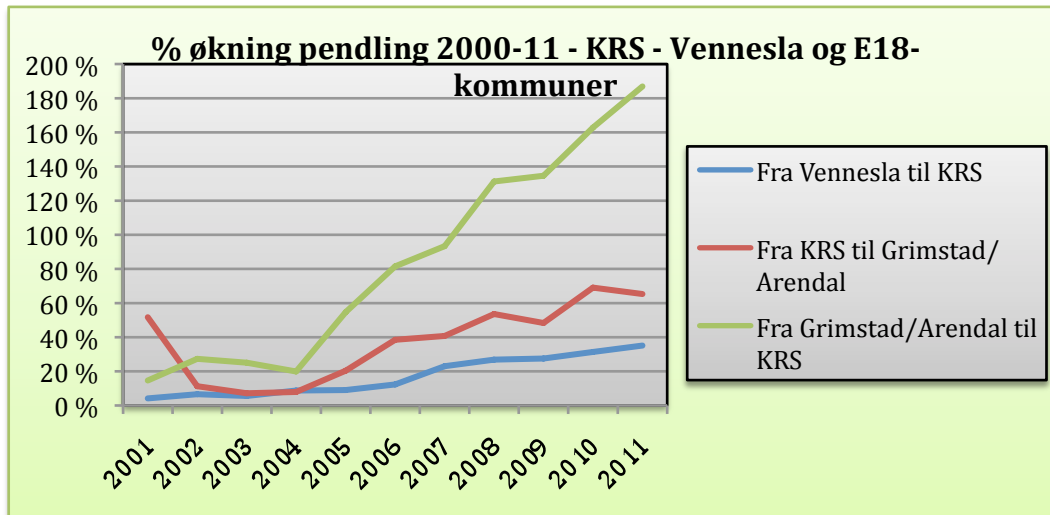
Folketallet i byen har vokst jevnt siden 1951, men som nevnt over ble spranget stort i 1971, hvor Fjære, Eide og Landvik ble slått sammen med byen, og folketallet gikk fra 2 782 til 11 764. I perioden etter dette har byen vokst gradvis, og i 2012 har byen 21 301 innbyggere⁷. Prognosene viser at veksten vil være sterk også i årene fremover. Det kan likevel være interessant å se på pendlingsforholdene mellom de ulike byregionene langs kysten fra 2000 til 2011, særlig forholdet Kristiansand – Grimstad - Arendal, ettersom man i 2008 fikk ny E-18 mellom Grimstad og Kristiansand. Veggen – 38,3 km. – stod for øvrig ferdig etter 3 års byggetid etter en OPS modell, og kan i etterkant betraktes som en suksess gjennomføringsmessig tatt den korte byggetiden med i betraktning.

I pendlingsrelasjonene i år 2000 var forholdet mellom Grimstad og Arendal -398, altså var 398 personer bosatt i Grimstad med arbeidsplass i Arendal. I forhold til Kristiansand var forholdet -128. I 2011 var tallene i begge forholdene økt (i utpendlingsforholdet) betraktelig, hvor forholdet til Arendal var -664, og -690 til Kristiansand. Prosentvis er dette en endring på 27,5% til Arendal og 220% til Kristiansand. Samtidig var det motsatte endringsforholdet fra 2000 til 2011 – altså innpendling fra Arendal og Kristiansand – på henholdsvis 15,4% og 22,5%. I brutto prosentvis beregning gir dette 22% økning mellom Arendal og Grimstad, og 152% mellom Kristiansand og Grimstad i denne tidsperioden. Totalt sett har Grimstad flere utpendlere enn innpendlere, ser man på utviklingen i denne tiden. Det kan være vanskelig å måle effekten av E-18, ettersom man må ta inn beregninger om generell økt befolkningsvekst og innpendling fra andre regioner. Men en tidsserie fra år 2000 til 2011 viser en markant

⁶ <http://coventure.no/sider/tekst.asp?side=4>. Beskøkt 1.3.2013

⁷ Tallene her er hentet ut med egne sammensatte data fra: <http://statbank.ssb.no/statistikbanken/>

økning i tallene i strekningen, selv før den stod ferdig. Dette kan ha noe å gjøre med at veistrekket ble planlagt i 2004, og man hadde noen foregripelser. Uansett peker utviklingen på at Kristiansand er den store drivkraften i regionen med tanke på innpendling langs denne aksen. Tabellen under viser en tidsserie i pendlingsforholdet prosentvis i regionen.

Dette er pendlingstallene, som viser forholdet mellom bosted og arbeid. Men det er også viktig å få frem den interne befolkningsstrukturen og endringer i byen. Av befolkningsveksten utgjør 60% tilflyttere (hvorav 30% utenfor Norge), og 40% fødselsoverskudd. 25% av innbyggerne er under 18 år, mens 4% er 80 eller eldre. Byen er også en utpreget enebolig-by, med i alt 9 071 eneboliger, men andelen prosentvis har gått noe ned fra 87% i 2001 til 77% i 2009.

2.7 Regionalpolitisk posisjon

Politisk har kommunene i begge Agderfylkene ulike interkommunale samarbeidsorganer, som Østre Agder Regionråd, Knutepunkt Sørlandet, Setesdal Regionråd, Listerrådet og Lindesnesregionen. Grimstad er i dag den eneste byen som står utenfor et slikt regionalt samarbeidsråd. Dette stiller byen i en noe spesiell posisjon med beliggenhet mellom Arendal og Kristiansand, men ikke uten problemer. Det har de siste årene gått en opphetet diskusjon om agderfylkene bør slås sammen eller forbli todelt. Enkelte kommuner i Aust Agder (blant annet Lillesand med 78,9% ja til sammenslåing) sier de vil søke om overføring til vest fra øst,

basert på folkeavstemming og uavhengig av de regionale vedtakene. I Grimstad stemte 57% mot sammenslåing, og tendensen er økende jo lengre øst man kommer. I Arendal stemte 80,4% nei, og 17,2% ja. Tidligere har ordføreren i Grimstad (V) uttalt (Agderposten 17. Februar 2010) at det vil være naturlig å utvikle byen vestover etter ny E18 og universitetets campus stod ferdig, men han har nå nylig uttalt at det politiske forholdet til Kristiansand er svekket, og at byen bør vurdere å se østover isteden⁸. Saken gikk nylig opp på det nasjonale nivået, der man bestemte at kommune- og fylkestrukturen blir som den er i dag⁹. Jeg har ikke tenkt å diskutere den politiske debatten mer her, men jeg synes det eksemplifiserer en by som ligger mellom to fylkeshovedsteder godt, med de utfordringene og mulighetene som ligger i det – både for byen og områdene rundt.

Videre kan man også observere bruken av Agderby begrepet i offentlige rapporter, både på nasjonalt, regionalt og lokalt nivå. Begrepet har fått innpass i den offentlige samfunnsdebatten etter det ble konstruert, og man finner det blant annet i Nasjonal Transportplan (St. meld. 16, 2010), og i kommunalrapporter- og planer for kommuner i dette området, samt fylkeskommunale rapporter. Det er imidlertid noe variasjon i de ulike kommuneplanene i hvor ofte begrepet blir brukt. Arendal, for eksempel, nevner det kun en gang i kommuneplanen under ”samferdsel og infrastruktur”, mens det i Grimstads kommuneplan nevnes åtte ganger. Jeg kan ikke automatisk trekke noen sammenhenger med dette i seg selv knyttet opp hvilken visjon, målsetting og politisk praksis dette medfører - det kan være et utgangspunkt for en annen diskursanalytisk oppgave. Men det jeg kan si er at begrepet som en sosial konstruksjon er til stede i utformingen av politiske prosesser.

2.8 Kommunale plandokumenter

Her vil jeg kort presentere de planene og dokumentene jeg vil bruke i oppgaven. Selv om slike planer og dokumenter sier lite om de indre dynamikkene ved stedet, kan det si noe om hvilken kurs og utviklingsretning man har satt politisk. Hovedvekten vil ligge på kommuneplanen ”Grimstad – med viten og vilje”, men ”Regionalplan Agder 2020” vil også være sentral som felles fylkesmålsetninger for Aust og Vest Agder. Noen kommunedelplaner og/eller andre reguleringsrapporter vil også bli studert, men disse vil ikke komme like tydelig

⁸ <http://www.gat.no/nyheter/vil-samarbeide-med-arendal-1.7644982>

⁹ <http://www.agderposten.no/nyheter/tror-dette-var-en-klok-avgjorelse-1.7673796>

frem i oppgaven for øvrig. Kommuneplanen har 4 satsningsområder; næringsutvikling, universitetsbyen, folkehelse og levekår, og kommunen som organisasjon. De 2 første delene må her sees i sammenheng, og det er også disse som er mest sentrale for min oppgave. Målene satt i denne planen har gått i 2 politiske perioder, og kan kanskje vitne om at man har klart å enes om hvilke mål og retning man ønsker over en lengre tidsperiode. Ellers sier planen lite om konkrete tiltak, selv om det står noe om ”slik vil vi lykkes” i de ulike delene. Den beskriver videre arealdelen og arealformål, der en rekke problemstillinger tas opp, både til befolkningsprognoser, boligprofil, klimaspørsmål, handelsnæring, kunnskapsbasert næringsutvikling, landbruk, skjærgården og folkehelse. Det som uansett kommer tydelig frem i kommuneplanen er at det fremheves at byen har ulike områder med ulike funksjoner, fra industriområder i Østerhus utenfor sentrum, Campusområdet, og sentrumsområdene. I tillegg er landbruket betydelig innover i landet, selv om denne delen ikke omfattes i arealformålet, men i et eget kapittel. Når det gjelder sentrumsområdene, er et avgrenset område av dette på Riksantikvarens NB!liste over verneverdige kulturmiljøer av nasjonal interesse. Torskeholmen, som inkluderes i havneplanen og byplanen, ligger helt på grensen til dette området, men er ikke direkte en del av det avgrensede NB!området. Detaljer rundt dette og mer vil ligge som vedlegg/appendiks til slutt i denne oppgaven, med lenke til nettsiden for mer informasjon.

2.9 Institusjoner, Triple Helix og bytesen

Berg & Danielsen (2002) fremstiller i sitt kapittel ”En blå tråd” i boken *Hvitt Stakitt og Fiberoptikk* en tese om at Grimstad har vokst på en lang tradisjon av sterke kapitalkrefter med forståelse for institusjonsbygging og næringsutvikling lokalt. Byen har vært tjent med den geografiske beliggenheten mellom Arendal og Kristiansand, og således manglende nasjonalt og regionalt fokus ved å danne seg kunnskap om alliansebygging med omkringliggende kommuner. De mener konkurransefortrinnet har vært en eget utviklet ”triple helixmodell”, der samspillet mellom samfunnssektorene næringslivet, myndighetene og utdanningssystemet har vært bærende for utviklingen. I dag finnes de rent formelle institusjonene i form av regionale aktører som Sparebank Sør, Statens Vegvesen og fylkeskommunen, mens de lokale blant annet er kommunen og Grimstad Næringsråd (opprettet år 2000) som har som hovedoppgave å tilrettelegge for næringsvirksomhet. Lederen av Grimstad Næringsråd fungerer også i mange tilfeller som kommunens næringssjef. Modellen bygget videre på en egenrådighet, og

en kollektiv selvforståelse om å være seg selv nok, og dersom du skulle få til noe nytt måtte du gjøre det selv. De personene som har skapt store verdier har også investert lokalt, noe som har vært med på å skape et mer egalitært samfunn enn andre byer der enkeltpersoner har skapt store verdier. Byen har for så vidt i denne sammenheng også blitt kritisert for dette, for eksempel i anledning 100-årsmarkeringen for Sørlandet når kommunestyret i første omgang nektet å delta i finansieringen av markeringen. Uansett har Grimstad fått til en velsmurt lokal styringsmodell som på mange måter går imot den tradisjonelle norske utviklingsmodellen, med en kombinasjon av geografisk posisjon, samt kulturelle og økonomiske fordeler i bunn. Byen har vokst frem mer på tross av enn på grunn av sentralstyring og statlig oppfatning om hvilken rolle byen burde spille. Mesenkapital og strategisk alliansebygging har spilt en viktig rolle. Dette er Berg & Danielsens (2002) tese, og det er også denne tesen jeg tar som utgangspunkt i oppgaven.

3. Teoretisk rammeverk

Å studere innovasjonsprosesser i en by og regional kontekst med et slikt utgangspunkt krever en bred teoretisk tilnærming, hvor målet er å få en helhetsforståelse av utviklingsmønsteret i byen, samt belyse aktuelle problemstillinger. I denne oppgaven har det vært en utfordring å få et teoretisk rammeverk som tar opp problemstillingene i en byregion som er relativt lite avhengig av én industri, men som likevel har hatt vekst, både økonomisk og demografisk. På den ene siden har nasjonale industrialisering og deindustrialiseringstendenser vært godt belyst og teoretisert i faget, men denne litteraturen gir ofte sammenlikninger mellom regionene og næringsstrukturene og sier lite om hva som skjer innad i dem, samt hvilke sosiale strukturer som kjennetegner ulike regioner (for unntak se Wicken; 2007, 1997). Det har også vært begrenset relevans i forhold til mitt tidligere argument om at det er vanskelig å bruke denne litteraturen i en by som har vært mindre avhengig av én hjørnesteinsbedrift eller industrisektor i nyere tid.

På den andre siden har det vært vanskelig å anvende de tradisjonelle teoriene innen bygeografi til en slik innovasjonsstudie, ettersom disse enten tar for seg innovasjon og nyskaping i store byer og næringsmiljøer, eller samtidsstudier av små bygder i Norge (se blant annet Borch & Førde, 2010). Samtidig har det vært vanskelig å ekskludere noen teorier, fordi alle har noen interessante og relevante poeng innenfor deres analytiske og teoretiske rammeverk. Mayer & Knox (2009) påpeker dette, belyst med manglende nasjonal oppmerksomhet for det de kaller for "small cities", med byer med mindre enn 50 000 innbyggere slik; "... they are very often neglected in national policy, slipping through the net between urban policies and policies for disadvantaged rural regions." (Mayer & Knox 2009, 1) Det er ikke bare manglende fokus i samfunnsdebattene, men jeg hadde også vanskeligheter med å finne teorier med empirisk utgangspunkt i slike byer. Det teoretiske utvalget i denne oppgaven tar dermed ikke utgangspunkt i systemteorien i innovasjonslitteraturen, ettersom de kulturelle, sosiale og "bynære" aspektene blir noe fraværende i denne. Målet med oppgaven er som sagt å forsøke å avdekke hvilke mekanismer som fremstilles hos informantene om hva som er viktige betingelser for vekst og nyskaping i næringsutviklingen, hvordan dette inngår i de teoretiske perspektivene på området, og hvordan aktørene opplever at dette arbeidet fungerer i praksis. Derfor vil jeg først presentere et teoretisk fundament i evolusjonær

økonomisk geografi for å oppnå en form for teoretisk kontekstualisering, for deretter å gå nærmere inn på relevant litteratur i forhold til dette, etterfulgt av teori innenfor bygeografi. Målet med dette er å få en strukturert og logisk sammenhengende teoretisk grunnlag for analysen, der også de empiriske innsiktene får en plass i de analysene jeg gjør senere.

3.1 Økonomisk posisjon og perspektiv

Historisk sett trekker teorien om at nyklassisk økonomisk teori ikke er tilstrekkelig for å forklare endringer i økonomien seg langt tilbake i tid, tilbake til norskamerikaneren Torstein Veblen som i 1898 spurte seg nettopp ”Why is economy not an evolutionary science?”. Veblen var den første som introduserte institusjonsbegrepet i økonomifaget, hvor hans poeng var at mennesket ikke var i stand til å ta frie valg på grunn av det han kalte for ”the double weight of the past”. Han mente at våre valg var grunnet i to deler; en i det medfødte instinktet, og en i den verden vi er født inn i, der institusjoner påvirker vår væremåte. Disse institusjonene manifesterer seg i vaner og valg vi tar i hverdagslivet, men kan være forskjellige i ulike grupper, miljø og samfunn vi vokser opp i. Institusjoner er her forstått som både formelle (lover, reguleringer etc.) og uformelle (vaner, normer og andre former for sosialt press), og fester seg for lengre eller kortere tid. Veblen har kanskje hatt mer inspirasjon blant institusjonelle økonomer i ettertid enn evolusjonære, men de to fagtradisjonene har også noe til felles, spesielt det at de påpeker at institusjoner har utformingskraft på samfunnet og forsøker å forklare økonomiske endringer utenfor det nyklassiske paradigme. Man kan kanskje derfor også si at evolusjonær økonomisk geografi har utviklet seg fra å være en underart av institusjonell økonomi til å være et sentralt paradigme innenfor fagdisiplinen.

Det kan likevel være problematisk å si at evolusjonær økonomi er en undergruppe av institusjonell økonomi, slik Kasper & Streit (1998) gjør. Det kan ha noe å gjøre med at det er en tendens hos noen økonomer å behandle alt som ikke er nyklassisk overfladisk.

Institusjonelle økonomer vil forklare aktørers handlinger som bundet i stedsspesifikke institusjoner. Evolusjonære økonomer vil derimot si, siden aktører handler på bakgrunn av spesifikke innovasjoner eller produksjonshistorie som har skapt det økonomiske systemet ved et gitt sted, at man istedenfor å se på stedsspesifikke adferdsmønstre, må se på adferd som en stivhengig og historisk forankret prosess. Sagt på en annen måte hevder institusjonelle

økonomer at steder skaper mennesker, mens evolusjonære økonomer hevder mennesker – og deres innovasjoner – skaper steder.

Dette er noe av kjernen Nelson & Winter (1982), de som ofte regnes for å være pionerene i fagfeltet, trekker frem i deres bok *An Evolutionary Theory of Economic Change*, hvor de kritiserer den nyklassiske vekstteoriens evne til å forklare hvordan teknologisk fremskritt endrer det økonomiske landskapet. For Nelson og Winter var rutiner, en måte å gjøre ting på, noe som blir igjen i bedriften eller organisasjonen og på denne måten påvirket deres valg. Organisasjoner utvikler dermed et sett med institusjoner (både formelle, men også uformelle) som er særegne for denne.

Historie er altså sentralt i evolusjonær økonomisk geografi. Jean-Paul Sartre er ingen økonom, men beskriver det på denne måten: ”The historical whole determines our powers at any given moment, it prescribes their limits in our field of action and our real future; it conditions our attitude toward the possible and the impossible, the real and the imaginary, what is and what should be.” (Fox 2003, 18). Observasjonen står i sterk kontrast til det nyklassiske paradigme, hvor aktører er i stand til å handle i vakuum, isolert fra historiske hendelser. Begreper man vanligvis finner i biologien som arv, seleksjon, nyskapning (mutasjon) og variasjon er sentrale i evolusjonær økonomisk geografi sammen med stivhengighet, ”myopia/inertia”, samt lock-in og tilfeldigheter versus planlagte hendelser som ikke nødvendigvis har noe med biologien å gjøre. Jeg kommer tilbake til noen av disse konseptene, med særlig vekt på stivhengighet og begrepet ”co-evolution”. I denne oppgaven er ikke fokusområdet utelukkende på bedrifter eller teknologiske produkter, slik mange studier innenfor dette feltet velger å fokusere på, men jeg tror likevel evolusjonær økonomisk geografi kan være et nyttig utgangspunkt for de forståelsene og begrepene jeg velger å belyse videre. Før jeg går noe videre vil jeg derfor gi en relativt kort drøfting om hvordan jeg forstår innovasjonsbegrepet, dens teoretiske utvikling og hvordan en kan posisjonere dette i en lokaløkonomisk modell.

3.3 Innovasjonsbegrepets innhold og kapital

Teorien om at innovasjon, økonomisk vekst og kunnskap henger sammen er ikke noe nytt i seg selv, da den bygger på den teoretiske litteraturen fra Alfred Marshalls ”industrial districts” og agglomerasjonsteori, Schumpeters innovasjonsforståelse, innovative miljø, klynger samt nasjonale og regionale innovasjonssystemer. Men vi kan likevel se endringer i hvordan

innovasjonsteoriene blir anvendt politisk annerledes enn før. For å forklare dette vil jeg her forsøke å identifisere to ulike innovasjonsforståelser, en lineær og en systembasert forståelse.

Joseph Schumpeter (1883-1950) ansees for å være en av de viktigste evolusjonære økonomene sammen med sine østerrikske landsmenn Ludvig Mises (1881-1973) og Friedrich Hayek (1899-1992), og var med på å utforme antagelsen innenfor fagretningen om at entreprenøren var den viktigste samfunnsdriveren. Han adopterte Nietzsches konsept om den ”kreative destruksjonen”, og mente at mennesket alltid ville ha en indre drivkraft om å skape noe nytt eller annerledes enn sine forfedre. ”There is always and everywhere a richness of ideas and plans” (Schumpeter 1911, 117) skrev Schumpeter i den første utgaven av *The Theory of Economic Development* fra 1911. Entreprenøren, eller ”handlingens mann” (*”Mann der tat”*) som han kalte han, var en person som var villig til å ta risiko og usikkerhet i virkelighetens verden, og ikke bare i tankene. En slik person var dynamisk, og i stand til å bryte ut av ekvilibriet, hvor den motsatte – statiske – personen kun repeterte steg som tidligere var gjort. I hans senere utgaver (fra hans andre utgave av samme bok fra 1926) nedjusterer han imidlertid den personsentriske entreprenøren, og fokuserer mer på entreprenørskap som en funksjon. Overgangen fra å vektlegge de individuelle, eller psykologiske faktorene, til de mer sosiale konseptene i entreprenørskapsforståelsen kan ha noe med inspirasjon hentet fra Karl Marx. Uansett inspirasjonskilde har Schumpeter et teoretisk fokus på individet, men hvor også andre deler rundt individet blir en del av teorien om entreprenørskap.

Statens rolle, mente han, var å designe institusjoner slik at de sikret kreativ destruksjon, derav stimulere entreprenørskap. Institusjoner som var dårlig designet ville bare skape destruksjon, og lite kreativitet. Nyskaping skjedde heller ikke lineært eller ved institusjonelle endringer alene, men gjennom introduksjon av tekniske nyvinninger, eller det han kalte for basisinnovasjoner. Samtidig definerte Schumpeter innovasjon; ...as the setting up of a new production function...innovation combines factors in a new way, or that it consists in carrying out new combinations” (Thomas, 1987). Det er verdt å merke seg at Schumpeter sier lite om hvordan og hvor dette skjer. Samtidig har han, i likhet med de tidligste innovasjonsteoriene, en lineær innovasjonsforståelse begrenset til teknologiske innovasjoner, det vil si at kunnskapsflyten var endimensjonal og gikk gjennom stadier fra forskningen og endte i produktet. Invensjon, innovasjon og diffusjon er tre sentrale prosesser i denne forståelsen, hvor man antok at produktet ville skape ringvirkninger fra det sentrale og ut i det perifere geografiske landskapet.

Svakhetene med en slik modell blir godt drøftet hos Kline og Rosenberg (1986), hvor de mener den først og fremst fremstiller innovasjon som noe som skjer kun ved store teknologiske, forskningsbaserte gjennombrudd. Bedrifter forsøker imidlertid å utforme nye organisatoriske eller prosessorienterte løsninger først, og dersom det er et kommersielt behov for det, argumenterer de. Forskningsbaserte investeringer kommer først dersom dette ikke virker. Det andre poenget er at den lineære modellen overser samspillet mellom de ulike fasene i prosessen, der man kan komme opp med nye løsninger i produksjons eller verdikjeden.

Det som imidlertid er likt mellom disse og den ”Schumpeterianske” innovasjonsmodellen, er myten om at teknologiske nyvinninger skaper økonomisk vekst, i en slags oppadgående spiral. Schumpeterianere glorifiserer kapitalismens endeløse kreativitet, og ser på det destruktive aspektet ved kapitalismen som en normal kostnad knyttet til det å gjøre ”business”, selv om de også erkjenner at destruksjonen kan i noen tilfeller komme ut av kontroll (Harvey, 2010). Kapitalismen i seg selv hviler på premisset om reinvestering. Dersom jeg, som kapitalist, ikke reinvesterer fortjenesten jeg har gjort, mister jeg markedsandel dersom en konkurrent gjør det. Jeg er derfor avhengig av å akkumulere kapital for å overleve, for å bruke Harveys terminologi. Dette kan best eksemplifiseres ved å bruke børsen. Her kan forventninger om at et produkt skal gjøre det bra på markedet skape store verdier, uten at produktet i seg selv er ferdig. Forventningene knyttet til produktet setter kapitalen i sirkulasjon. Som Marx noterte seg, er kreditt svært protestantisk - den hviler på rent tro. Samtidig skaper penger en form for sosial makt, som fysiske investeringer ikke kan skape. Penger vil, i denne oppgaven, forstås som gjeld. Jeg vil senere komme tilbake til hvordan kapital også kan komme i andre former enn rent økonomiske eller materialistiske, hvor gjeld kan skapes uten penger.

I nyere tid har man lagt større vekt på innovasjon som en interaktiv læringsprosess, og noe som skjer i systemer, blant noen aktører, og i enkelte nettverk. Dette er en langt mer systembasert tilnærming, til forandring fra den lineære, individualistiske tilnærmingen som var starten på innovasjonsteoriene. Nyere litteratur i innovasjonsforskning peker nettopp på at innovative bedrifter ikke opererer i isolasjon, men i interaksjon med miljøet rundt (Fagerberg, 2003). Innenfor denne utviklingen har konsepter som regionale/nasjonale næringsklynger, nasjonale innovasjonssystemer (NIS) og regionale innovasjonssystemer (RIS) fått økt innflytelse både blant forskere og som politiske strategier for regional utvikling. Jeg vil ikke gå nærmere inn på disse her, ettersom disse teoretiske modellene krever en annen praktisk og

teoretisk inngang på en slik oppgave. Det er likevel verdt å nevne her ettersom både innovasjonsforskningen og politiske føringer de senere årene vektlegger slike systemforståelser av innovasjon i ulike regioner og nettverk.

I lys av dette vil jeg her fremlegge et teoretisk rammeverk som er bredt nok, men likevel såpass konsentrert at jeg kan koble teorien med datainnsamlingen og analysen, og at jeg ikke forsøker å svare på alt. Jeg vil derfor systematisere teorien ved først å drøfte hvordan litteraturen henvender seg styringsformer som kan hemme eller fremme innovasjon, før jeg går nærmere inn på ulike former for sosiale organiseringsformer og bymodeller for å forstå hvordan de sosiale strukturene endres (eller bevarer) i tid og rom. Avslutningsvis vil jeg gå inn på teori om hvordan byer kan skape et fortrinn basert på noen enkelte faktorer som en ansats for å kunne drøfte dette nærmere i analysen. Hensikten med dette er å forsøke å koble sammen det teoretiske rammeverket, og få en samtidsforståelse for aktuelle problemstillinger i byen, som også kan være relevant for andre case i liknende posisjon.

3.4 Stiavhengighet og co-evolution

En utfordring med å bruke evolusjonær økonomisk geografi som et teoretisk utgangspunkt for en studie, er at retningen mangler et klart analytisk rammeverk for å analysere og utvikle teori (Dopfer & Potts, 2004). Retningen er relativt ny sett fra et faghistorisk blikk, og dermed er også begrepene og konseptene som ofte brukes også ikke klart definerte og hva de egentlig inneholder. Samtidig er det ikke nødvendigvis slik at en definisjon av et begrep klargjør dens forklaringskraft i vitenskapen alene, begrepet må gis innhold og substans for å anvendes. Jeg mener det derfor er viktig med en (kort) refleksjon rundt noen av de mest sentrale begrepene som er relevante innenfor faget, for nettopp å få en analytisk tilnærming til hvordan jeg kan bruke disse i oppgaven.

I analyser av regioner (og nettverk og bedrifter blant annet) blir det ofte referert til stiavhengighet og teknologisk "lock in" eller innelåsing dersom regionen er i en stagnasjonsfase, som den mest "ekstreme" situasjonen. Stiavhengighet kan defineres som en stiavhengig prosess eller system der utfallet utvikles som en konsekvens av prosessens eller systemets egen historie (Martin & Sunley, 2006). Innelåsing trenger likevel ikke være det

eneste utfallet av stiavhengighet. Arthur (1989; 1994) er blant dem som argumenterer for at dette kan skape regionale fortrinn gjennom spesialisering ved å integrere lokale eller regionale arbeidsmarkeder. Andre fokuserer mer på hvordan institusjonelle mønstre reproduseres over tid (for eksempel North (1990)). Et poeng som ofte blir fremhevet i denne sammenhengen er Davids (1985) eksempel om QWERTY tastaturet – et tastatur som ble utviklet på 1860- og 70 tallet – og fremdeles er standarden i dag, selv om det finnes andre typer som er mer effektive. David mener at QWERTY tastaturets standard i dag er noe som er styrt av historien. Poenget hans, slik jeg tolker det, er å vise at noen systemer består, tross for at det finnes mer effektive og brukervennlige (i dette tilfellet) alternativer. Man kan likevel diskutere hvorfor QWERTY tastaturet fremdeles er standard i dag. Noen vil hevde at man er nødt til å benytte andre generelle teorier for å forklare hvorfor denne typen teknologi er sterkere stiavhengig i forhold til andre (Kiser, 1996). Jeg vil ikke gå nærmere inn på denne diskusjonen her, men det tar opp en viktig kontekstualiseringsdebatt i forhold til hvor langt teorien om stiavhengighet kan forklare hvorfor noen typer systemer bevares suboptimalt. Martin & Sunley (2006) argumenterer videre for at stedsavhengighet er en viktig dimensjon ved stiavhengighet, der det utvikles egne former for interaksjoner og tilbakemeldinger mellom stedsspesifikke foretak og institusjoner. Disse interaksjonene kan også skje mellom ulike geografiske skalaer, og begrepet ”co-evolution” brukes for å beskrive relasjonene mellom de ulike aktørene som en parallell og gjensidig utvikling av bedriftskultur, kunnskapsinstitusjoner og teknologi (Nelson 2002; Karlsen & Isaksen, 2008).

Co-evolution kan også sees på som alternativet, eller en mellomting, til ”top-down” og ”bottom-up” perspektivene i regional utvikling. ”Top-down” perspektivet var lenge den dominerende analytiske fremgangsmåten i forskningen, hvor man så på hvordan nasjonale og globale krefter styrte regional- og lokalutvikling. ”Bottom-up”, derimot, vokste opp som en motsetning til den forrige, og observerte at den regionale og lokale skalaen hadde større betydning enn først antatt. Sotarauta & Kautonen (2007) argumenterer for at ved å kun se på regionale innovasjonssystemer, den lærende regionen og lokale/regionale kunnskapsnettverk, tar man ikke nok høyde for rollen til nasjonale politiske føringer, og innvirkningen av den gjensidige utviklingen av føringene mellom ulike politiske nivåer. Dette kan være spesielt relevant for mindre land i en nordisk kontekst, med kortere politisk ”avstand” mellom nivåene sammenlignet med andre, større land med en annen politisk og institusjonell struktur. Samtidig har innovasjonssystemstilnærmingene fokusert på aktører og relasjoner på det sub-nasjonale nivået, og neglisjert betydningen av samspillet mellom styringsnivåer, samt den

historiske dimensjonen ved regional- og lokalutvikling (Iammarino, 2005). Sotarauta & Kautonen (2007) skriver videre, med observasjoner i finsk empiri, at vellykkede byregioner, enten av historiske grunner eller egne aktiviteter, ble skapt av mennesker og organisasjoner med særlig god innsikt i hvordan skape gode økonomiske forhold i kunnskapsøkonomien.

I forlengelsen av dette, vil jeg trekke frem to poeng. Det første er at ikke alle regioner har den egenskapen å tiltrekke sentrale aktører som vet hvordan bygge opp et kunnskapsmiljø. Et sentralt aspekt ved evolusjonær teori, som jeg tidligere drøftet, er at utvikling sjelden kan planlegges – som regel skjer det ved tilfeldigheter, men også i forhold til stedets historie. Det er allerede gjort forskning på at man ikke kan påtvinge en region en utviklingsstrategi uten kjennskap til lokalhistorie og kontekst som fungerer i enhver region. Tvert imot kan man skreddersy virkemidler for regional utvikling ut i fra hvilken kunnskapsbase man har. Det finnes ingen ”one size fits all” (Tödtling & Trippel, 2005). Et annet poeng jeg vil belyse med bakgrunn i Sotarauta & Kautonens (2007) analyse, som bygger på det første poenget, er at utvikling må ha noen indre drivkrefter for nyskaping. For å bygge kunnskapsmiljøer og identifisere viktige drivkrefter for lokalutvikling, krever det at man har innsikt i hvor styrkene og svakhetene i regionen ligger, samt at man klarer å skape engasjement i næringslivet for de planer man har. Det å lage detaljerte planer for strategier, enten det er på nasjonalt eller lokalt nivå, er alene ikke nok uten å få med næringslivet på banen. Innsikt i lokale institusjoner, kultur og styringsorganisering er sentrale deler som bør ligge til grunn for planene man lager. Det krever et sterkt regionalt lederskap og evne til å knytte sammen ulike aktører fra ulike posisjoner til å håndtere disse oppgavene. Lederskapspektivet – som et abstrakt fenomen – er lite teoretisert i denne delen av faget, men det kan gi innsikt i hvilke sosiale og kognitive bånd som skapes i lokalmiljøet, hvordan sentrale aktører skaper eller opprettholder makt, og hvordan disse tenker på et mer generelt plan. Paralleller kan likevel trekkes til de ulike kapitalformene jeg var inne på tidligere, og det er også her jeg vil hente mellomteori som kan belyse problemstillingene mine i denne oppgaven. Før jeg gjør dette, vil jeg gå litt nærmere inn på læring og kunnskap for å se hvordan dette skjer som en individuell og interaktiv prosess. Jeg vil derfor gå over til å drøfte dette noe nærmere under.

3.5 Læring og kunnskapshåndtering

Det er vanskelig (hvis ikke ”farlig” og umulig) å gå inn på det psykologiske aspektet og forholdet mellom læring og kunnskap, og motivene for hva som styrer vår handling fordi det gir så mange praktiske og teoretiske føringer for en oppgave som ikke har som mål å lage en ny teori om økonomisk handling eller undersøke disse i seg selv. Det er utenfor min rekkevidde. Jeg vil likevel forsøke å ta inn noen aspekter, og koble dette opp mot innovasjon som en dynamisk prosess, og hvordan læring foregår. Før jeg går noe videre er jeg nødt for å definere hva jeg mener med læring. Atkinson et al. (1996, 227) definerer læring som; ”En relativt permanent endring i adferd som oppstår som en konsekvens av øvelse. Endringer i oppførsel som en konsekvens av modning eller midlertidige endringer (utmattelse, rus eller tilpasning) er ikke inkludert”. En slik definisjon åpner opp for læring som både en individuell og kollektiv forståelse av begrepet, hvor mitt utgangspunkt her er at det er enkeltaktører som lærer, men at det skjer i samspill mellom forskjellige aktører. Jeg tar også som utgangspunkt at evnen til å lære ny kunnskap er sentral for innovasjon i denne sammenhengen, fordi det skjærer over flere dimensjoner ved lokal næringsutvikling, og bygger på en forutsetning om at noe kan endre seg.

I nyere forskning innen både innovasjon og organisasjonsteori har kunnskap og læring som en interaktiv prosess fått større vektlegging enn tidligere. Adferdsøkonomi, rasjonell handling og det psykologiske og filosofiske innsiktene i feltet er imidlertid ikke noe nytt, slik jeg påpekte innledningsvis i oppgaven hvor Veblen var en av de første til å ta opp disse aspektene når han snakket om vaner i økonomisk teori. Schumpeter (1934) var også inne på dette når han sier at entreprenøren er en mer selv-sentrert type som kjennetegnes ved at han bryter opp det tradisjonelle mønsteret og skaper noe nytt. Han sier også at dette ikke begrenses til hans økonomiske handlinger, men at det også gjelder for de moralske, kulturelle og sosiale konsekvensene av det, og setter dette opp med en tid der utilitarismen vokste frem. For Schumpeter var entreprenøren en person med kampvilje og ønske om å erobre noe hvor motivasjonen var suksess i seg selv, og han kommer slik inn på den kreative destruksjonen om viljen og ønsket om å skape noe nytt – altså instinkt.

Ifølge evolusjonær økonomisk geografi skaper stivhengighet en viss form for økonomisk adferd, der aktører responderer på føringer som setter i gang de instinktive prosessene (kreative destruksjon) og endrer stien videre. Et skille fra institusjonell økonomi er da at institusjoner både er pragmatiske og tilfeldige institusjoner som oppstår ved stedet, for

eksempel Arthurs (1989) eksempel om blyanten som faller ulike retninger. Selv om fysiske lover tvinger blyanten til å falle i ulike retninger, er det ikke sikkert at den ene retningen er bedre enn den andre. Vi kan si i forlengelsen av dette at vellykkede innovasjoner ikke nødvendigvis gir den beste (eller ønskede) produksjonsutviklingen. Å kopiere strategier og planer for to ulike steder kan da være problematisk, hvis man befinner seg i dette perspektivet. La meg ta et eksempel. Historien om Iliaden Helenius, er en historie om en synsk person som ble sett på som den smarteste mannen i den trojanske hæren. Det som skilte han fra andre (synske) personer var at han hadde den egenskapen at han kunne spå *fortiden* med stor presisjon. En ting er å se fremtiden (som om det ikke var problematisk nok), men det er en annen ting å se fortiden, når vi for det første går ut i fra at verden sannsynligvis ikke er en sum av delene (et ontologisk problem), og hvis den var det, så kjenner vi ikke alle delene (et epistemologisk problem). Denne prosessen kaller Nicholas Taleb (2007) for ”backward engineering”, og sier at vi ikke er i stand til å gjøre dette. Forsøk på å etterlikne suksesshistorier er da dømt til å mislykkes dersom vi følger dette prinsippet, og det er som sagt også noe man i evolusjonær økonomisk geografi ser på som en farlig business. Dette kan for øvrig også knyttes til et metodisk og analytisk problem, hvis det er slik at vi (som forskere) ikke med klarhet kan se hvilke hendelser som førte til hvilke effekter. Jo flere variabler vi må ta inn for å forklare en årsakssammenheng, jo mindre presist kan vi konkludere eller forutse noe. Selv om Talebs perspektiver og posisjon i dette tilfellet er ganske ekstremt, er det verdt å erkjenne en viss grad av ydmykhet i vurderingen av de metodiske og teoretiske funnene. Det kan også oppfattes som en følelse av avmakt og hjelpsløshet hvis vi ikke kan lære noe av historien, og hva den har ført med seg. Det er uansett en forskjell på å lære av fortiden, og konstruere ulike føringer og strategier ut av den. Dette er i denne sammenheng et lite sidesprang, men jeg mener det gir en innsikt i begrensningene til hva vi kan lære og hvordan vi håndterer kunnskap om fortidens sammensatte prosesser.

I organisasjonsteorien har innovative organisasjoner som en viktig betingelse at de er i stand til å lære og ser på læring som noe kontinuerlig. Altså vil en organisasjon som er bedre på å lære mer innovativ enn andre. I min oppgave vil det imidlertid være et større fokus på hvordan læring fungerer mellom aktørene, og hvordan dette skjer gjennom formelle og uformelle møteplasser eller arenaer. På tross av det, forstår jeg læring på samme måte, og ser begrensningene av hva vi kan lære hvis vi skiller mellom hva som er rasjonell tenkning og intuisjon. Dette kan være adferdsendringer, hvor det kan ta lang tid å lære seg å bryte ut fra en

fortelling som har vært dominerende over lengre tid. Personer med evne til å skille mellom intuisjon og hva som er rasjonelt å gjøre på lang sikt, er personer som historisk sett har skapt store verdier. Et eksempel kan blant annet være den amerikanske investoren Warren Buffett som skjønnte dette av seg selv på 60-tallet, da han kun investerte i selskaper som ville gi avkastning om 10 år eller lengre. Buffett er en av de rikeste personene i verden, uten selv å ha lagd et eget produkt eller gjort kortsiktige investeringer. Det er imidlertid noe som må læres, fordi intuisjonen vår sier at vi må investere kortsiktig for å skaffe mat på bordet til i kveld. Mennesket har altså noen problemer når det gjelder å tenke langsiktig, hvis vi går ut i fra at det gjeldssystemet vi har i dag legger til rette for innhøstingen av fortjenestene våre på kort sikt. Poenget med å se på kunnskapsutvikling og læring slik jeg har gjort det her inn i oppgaven, er for å få en dypere forståelse for hvordan aktørene påvirker hverandres adferd, og hvordan kunnskap og læring brukes til å etablere eller endre strategier og/eller utviklingsrammer i politiske og økonomiske systemer. På lokalt nivå kan også kapital – og derav gjeld – skapes i andre former enn penger.

3.6 Sosial kapital og lederskapsroller

Sosiologien Pierre Bourdieu (1997) skiller mellom økonomisk, kulturell og sosial kapital som tre ulike kapitalformer. Kapital kan altså komme i mer enn monetære former, nemlig i noen ressurser mennesker har tilgang på, hvis vi velger å følge Bourdieu. Han mente at disse formene fungerte sammen, og kunne flyttes over i hverandre til materielle ressurser. Dette er altså en instrumentell forståelse av begrepet. Jeg vil her legge vekt på den sistnevnte, men det kan altså være vanskelig å ikke inkludere de andre typene dersom vi følger Bourdieus bruk av det. Begrepet i seg selv er et uklart, og til en viss grad problematisk begrep, fordi forfattere definerer det ulikt. Samtidig har det fått økende interesse i politiske utformingsplaner og terminologi, og i moderne forskning innen flere fagfelt. Bourdieu, og senere Coleman (1997) hadde begge en individualistisk forståelse av begrepet, hvor dette var noe som måtte forstås ut i fra enkeltpersoners egenskaper. Senere, som jeg vil vise her, har begrepets innhold utvidet seg til å omhandle noe som kan kjennetegnes hos større grupper og i enkelte tilfeller hele nasjoner. Med dette i bakhodet, vil jeg her gi begrepet mening og relevans slik det fremkommer i faglitteraturen.

Kjernen i begrepet går ut på at sosiale nettverk har en verdi i seg selv, hvor sosial kontakt mellom mennesker påvirker produktiviteten blant grupper og individer (Putnam, 2000). Her må man ikke blande begrepet med menneskelig kapital, hvor dette går mer på enkeltpersoners utdannelse og kompetanse. Portes (1998) beskriver sosial kapital slik; "Whereas economic capital is in peoples bank accounts and human capital is inside their heads, social capital inheres in the structure of their relationship" (Portes 1998, 7). Robert Putnam (2000) beskriver i sin bok *Bowling alone: the collapse and revival of American community* hvordan det amerikanske sivilsamfunnet har endret seg fra å være mer engasjert i sosiale aktiviteter, til å bli i større grad individualistisk. Med "bowling alone" mener han at flere går på bowling alene, hvor man før gikk i felles grupper, og at samfunnet derfor har mistet noe av evnen til å skape nettverk med utgangspunkt i kollektiv nærhet til hverandre. Forfatteren diskuterer videre om sosial kapital, et begrep han også sier er hans fortolkning av brorskap, er i "krig" med de andre idealene om frihet og likhet fra den franske revolusjon. Han finner at både frihet for enkeltmennesket og likhet går sammen med sosial kapital, der toleranse finnes i samfunn med sterke bånd, og ulikhet hindrer engasjement i lokalsamfunnet – en sentral betingelse for å skape og knytte sosiale relasjoner. Putnam (2000) identifiserer også to ulike dimensjoner ved sosial kapital, det han kaller for "bonding social capital" og "bridging social capital", hvor det første viser til de relasjonene som står nærmest som familie, venner og naboer. "Bridging" derimot er relasjoner utover dette, som kolleger og tilknytninger horisontalt i nettverket (Putnam 2000, Granovetter 1985). Woolcock (2004) tillegger "linking social capital" som referer til kontakter i autoritetsposisjoner i samfunnet. Å skille mellom disse ulike typene, eller dimensjonene av begrepet kan bidra til å gi begrepet forklaringskraft for å forstå ulike empiriske utfall av det samme "fenomenet". Granovetter (1973) introduserte konseptene om svake og sterke bånd i sosiale nettverk, og mener at både svake og sterke bånd er viktige for innovasjon og nyskapning. Sterke bånd kan være å ha noen felles institusjoner, slik som språk og tillitt, mens svake bånd gjør at ny informasjon kan hentes inn i systemet. Innovasjoner er mest sannsynlig for å bli funnet i de strukturelle hullene mellom tette nettverksstrukturer (Burt 1992, 2004; Granovetter 1973, 2005). Kallio *et al.* (2009) skriver at forhandlere eller meglere ("brokers") er sentrale aktører for å binde sammen kunnskapen mellom forskjellige parter, men at det samtidig stilles store krav til disse aktørene – som her blir svært personsentriske. Disse personene forventes å ha både praktisk erfaringer med et eget nettverk av svake bånd, samt god kjennskap til regionens styrker og svakheter (strukturelle hull).

Hva har så dette med økonomisk aktivitet og innovasjon å gjøre? Richard Florida (2003), inspirert av Putnam, skriver også i en amerikansk kontekst, men finner det motsatte av Putnam, nemlig at tette bånd og sosiale relasjoner har en motvirkende effekt på innovasjonsevnen i regionen. Han argumenterer for at for stor grad av nærhet har en restriktiv effekt, og fremhever åpenhet og mangfold – det han kaller for ”low barriers to entry for human capital” – som viktige betingelser for at regioner skal kunne tiltrekke seg kreative mennesker og skape kompetansearbeidsplasser. Tre faktorer er ifølge Florida sentrale i denne sammenhengen for å skape regionale fortrinn; teknologi, talent og toleranse. Det er for øvrig også verdt å merke seg at han bruker begrepet menneskelig (”human”) kapital, som nevnt tidligere, går mer på faglig kompetanse enn det å knytte sosiale bånd, enn de sosiale relasjonene. Hans nå kjente bok *The Rise of the Creative Class* (2003) gir interessant innsikt i hvordan kreativitet kan skape vekst, men er likevel av begrenset relevans for studier i mindre land og regioner utenfor USA. I Norge, og i de andre nordiske land for øvrig, er livskvalitetene i mindre og mellomstore regioner relativt gode, kriteriene for hva som er et bra liv kan være annerledes her, kombinert med jobbmuligheter, boligpriser, infrastruktur og andre faktorer som utgjør stedets attraktivitet (Andersen *et al.*, 2010).

3.6.1 Bra eller dårlig for regional utvikling?

Floridas poenger om menneskelig kapital kan også sees igjen i de negative effektene av sosial kapital i forhold til regional utvikling og entreprenørskap. Disse negative effektene kan være; eksklusjon av ”outsidere”, krav for inkludering av gruppe medlemmer for suksessrike medlemmer, restriksjoner på individuell frihet og nedgang i felles delte normer (Portes, 2000. min oversettelse). Disse poengene belyser på ett vis også problemene knyttet til uklarheten i begrepet. Dersom vi følger Putnams argumenter vil en regions økonomiske utvikling være avhengig om den har sosial kapital eller ikke. Dette skiller seg fra både Bourdieu og Colemans ”individualistiske” definisjon, og gir samtidig lite rom for andre mulige forklaringsfaktorer i utviklingsretningen. Det kan da også være problematisk å bruke sosial kapital som en uavhengig forklaringsfaktor hvis man skal finne årsakssammenhenger. Det kan være at Putnams vektlegging av sosial kapital i lokalsamfunn egner seg bedre som et politisk redskap heller enn en samfunnsvitenskapelig målestokk, da man kan ende opp med å trekke tautologiske sammenhenger. Hvis man har sosial kapital går det bra, hvis man ikke har det går det ikke bra. Det er altså ikke bare usikre teoretiske fundament, men også i det empiriske materialet.

Dette viser uansett at det er ulike meninger om hvorvidt sosial kapital er bra eller dårlig for regional vekst og innovasjonsevne. På den ene siden kan det gi stabilitet og forutsigbarhet i form av kognitiv nærhet til samfunnet, mens det på den andre siden kan virke hemmende for nye ideer og måter å gjøre ting på. For tette nettverk kan også føre til et gjeldsbasert samfunn, der aktører føler at de står i gjeld i tjenester til andre aktører i nettverket, som igjen kan hindre den samlede økonomiske ytelsen. Uansett er det vanskelig, og u hensiktsmessig, å ”måle” hvor mye sosial kapital det er i en region, og hvor terskelen er når det går over fra å være hemmende til nyskapende. Ostrom (2000) mener at det nesten er usynlig for forskeren med mindre man undersøker hva slags normer og regler som styrer deres adferd, og at informantene selv ikke alltid kan beskrive hva det er som styrer dem uansett. Det kan dermed være mer fruktbart å undersøke hva det er som kjennetegner de sosiale strukturene der, og det er balansen og dynamikken mellom de ulike formene for sosial kapital som kan virke som en avgjørende faktor for suksess, stagnasjon eller i verste fall tilbakegang. Kort sagt kan man si at ”for mye” sosial kapital bør fortolkes som en ubalansert sosial struktur (Tura & Harmaakorpi, 2005), og heller bør sees på som en ressurs enn noe som er tilgjengelig kapital.

Metodisk kan det dermed være en krevende prosess å kartlegge hvordan strukturene og institusjonene (slik som for eksempel sosial kapital) er forankret i relasjonene mellom aktørene, og krever både en kritisk tilnærming til studiefeltet og egne refleksjoner hvis man har en kvalitativ metodisk tilnærming til case studiet. I mindre regioner kan regionalt lederskap - personer, organisasjoner eller andre aktører - med evner og ressurser til å omforme sosial kapital til praktiske former, være sentrale aktører for å skape kollektiv handling og samhold (Flora & Flora, 1993). Schumpeter snakker også om lederskap i *The Theory of Economic Change* (1934), men for han var entreprenøren lederen og driveren i det økonomiske liv. Rollen til sosial kapital i regional og lokal utvikling ser altså ut til å være tosidet.

En mobilisering av kollektive interesser i næringsutviklingsprosessene kan klargjøre profilen til stedet, og på sikt bidra til at prosjekter kan finansieres enten gjennom offentlige eller private midler og tilskuddsordninger. Såfremt man opererer på lokalt nivå, kan sosial kapital fremme alternative måter å bygge noe nytt på, ved å bygge relasjoner og deling av risiko kan være med på å skape slike mobiliseringsprosesser. Det kan likevel være en krevende prosess å gå fra ord til handling, og det krever et samspill med flere aktører samtidig. Det må og være noen arenaer som muliggjør mobilisering. Slikt sett kan lederskap sees på som noe som går utover enkeltpersoners aktiviteter, men dreier seg om noe som skjer blant flere aktører og

nivåer samtidig. Enkeltpersoner, men også koalisjoner, organisasjoner og andre aktører kan ha en slik rolle. Med et slikt lederskapsperspektiv er det naturlig at det vil være konflikter og forskjeller, hvis vi setter det i sammenheng med en regions innovasjonssystem. Ulike interesser og ulik erfaringsbasert kunnskapsbase trenger likevel ikke være en hindring for bærekraftig regional og lokal utvikling, dersom man gjør meningene og konfliktene eksplisitt. Mer problematisk er det dersom man forsøker å legge lokket på dem, og unngår å møte dem. Med andre ord kan mindre byregioner være tjent med en viss grad av kreativ spenning innad, og inspirerende lederskap dreier seg ikke nødvendigvis om å lage de beste planene, men å uttrykke egne visjoner og drømmer. Det trenger ikke nødvendigvis være tilsiktet å ikke ha dette. Dette kan være en følge av at man i byer eller regioner med et svakere institusjonelt rammeverk ikke har en felles arena for samhandling og diskusjon om viktige spørsmål. Samtidig er noen personer eller aktører nødt til å ta initiativet til å starte en slik prosess, enten det er gjennom uformelle møteplasser eller organiserte forum for diskusjon og debatt.

Ved å studere hvem aktørene er, hvordan de påvirker endringsprosesser og hvilke strategier de har for å oppnå en endring- og påvirkningsposisjon, kan man få en analytisk tilnærming som legger til rette for å forstå hvordan lederskapsdynamikken kommer til uttrykk. Her kan for eksempel kommunen spille en viktig koordinering- og tilretteleggingsrolle for lokal samfunnsutvikling, men som sagt spiller også aktører i mellomleddet samt privatpersoner og organisasjoner nøkkelroller i utformingen av et nyskapende næringsmiljø. I denne oppgaven ser jeg ikke på sosial kapital og lederskap som to like analytiske enheter, men ulike aspekter ved sosial handling og adferd. De to retningene kan virke som to komplementære dimensjoner i studier av mindre steder, hvor forutsetningen er at båndene er tettere enn ved studier av store byer eller regioner, og hvor møteplassene og rollemønsteret er flere og mer utkrystallisert. Sosial kapital blir med andre ord et spennende fokusområde, dersom vi tar høyde for både de ulike kildene og effektene av det, er klar over både de positive og negative aspektene ved det, og ikke minst forstår den problematiske definisjonsavklaringen rundt det.

4. Bysystemer og byregioner

Hittil i oppgaven har jeg drøftet ulike kapitaltyper og aspekter ved disse. I de neste kapitlene vil jeg drøfte teorien omkring bysystemer og urbant entreprenørskap for å forstå det økonomiske aspektet i byen bedre og hvordan politikk og diskurs innen dette former byen både sosialt og fysisk. Vitenskapshistorisk har studier av bysystemer hatt en lang tradisjon i geografi, men har delvis blitt forlatt fordi den bygget på beskrivende, idiografiske studier som så på byer som relativt ukompliserte enheter. Jeg har ikke tenkt å gå inn på debatten omkring sivilisasjonens grunnlag her, selv om diskusjonen prinsipielt berører sentrale elementer om gjeld, urbanisering og landbruket i forhold til byers utvikling. Noen setninger om bysystemer vil jeg likevel dedikere til dette før jeg går over til nyere byteoretiske perspektiver.

Marshall Sahlins *Stone Age Economics* presenterer her et viktig poeng, når han mener den neolittiske revolusjon ikke var en prosess i selve jordbruket, men en ny samfunnsorganisering der gjeld var en form for sosial arbeidsdeling for å dele overskuddet av produksjonen. Jacobs (1970, 1984) derimot, mener byen kom før jordbruket, og er selve drivkraften i det økonomiske systemet og starten for produksyklusser. I forlengelsen av dette argumenterer hun sterkt for å skifte fokus fra nasjonaløkonomi til regionaløkonomi når en skal studere økonomiske krefter og utforme økonomisk politikk. Interessant nok treffer Jacobs argumenter ganske godt på temaene dekket i forrige kapittel om penger, kapital og gjeld (og alternative institusjoner som sosial kapital) i lokalsamfunnet.

Löfgren (1998) fremstiller videre flere måter å dele inn bysystemer på, enten ved morfologiske trekk (eksempelvis industribyer, tjenestebyer, fysiske og teknologiske betingede betinget, og klynger av byer) eller ved funksjonelle trekk (næring- og arbeidsstruktur, demografiske kriterier, kommunikasjonsmessige kriterier, sentralstedsfunksjoner, klassifiseringer/typologier, administrative funksjoner eller det dialektiske sentrum-periferi forholdet). I Norge har man historisk sett ført med seg den normative bagasjen om ”frykten for byen”, det mellomstore er bra, samtidig som levekårsdimensjonen tradisjonelt har stått sterkt. For Sørlandets del, som er hovedfokus i denne oppgaven, kan vi tale om et polysentriske bysystem, der flere byer deler på å ha den øverste posisjonen, men likevel deler et bo- og arbeidsmarked.

4.1 Urbant entreprenørskap

Parkinson & Harding (1995) hevder at 2000-tallet vil være en tid for de ”entreprenørielle” byene, hvor man i større grad enn tidligere vil finne entreprenørskap, intens konkurranse mellom urbane områder og stedsspesifikke utviklingsstrategier. Forfatterne forteller videre at dette også er blitt en viktigere del av byers strategiske næringspolitikk, hvor man bruker disse elementene som markedsføring for byen og egen identitet- og selvforståelse. Samtidig har byer og regioners politiske, sosiale og administrative funksjon alltid spilt en sentral rolle for lokal økonomisk utvikling, hvor egne strategier basert på lokal erfaring og kunnskap har blitt utviklet (Wicken, 1997). Spørsmålet som da dukker opp er hva det er som egentlig har endret seg, og hva dette betyr for økonomisk og politisk praksis.

Entreprenørskapsstrategier og entreprenørpolitikk bygger på den grunnleggende tanken om at innovasjon skaper økonomisk vekst, og har blitt den dominerende diskursen innenfor byfornyelse og økonomisk vekst (Jessop, 1998). Jessop skriver videre, med observasjoner fra Storbritannia og USA, at en ny økonomisk konsensus har oppstått på lokalt og regionalt nivå, hvor byene selv må markedsføre seg som businessvennlige og med gode relasjoner og samarbeidsmiljø med privat sektor. Det kan være fruktbart å sette dette i lys av endrede politiske styringsformer fra ”government” til ”governance” i det postfordistiske økonomiske system, der bymyndigheter og bypolitikken får en endret rolle fra å være pådriver og stabilisator til å være tilrettelegger for private interesser og næringsliv. ”Governance” innebærer også en fragmentering på lokalt nivå, hvor styring skjer gjennom ulike funksjoner for økonomisk utvikling og planleggingspraksis.

Partnerskapsmodellen som en sosial organiseringsform mellom det offentlige og private fremheves spesielt i denne sammenhengen som en samarbeidsstrategi, der prosjekter for fornying og utbygging gjøres. Fokuset i slike prosjekter og partnerskap ligger gjerne i byens fysiske endringer og utforminger, slik som handelssentre, sentrumsfornyning eller postmoderne kjøpesentre (Harvey, 1989). I forlengelsen av dette får det private næringslivet en viktigere rolle knyttet til byfornyelse og transformasjonsprosesser. Leitner & Sheppard (1998) fremstiller fire punkter jeg mener det er verdt å nevne her, hvor de stiller seg kritisk til en slik entreprenørpolitikk. Det første punktet går på at det offentlig-private partnerskapet mellom lokalpolitikere og næringslivseliten kan inkludere fagforeninger, men ekskluderer

nærmiljøinteressene. Det andre punktet er at byer handler i en egeninteresse for å fremme økonomisk vekst og konkurrerer med hverandre, slik som bedrifter i et marked. Det tredje punktet er at offentlige ressurser og makt brukes til å promotere privatøkonomisk vekst på bekostning av tradisjonelle styring- og velferdsfunksjoner. I det fjerde og siste punktet mener de forsøkene på å skape vekst fokuserer på de samme ledende sektorene som høyteknologi, teknologisk FoU, produsentrettede tjenester og turisme. Dette siste fenomenet var det Schumpeter kalte for ”crowding”, hvor imitasjon og spekulasjon kan føre til en overproduksjon både innen individuelle vekstsentre eller generell diffusjon. Omkring deres tredje punkt er det også verdt å nevne at det på en måte er ”naturlig” at det private får mer makt og ressurser når kommuneøkonomien er svak eller begrenset til de store utgiftspostene som skole, barnehage og eldreomsorg. Det er heller ikke gitt at privatøkonomisk vekst ikke kan være velferdsskapende, og i en nordisk sammenheng finner man gjerne både tradisjonell og nye former for styring.

I Norge har man siden kommunereformen på midten av 1960-tallet hatt det noen vil kalle for en ikke-planlagt desentralisering gjennom forskjellige ordninger, som for eksempel 9-årig grunnskole, og utviklingen av høyskolesystemet i distriktene. Spesielt høyskolesystemet ble sentralt for Sørlandets del, selv om lokalisingsvalget måtte kjempes for, slik jeg viste tidligere i oppgaven. Rundt 70- og 80-tallet styrket også kommunene sentralleddet sitt, og ble gradvis mer profesjonalisert (Aarsæther, 2010). Kommunen som aktør i næringsarbeidet har siden da vært viktig for å skape nye utviklingsstier i lokalsamfunnet, men også med å bidra med spisskompetanse i noen deler av samfunnslivet. Videre mener Leitner & Sheppard (1998) at den underliggende kraften som ligger bak utviklingen av denne entreprenørskapspolitikken er økonomisk usikkerhet, hvor kapital er mer mobil og de alternative tiltakene få. I Norge står da egentlig kommunen ganske godt stilt for å løse både komplekse strukturelle og fluktuerende problemstillinger, og nyanserer forfatterens poenger her. Det krever imidlertid tverrfaglige og helhetlige tilnærminger til feltet for å kunne analysere hva kommunen kan gjøre for å fremme lokal samfunnsutvikling, enten det er hvilke typer virkemidler man bruker, hvilken organisering man har eller hva slags samarbeidsform man har med andre aktører.

Børruds (2005) omfattende studie av offentlige-private utbyggingsprosjekter i byutviklingen i Oslo, fremhever blant annet ulike motivasjoner mellom de offentlige planprosessene og private utbyggerne. Kvalitetsbegrepet i reguleringsplanene, hevder hun, er for det offentlige definert etter overordnede retningslinjer og planer, mens for private eiendomsutviklere kan

det sees på som et verdipapir for næringsutvikling. Børrud (2005) skriver videre at det i Oslo er etablert en politiske vilje med at private investeringer skal realisere offentlige planmål. Dette kan enten oppfattes som en gjensidig avtale der grunneiere kan øke verdien på eiendommen sin mot at de løser en offentlig samfunnsoppgave, eller som at private tar en investeringsrisiko det offentlige ikke vil eller kan ta. Ulike motivasjoner og oppfatninger om hvordan aktørers rolle er, kan skape uforutsigbarhet i forhold til beslutningsprosessen og hvilke løsninger man kommer opp med. Grimstads plassering i dette vil bli drøftet nærmere i analysen, men hvis vi går tilbake til empirien så vi at byen har noen sentrale aktører med stor kapital, slik som lokale redere som har tatt kapitalen over i landbasert eiendomsutvikling. I tillegg til at det offentlige og private vært nært knyttet sammen, er dimensjonene andre enn i storbyer som Oslo og andre byer i europeisk og amerikansk kontekst.

4.2 Nettverksbasert organisering

I et slikt styringssystem, og tatt disse strukturelle endringene med i betraktning, blir det fort gjort å fokusere nettopp på systemene og strukturene og slikt sett miste noen av de mentale modellene omkring hvordan man styrer, samt hvilken styringskultur som ligger til grunn for de tiltakene man gjør. En nettverksbasert teoretisk tilnærming kan si noe om hvordan ulike aktører påvirker prosessen, og åpner samtidig opp for å undersøke den sosiale dimensjonen nærmere. Styringsnettverk og samarbeid mellom flere aktører er en mekanisme for å mobilisere politiske og økonomiske ressurser der landskapet er fragmentert hvor flere av aktørene er spredt. Slik kan da nettverket beskrives på måten aktørene, koblingene og grensene deres henger sammen på (Kenis & Schneider, 1991). Dette kan være en fruktbar måte å forstå by- og næringsutvikling på, spesielt i norsk sammenheng der det offentlige ikke lenger har samme spillerom som tidligere, men kommunen fremdeles har en viktig rolle. På et mer generelt grunnlag er forutsetningene for at et nettverk eksistere at aktørene innad i nettverket er avhengig av ressurser hos en annen aktør, og hvor det vil være fordeler ved å samle disse ressursene sammen.

Styringsformen er imidlertid ikke fri for problemer. Kickert *et al.* (1997) påpeker fem punkter som kan være kilder til problemer innad;

- mangel på insentiver til å samarbeide og mulige barrierer mot kollektiv handling

- vage eller lite konkrete mål
- mangel på viktige eller sentrale aktører, mens tilstedeværelse av noen aktører kan hindre inngangen til andre
- viktig informasjon om mål, virkemidler og aktører mangler
- diskre makt fraværende – og mangel på forpliktelse hos enkelte aktører for å oppnå målet

I tillegg kan det være at ulike situasjon- og virkelighetsoppfatninger hos aktørene være en hindring, på samme måte som maktreasjonene og interessekonflikter kan hindre nettverkets potensial som en strategi for økonomisk vekst. Ved å fokusere og få frem hvordan aktørene tenker rundt samarbeidet med andre om visjoner, mål og verdier kan dette bidra til å bedre samarbeidsrelasjonene og få fortgang i prosessene man har satt som mål. Det kan også gi andre praktiske implikasjoner som for eksempel å endre nettverkets arkitektur for å tilpasse seg etter hva som er mulig å få til. Foruten de mer tekniske utformingsutfordringene kan nettverksmodellen i seg selv være uproduktiv og føre med seg lite legitime styringer og politikk for samfunnet. Dersom det blir for lukket og ikke åpent for nye ideer og tilpasset nye endringer på flere geografiske nivå, kan nettverket være hemmende for den økonomiske utviklingen. Eksempler på dette kan være demokratiske utfordringer, aktører følger kun sine egne interesser (altså mister målet om helhetlig byutvikling), lite fleksible mekanismer for endring av nettverkets arkitektur, eller at man blir låst inne i gamle tenkemåter og aktiviteter som tidligere fungerte godt (Sotarauta & Linnamaa, 2001).

Sett i lys av disse utfordringene er et vellykket nettverk avhengig av et sterkt lederskap med evne til å samle de ulike interessene, men også klare å se utenfor nettverkets grenser for ideer og samfunnstrender. I et større bilde kan et godt nettverk fungere som katalysator for by- og næringsutvikling hvis styringen og prosessene fungerer godt, og det kan også være et konkurransefortrinn sammenlignet med andre steder fordi det vanskelig å imitere og opprettholde for andre steder (Sotarauta & Linnamaa, 2001). Paralleller kan trekkes til de positive og negative aspektene ved sosial kapital, spesielt ettersom uformelle relasjoner kan påvirke nettverkets indre spenninger, og utfallene kan enten lede til konformitet eller nyskaping. Man studerer imidlertid to forskjellige ting, og jeg tror de kan virke komplementære for hverandre når man studerer mindre regioner der skillelinjene mellom de ulike aktørers roller og personlige nettverk er mindre klare.

4.3 Den distinkte byen – kilde for entreprenørskap i byen?

Hvis vi følger Leitner & Sheppards (1998) analyse, ønsker byer og tettsteder i dag å bygge opp et, eller gjerne flere, bilder av seg selv i forlengelsen av dette. Spesielt relevant har dette vært for byer som har vært knyttet opp mot tradisjonell industri, men også i nyere tid for mindre småsteder og bygder i Norge for å markedsføre stedet sitt på en måte som gir levekårsmuligheter for lokalsamfunnet (Borch & Førde, 2010). Dette gjelder ikke bare for småsteder, men også for storbyer og mellomstore byregioner. Kristiansand, for eksempel, har satt på seg et image for å være ”Renessansens by”, Farsund markedsfører seg som ”Kaperbyen”, Bergen som ”Hansabyen”, og så videre. Verdt å merke seg er at bildene ofte henspiller på historiske hendelser eller tidsperioder med romantiske forestillinger om fortiden. Men det trenger ikke nødvendigvis være samsvar mellom hva byens næringer og innbyggere ønsker å fremstilles som, og det som faktisk kommer til uttrykk gjennom stedets profil og markedsbygging, og ikke minst det som kommer ut i praksis. Når man tolker fortiden etter søken på en identitet, kan man risikere å ”glemme” konfliktene og motsetningene som tidshorisonen kan ha båret preg av. Dette kan for eksempel enten være å støtte en nytolkning av en historisk hendelse, eller indre spenninger i hvor byens satsningsområde bør være, både i fysisk struktur og næringsmessig. Å se på byen som en selvtenkende enhet kan også være en forenkling, og man kan miste forståelsen av byen som et sted der ulike meninger og oppfatninger handler i dynamikk med hverandre. De uttrykk og bilder en ønsker å fremstille seg som kan være forskjellige mellom ulike grupper i lokalsamfunnet, og hvem som sitter med makten til å ”bestemme” hva byens profil er, kan bli for lite vektlagt.

Festivaler kan være viktige, spesielt for mindre byer og steder, for å skape en tilhørighet og stedsidentitet som sier noe om stedets opphav og karakter. Dette virkemiddelet kan også si noe om hva byen ønsker å uttrykke, og skal bli i fremtiden. Men det er ikke dermed sagt at festivaler og kulturelle bidrag er et uttrykk for at byen er nyskapende, tiltrekker seg nasjonale og internasjonale bedrifter for næringsutvikling, og har et dynamisk næringsmiljø. Tvert imot kan det motsatte være tilfellet, da dette kan like gjerne være et uttrykk for økonomisk stillstand og befolkningsnedgang (Hjemdahl, Hauge & Lind, 2007). Det er også vanskelig å se for seg at dette kan være en bærekraftig næringsmessig utviklingsplan for stedet på lengre sikt. Image, stedsfornyelse og markedsføring er i dag en (av mange) strategier byer kjører med tanke på å virke mer attraktive og tiltrekke både bedrifter og mennesker, slik jeg også var

inne på tidligere i dette teoretiske kapittelet. Fordi mange byer bygger på de samme prinsippene kan det dermed være vanskelig å skille seg ut og skape et dynamisk fortrinn.

Ivan Turok (2009) tar opp i denne sammenheng fire punkter hvor byer kan skape fortrinn som går ut over de vanlige strategiene. Jeg vil bruke disse som de siste teoretiske føringene her, som på en måte også kan tolkes som en oppsummering av de perspektivene jeg har trukket frem så langt. Hans første poeng er å etablere et bedre grunnlag for lokale avgjørelser. En slik føring vil, ifølge Turok, bidra til blant annet en dypere forståelse for styrkene og svakhetene ved det lokale næringsmiljøet, uvanlige egenskaper, linker internt og eksternt mellom viktige aktører og generelt sett et åpensinnet tilnærming til næringsutvikling. Hans andre poeng går på å ha en kapasitet til å forutse og respondere raskt for oppkommende muligheter. Tillitt, kommunikasjon og villighet til å satse (både for det offentlige, private og mellom det offentlige og private) sees på som viktige komponenter for at bedrifter skal etablere seg der, hvis man får god og praktisk rådgivning som kan hjelpe dem tidlig i fasen. Det tredje punktet er at man er nødt for å styrke mulighetene for koordinering og samhandling, slik at prosjekter og initiativer ikke blir stående alene uten andre elementer som virker komplementære på enkeltsatsninger. Det fjerde og siste poenget er at man ikke må se vekk fra de hverdagslige nødvendighetene, slik som infrastruktur, en effektiv og rask kommuneadministrasjon, effektiv arbeidskraft og et pålitelig transportsystem. Ved å ta inn disse innsiktene i mitt teoretiske rammeverk håper jeg å kunne få frem noen framstillinger fra aktører i utviklingsprosessen i en nærmere bestemt bysammenheng, om hvilke strategier man følger for by- og næringsutvikling, hva som er viktige satsningsområder i fremtiden, hvordan relasjonene mellom aktørene er, og hva de anser som mulige barrierer mot innovasjon og nyskaping i byen. Dette vil kunne gi meg innsikt i hvordan samspillet og konfliktene mellom aktørene er, hvilke plattformer for eksisterer for samhandling, som går tilbake til mine teoretiske aspekter jeg har diskutert tidligere om sosial og menneskelig kapital og aktørers evne til å påvirke endringsprosesser. I tillegg får det sosio-økonomiske aspektet en større rolle i oppgaven, noe jeg anser som viktig sett i sammenheng med aktørers handling og rammer rundt handlingene.

4.4 Den kulturelle og sosiale plassering i lokaløkonomien

Amin & Thrift (2007) fremstiller en kulturøkonomisk tilnærming til studier av romlige formasjoner, som for eksempel en by, som en arena der ulike konstellasjoner av meninger og

perspektiver utspiller seg. De erkjenner byens mangfold og ulike dimensjoner, men mener likevel at den kan sees på som et rom der egenskapene ved byen kommer aktivt til uttrykk i utformingen av stedet og det økonomiske landskapet. Denne kulturøkonomiske tilnærmingen har mye til felles med de klassiske økonomiske perspektivene jeg har drøftet her (historisk betydning, sosiale fundamenter, makt og institusjonelle egenskaper), men forfatterne legger ytterligere vekt på ulike former for aktørskap og ser på økonomi og kultur som uadskillelige dimensjoner i samme sfære. Lokaløkonomien blir videre påvirket av ulike faktorer, slik som normer og regler, historisk arv, sosiale og kulturelle vaner, materielle ordninger, samt ambisjoner og følelser. Vitenskapsteoretisk plasserer Amin & Thrift (2007) seg da, slik jeg tolker dem, i skjærepunktet mellom evolusjonær og sosiologisk økonomi, med en hensikt om å utarbeide et nytt perspektiv på hvordan man kan studere romlige formasjoner.

Med dette mener forfatterne at økonomien bør sees på som en hybrid, organisert rundt moralsk forankring, lidenskap, praktisk kunnskap, samt samfunnsmodeller for disiplin og ekspressive fortellinger. Jeg tolker deres teoretiske fremstilling her som et ønske om å se bort fra økonomien som en mekanisk, egnestyrte prosess både på lokalt og globalt nivå.

Drivkreftene for kapitalismen ligger i lidenskapen (se Schumpeter og den kreative destruksjonen over), de moralske verdiene (går tilbake til Adam Smiths *The theory of moral sentiments*), økonomisk kunnskap, tillitt, evolusjon (ikke-lineære endringer i økonomiske systemer), makt, og symptomatiske eller emblematiske lesninger av økonomien. Den kulturelle og sosiale dimensjonen er dypt plassert i disse drivkreftene, hvor aktørers praksis og ideologi (derav også innovasjonsprosesser) er forankret i en egen dynamikk.

Löfgrens (2003) drøftinger om den kulturhistoriske dimensjonen i den ”nye økonomien” gir videre innblikk i hvordan penger, ideer, makt og velstand er fordelt i nye geografiske mønstre, vinnere og tapere, suksesshistorier og feilgrep. Det er imidlertid ikke noe spesielt nytt at penger flyttes raskt. Obligasjonsmarkedet, som blant annet gjorde Rothschilds familien (spesielt Nathan Rothschilds, som av noen ble kalt for ”The Bonaparte of finance”) enormt rike og mektige på 1800-tallet, styrte sentralbankene i Europa ved å sende penger frem og tilbake mellom bankene etter hvordan verdien på gull lå. ”Money has no motherland” sa Napoleon selv på denne tiden, og påpekte nettopp dette. Kaplan (2003) gir i denne sammenhengen en god beskrivelse på hvordan kommentarene til Alan Greenspan i 1996 ved the American Enterprise Institute fikk globale ringvirkninger hos finansinstitusjonene. Den nye økonomien, skriver Löfgren (2003), hadde (han skriver bevisst i fortidsform) en kjærlighet for metaforer, aura og billedlige fremstillinger, men var også svært sårbar, hvor tid

– altså hvor raskt man kunne overføre eller bytte noe – ikke bare ble en måte å tenke på, men og et viktig element for aktører for å være konkurransedyktige og klare seg i markedet. Paradokset, og poenget i denne sammenheng, ligger i at nyere teknologiske og infrastrukturer førte til ytterligere urbane konsentrasjoner.

Det er likevel ikke slik at en automatisk kan bevise elementer av sosiale strukturer som likestiller dette med økonomisk suksess eller nedgang. Da befinner vi oss svært nærme et tautologisk system der sosiale og/eller kulturelle særtrekk enten fremmer eller hemmer den økonomiske utviklingen. Parallell trekkes til Putnams (2000) forståelse av sosial kapital. Den kulturelle plasseringen i lokaløkonomien kommer heller til ikke bare til uttrykk gjennom aktørers adferd. Guggenheimmuseet i Bilbao trekkes i flere sammenhenger opp som starten på en urban kulturledet urban regenerering, og man snakker gjerne om ”Guggenheim-Bilbao-effekten” eller tilsvarende. Byer har forsøkt å imitere denne strategien, med varierende resultater. I etterkant har man forsøkt å evaluere hvilken effekt museet egentlig hadde, og Gómez & González (2001) påpeker blant annet at den politiske atmosfæren og spesielt ETAs våpenhvile nok hadde større relevans for besøkstallet og tilstrømningen til byen enn selve museet. Poenget mitt her er at kultur i seg selv har blitt en egen strategi for lokal økonomisk utvikling – noen ganger på løse forutsetninger og vurderinger. Det kan også argumenteres for at det utvikles to hovedtilnærminger til studier av kultur og økonomi. En der fokuset er kulturindustrien (slik som eksempelet over), og en der fokuset er mer på hvilken rolle de kulturelle ressursene spiller i den økonomiske og sosiale utviklingen på et gitt sted. For min del er den andre tilnærmingen mest relevant her. Jeg har forsøkt å avtegne et teoretisk rammeverk der kultur inngår som noe mer enn selve kulturindustrien eller mer ”tradisjonelle” bystudier som tar for seg etterspørsel og andre markedsmekanismer som økonomiske elementer i byen. Amin & Thrift (2007) påpeker at denne måten å tenke og studere økonomisk aktivitet i byen på enda ikke er satt for hvordan man kan gjøre dette rent metodisk. Jeg har imidlertid gjort et forsøk på dette i denne oppgaven, og kommer tilbake til dette senere. Forhåpentligvis har jeg uansett gjort det tydelig for leseren at innovasjon og byers økonomiske utvikling henger sammen med de strukturelle, sosiale, kulturelle og psykologiske aspekter og motivasjoner.

4.5 Oppsummering teori

Den teoretiske drøftingen i denne oppgaven har vært sentrert rundt innovasjonsprosesser koblet opp mot bysystemer og byregioner i en evolusjonær økonomisk geografisk kontekst. Første del av teorien tar for seg sentrale begrep og innsikter knyttet til innovasjon, læring og sosial kapital som en relevant institusjon på lokalt nivå. Hensikten med å ta sosial kapital med i denne oppgaven går tilbake til bytesen jeg presenterte i empirien, hvor en lokal styringsform ble presentert der sosiale bånd og allianser var viktige for innovasjonsprosessene og styringsformen i byen. Sosial kapital og dens effekter for regional og lokal utvikling er fremdeles et uutforsket tema, men ved å studere hva som kjennetegner den sosiale profilen på stedet, og hvordan båndene i lokalmiljøet er, kan jeg forstå noe jeg ikke kunne ha gjort hadde jeg ikke hatt det med. Nettopp fordi det har vært en viktig institusjon i mitt case, velger jeg derfor å ta det med. Den andre delen av teorien retter seg i større grad mot både klassiske og nyere teorier i bysystemer og byregioner. Teoriene belyser endringstrekkene i byene, hvordan tilnærme seg studier av lokaløkonomi, og noen strategier for næringsutvikling ble også presentert. Poenget med å ta dette med er å knytte de mer abstrakte teoretiske innsiktene i del 1 til en mer kontekstbasert teori i del 2. Denne teorien vil bli brukt aktivt for å vise hvordan samspillet i dag fungerer, og hvilke muligheter og utfordringer informantene fremstiller i det arbeidet som i dag gjøres. Den er og viktig for å forstå de regionale endringene ved stedet, der Agderbyen i dag fremgår som en slags egen kraft i hvilken form næringsarbeidet og styringsmodellen tar.

5. Forskningsdesign og metode

Valg av metode i denne oppgaven er mest knyttet til spørsmålet om hva det var jeg skulle finne ut av om byen. Grunnen til at jeg valgte Grimstad som case er flere. Jeg hadde et inntrykk av at det skjedde ting i byen, og at den var spennende på flere områder, men samtidig hadde noen utfordringer sett utenfra. Inntrykket mitt var imidlertid at byen hadde vært vellykket. Jeg ønsket uansett å gå inn under overflaten og se hvilke meninger, aktørposisjoner og diskurser som presenteres og hvorfor og hvordan byen vokser.

Forskningsdesignet mitt er slikt sett et eksplorativt forskningsdesign, med en åpen, fleksibel og undersøkende ramme uten stramme forpliktelser på forhånd. Bakgrunnen for dette er at informasjonen man får av informanter, og informasjon som dukker opp underveis, ofte ikke er slik en forventer på forhånd. På denne måten utvikler også både teori og problemstilling seg underveis etter hvilken informasjon og data man får inn. For å gjennomføre en slik casestudie hvor dybdekunnskap er viktig, benyttet jeg meg av kvalitativ metode. I denne delen av oppgaven vil jeg redegjøre for valgene av metoder og styrker og svakheter ved disse. Deretter vil jeg diskutere hvordan jeg gikk fram for å samle inn data og materiale for oppgaven, før jeg tar opp etiske hensyn i denne prosessen. Etter dette vil jeg ta opp troverdighet, bekreftbarhet og overførbarhet som tre sentrale begrep og krav innenfor kvalitativ forskning. Til slutt vil jeg diskutere forskerens posisjonalitet, og forsøke å ta opp mine egne refleksjoner rundt forskningsprosessen og egne erfaringer av prosjektet.

Egenskapene ved kvalitativ forskning er at den ønsker å forklare menneskelige miljø, individers erfaringer og sosiale prosesser (Hay, 2010). Datamaterialet samles dermed ikke inn med utgangspunkt i å oppnå statistiske generaliseringer, slik som i kvantitativ forskning, men gi dybde, variasjon og nyanser i fenomenet som undersøkes. De to forskningsmetodene bør skilles fra hverandre med utgangspunkt i hva det er man ønsker å få svar på. Hvilke spørsmål man stiller gir dermed en indikasjon på hvilken metode man skal benytte seg av. Selv om de to bør skilles er det ikke dermed sagt at de kan virke supplerende på hverandre, og gi en bedre forståelse av caset. Man bør derimot ikke blande de to sammen, eller se på dem som ytterpunkter på en skala, men se på dem som to ulike metoder med ulike hensikter (Iversen, 2011). Målet i oppgaven min var for eksempel ikke å finne ut hvor mange av byens innbyggere som mente at byen var vellykket eller ikke, men å undersøke hvilke fortellinger og forståelser som kom til uttrykk hos aktører i nøkkelroller i byutviklingsprosessen, og hvilke faktorer disse mente var viktige betingelser for vekst og innovasjon. I tråd med Ragin

& Amorosos (2011) målsetninger om at kvalitativ forskning skal tolke kulturelle og historisk signifikante fenomen og videreutvikle teori, ligger disse betingelsene i grunn for metoden her. Forfatterne mener også at et mål i kvalitativ forskning skal være å gi stemme til svake grupper, men dette kan være noe uklart om det bør være et mål eller ikke (god forskning kan gi stemme til slike grupper uten å ha det som mål i utgangspunktet), men er uansett ikke spesielt relevant i min oppgaveformulering. Den vanligste måten å få dette frem på er gjennom intervjuer med utvalgte informanter, men data kan også komme gjennom deltagende observasjoner og tekstanalyser for å supplere materialet. I denne oppgaven har jeg benyttet meg av alle disse metodene fordi jeg ønsket en helhetlig og dyp forståelse av caset, men primært har jeg benyttet dybdeintervjuer som datakilde.

Dette er en krevende metode å bruke for forskeren fordi det kan være vanskelig å gjennomføre i praksis, spesielt hvis man ikke har mye erfaring i feltet og alltid må være bevisst ovenfor seg selv og informanten i intervjusituasjoner. I intervjuer må forskeren reflektere rundt seg selv og den konteksten man er i i øyeblikket, og samtidig være oppmerksom på egen og informantens kroppsspråk og holdning. Hvordan man skal tolke dette er nesten mer kunst enn forskning, ettersom man lager seg selv bilder og representasjoner av omgivelsene man er en del av. Det som skiller kunst og forskning er imidlertid at man i forskning har en analytisk ramme for hva og hvordan man tolker tingene som kommer til uttrykk. Samtidig har kvalitativ forskning som regel en induktiv eller deduktiv tilnærming. Induktiv metode er en tilnærming der man går fra empiri til teori, og er det motsatte av deduktiv der man går fra teori til empiri. Retroduksjon er en veksling mellom det induktive og deduktive, hvor analyse og tolkning er noe som skjer gjennom hele forskningsprosessen (Ragin & Amoroso, 2011). Retroduksjonsmetoden er den jeg vil benytte meg av her.

5.1 Casestudie

En case studie bør kategoriseres som en metodologi heller enn en metode, som går mer på hvordan samle data. En case studie kan sees på som; "...the detailed examination of an aspect of a historical episode to develop or test historical explanations that may be generalizable to other events" (George & Bennett, 2005, 5). Dybdeforståelsen som kommer ut av casestudier kan bidra til å løse praktiske/konkrete problemer i caset, utvide den teoretiske forståelsen av et fenomen, eller begge deler (Hay, 2010). Historisk er ikke casestudier noe nytt, men det er i nyere tid man først har fått systematiske metoder for å bygge og utvikle teorier i

samfunnsvitenskapen ved bruk av casestudier. William I. Thomas og Robert Park var blant annet sentrale for utviklingen av casestudiet ved Chicago-skolen, da de studerte helhetlige samfunnsforhold ved å få dybdekunnskap om ett case. På 1960-tallet utviklet man videre denne metoden da kvalitativ forskning igjen fikk større innflytelse som metode. Strauss og Glasers *The Discovery of Grounded Theory* (1967) kan sees på som et slags gjennombrudd, ved å legge vekt på empirien i caset som grunnlag for teorien. "Grounded Theory" (GT) utfordret den kvantitative dominansen om at kvalitativ analyse ikke kunne generere teori, samt skillet mellom teori og forskning. Vitenskapsteoretisk bygger den på pragmatisme, symbolsk interaksjonisme og etnografi som inspirasjonskilder.

Videre har Robert K. Yin (1994) bidrag til case som metode vært viktig i utviklingen av casestudiet, da han presiserer at dette er en metode som har ofte blitt brukt, men slurvete praktisert. Om casestudiet sier han:

"A case study is an empirical inquiry that;

- investigate a contemporary phenomenon within its real-life context, especially when
- the boundaries between phenomenon and context are not clearly evident.
- The case study inquiry copes with technically distinctive situation in which there will be many more variables of interest than data points, and as one result
- relies on multiple sources of evidence, with data needing to converge in a triangulating fashion, and as another result
- benefits from the prior development of theoretical propositions to guide data collection and analysis." (Yin 1994, 13)

Denne presiseringen legger vekt på at teori formuleres forut for selve datainnsamlingen. På dette punktet skiller oppfatningen seg litt fra GT. Dette trenger, ifølge Yin, ikke være en "grand theory", men mer som en forståelsesramme for det som skal undersøkes. Metodisk kan dette gjøres både med kvalitative, kvantitative eller en kombinasjon av forskningstilnæringer, men som nevnt tidligere har jeg valgt en kvalitativ casestudie her. Slike studier er gjerne rike på detaljer, noe som er med på å styrke troverdigheten til studien. Videre er casestudier godt egnet for studier innenfor økonomisk geografi, slik jeg viste tidligere med henvisning til Amin & Thifts (2007) ulike dimensjoner ved lokaløkonomien.

Det er viktig å påpeke, hvis vi bruker George & Bennets (2005) definisjon av case, at de bruker begrepet generalisering ("generalizable"). Dette er mest brukt i kvantitativ forskning, men i kvalitativ forskning kan det være bedre å bruke begrepet "overførbarhet" fordi generalisering i denne sammenhengen har med analytisk eller teoretisk generalisering å gjøre,

og ikke statistisk generalisering. For å skape en god casestudie er man derfor nødt for å finne en balanse mellom detaljrike beskrivelser og relevante teoretiske begreper og konsepter. Dette innebærer at man kan trekke frem det unike ved stedet, og samtidig forsøke å knytte dette opp mot samfunnsteori. Det er heller ikke slik at man er ute etter å avvise en teori eller konsept (teorier eller konsepter er ikke teoretiske lover – altså falsifisering), men forklare hvorfor den er eller ikke er relevant i caset. En bør også være åpen for at noen casestudier befinner seg i en mellomzone hvor interessen for det instrumentelt orienterte casestudiet, og interessen for det unike tilfellet møtes (Johansson, 2000). Johansson skriver videre, i forhold mellom historieskriving og casestudiet, at i fokuset på ”da” og ”nå” også kan finnes en mellomting i ”nylig”, og at de samtidshendelsene som studeres allerede har en historisk dimensjon. Historieforskning og casestudier sammensmeltes i denne forståelsen. Verdt å merke seg er det at forfatteren skriver om arkitektur, men det kan også gjelde for andre romlige sammensetninger enn bygninger, slik som en by. Dette har vært spesielt relevant i mitt case. I tillegg kan det være at verdien som skapes i en casestudie ikke er relevant for overførbarhet før senere i historien.

I denne oppgaven er fokus rettet mot innovasjonsprosesser og samhandlingsmekanismer internt i byen, med en utgangshypotese om at byen har en form for lokalt innovasjon- eller utviklingsmodell. Det vil da være naturlig at informasjonen jeg leter etter tar utgangspunkt i om denne tesen kan bekreftes eller avkreftes. Selv om jeg her vil forsøke å gjøre noen abstraheringer og koble prosessene opp mot andre hendelser som kan ha påvirket denne lokale modellen, kan det være at det er faktorer jeg ikke har tatt inn som kan ha vært viktige for byens utvikling og styringsmodell. Dette er en av svakhetene ved intensive casestudier, så jeg er åpen for at det finnes andre forhold som er med på å påvirke hvordan dette oppfattes. Dataene oppstår da i samspillet mellom de fokuseringene jeg har gjort her på bestemte variabler, og i hvilke sammenhenger de inngår.

5.2 Observasjon og deltagelse

Observasjon er egentlig en gammel tradisjon i geografi, så vel som i mange andre grener av samfunnsfagene. Den brukes fortsatt i dag, men man har kanskje blitt mer oppmerksom eller bevisstgjort på de etiske refleksjonene rundt metoden enn i tidligere studier (slik som i den

positivistiske retningen).¹⁰ En viktig innsikt er at man bør se bort fra sine egne forestillinger og forståelser man har av stedet og de involverte på forhånd. Dette kan være vanskelig, men bør likevel være et ideal å følge. Jeg føler det var viktig å få frem disse problemstillingene med tanke på at jeg kommer fra stedet selv, og har fulgt det i livsløpet til nå. Så min observasjon kan egentlig knyttes til egne erfaringer og refleksjoner over lang tid, selv om meningene har endret seg over tid. Kanskje mest av alt kan mine funn påvirkes av bruk av ulike steder i byen, og de ulike funksjonene byrommene har, enten det er sentrumsområdene eller områdene utenfor sentrum. Samtaler med venner og bekjente om ulike hendelser, aktører og byens helhetlige utvikling kan slikt sett også vært en medvirkende faktor til hvilken forståelse jeg selv har.

Man kan videre skille mellom ulike typer av observasjon, henholdsvis fullstendig, passiv og deltagende observasjon. Fullstendig observasjon er når man går inn aktivt og deltar i hverdagslivet på mer eller mindre lik linje med informantene. Passiv observasjon er det motsatte av dette, når man går rundt å observerer og registrerer og ikke deltar selv. Mellomtingen er deltagende observasjon der man selv er med, men søker i større grad en balanse mellom å ha en skjult og åpent tilnæringsrolle til feltet. Jeg har imidlertid litt vanskelig for å plassere meg selv i disse kategoriene ettersom metoden passer mindre godt inn i hvordan jeg har hentet data. Det vil imidlertid ikke si at jeg ikke observerer og at metoden således ikke er relevant, men at mine observasjoner i større grad kommer til uttrykk gjennom egen oppvekst og en viss kunnskap om stedet og aktørene fra før av. Det vil for eksempel være lite poeng i å ta en fullstendig observasjonsrolle, når jeg på en måte selv er eller har vært innbygger tidligere. Motsatt vil passiv observasjon være en lite gunstig form når jeg allerede har kunnskap som kan påvirke både intervju situasjonen og hvilket empirisk materiale jeg velger ut. Det kan være at dersom jeg skulle ha plassert meg selv, at jeg ville passet mest inn i den deltagende observasjonen, med en åpen tilnærming og rolle. Feltarbeidet mitt er uansett strekt over lengre tid, uten noen kort tid med ”intensiv” innblanding i lokale forhold og spesielle relasjoner til noen grupper.

Jeg støtter meg og til Bergs (1994 i Hay, 2010) innsikt med at vi må anerkjenne at vi ikke kan sette oss inn i en verden fraskrevet fra teori, og at valg av teori aldri vil være uaffektet av vår opplevelse i verden. Observasjoner er alltid allerede teoretiske på samme måte som teorien

¹⁰ Den logiske positivistiske tradisjon går tilbake til Auguste Comte (1798-1857) som mente kunnskap dannes ut i fra empiriske observasjoner, og skal produsere én sannhet.

alltid vil være berørt av våre empiriske erfaringer. Skillet mellom feltarbeid og skrivingen av oppgaven blir i mitt tilfelle et kunstig skille hvor selve forskningsprosessen, enten det har vært intervjuer, inntrykk eller analyser underveis, som har skjedd mellom disse leddene er det som har formet oppgaven. Det er og dette som har gjort forskningen meningsfull og interessant å jobbe med over tid. I mitt tilfelle har det mest tidkrevende vært tankeprosessene rundt det å finne ut hvordan jeg kan innrette og strukturere oppgaven ut i fra de observasjoner og data jeg samlet inn underveis i forskningsprosessen.

5.3 Kvalitative intervjuer

Det kvalitative intervju er en metode for å få tilgang på informasjon om hendelser, meninger og erfaringer, og gir samtidig interessante pekepinner på hva som er relevant for informanten (Hay, 2010). Videre er det tre måter eller former ett intervju kan ha; det strukturerte, det semi-strukturerte og det ustrukturerte. Alle disse har ulike styrker og svakheter, og hvilken form man velger bør være begrunnet og reflektert rundt på forhånd. I denne oppgaven valgte jeg det semi-strukturerte intervju ettersom det gav mest mening ut i fra forskningsspørsmålet og temaavgrensningen, og det var fleksibelt nok til å tilpasse spørsmålene og temaene jeg ville ta opp med hver enkelt informant. Intervjuguiden ble endret mellom hvert intervju etter hvilken posisjon informanten var i, selv om temaene var de samme. Ettersom jeg ikke hadde én mal eller ferdig oppsett på forhånd, men heller skreddersydd etter hver enkelt ser jeg heller ikke behovet for å inkludere intervjuguiden som vedlegg i oppgaven. Jeg tror at det i mitt tilfelle ville vært mer misvisende enn klargjørende i forhold til hvordan jeg har løst dette. Samtidig har jeg ikke så mange informanter, og miljøet er tross alt ganske lite, slik at det kan bli fort gjort å identifisere hvem jeg intervjuer og koble intervjuene til aktørenes posisjon og stilling. Det ligger dermed et forskningsetisk argument bak dette også. Isteden har jeg valgt å sette opp en tabell for type informanter, tidspunkt, og type intervju som vedlegg.

Intervjuene varte mellom 45 minutter og 1 time, som er den anbefalte tiden på slike intervjuer. Hensikten med å ikke ha for lange intervjuer er for at dramaturgien og interessen skal beholdes gjennom intervjuet. Jeg følte selv at jeg fikk dekket spørsmålene jeg hadde forberedt, og at tiden avsatt på forhånd var tilstrekkelig. Når det er sagt skulle jeg gjerne gjort et intervju til med hver informant, da det i etterkant kom opp nye poeng og innsikter i hver av dem. Jeg kunne for eksempel spurt informantene i starten om det var mulig å kanskje gjøre 2 intervjuer, en utforskende først og en mer detaljert senere. Jeg synes likevel jeg har god nok dekning for å drøfte og analysere med bakgrunn i det jeg fikk til slutt. En annen utfordring var

å stille gode oppfølgingsspørsmål. Jeg oppdaget i opptakene på båndspilleren at jeg ofte sa ”ok?”, ”å ja”, ”mhm” lyder eller andre spørrende uttrykk uten egentlig å følge noe opp under det. Det er dette Thagaard (2003) kaller prober, som kan vise at man følger med og er interessert i det man snakker om. Men jeg skulle altså vært litt bedre til faktisk å følge opp kommentarene istedenfor å bare la det ligge i lufta. Dette kan også ha noe med at jeg var usikker på hva jeg faktisk kunne spør om og hvordan formulere meg riktig for å få frem hva jeg mente.

Tema i denne oppgaven er av lite sensitiv karakter, det vil si temaene som ble tatt opp i intervjuene i utgangspunktet ikke var vanskelige å snakke om (”personlige”) eller at informantene måtte frem med egne problemer med livet sitt i situasjonen. Emosjonelle uttrykk var heller basert for et engasjement for noe, men uansett ikke slik at jeg velger å drøfte dette noe nærmere her fordi det har begrenset relevans. Det kan imidlertid være verdt å få frem noen hovedpunkter med hvordan jeg fikk kontakt med informantene og hvordan jeg opplevde intervjurelasjonene.

I denne oppgaven ble det utført 6 intervjuer, to fra det offentlige og private og to intervjuer med informanter som står mer som observatører og ser de lange linjene og sammenhengene. Jeg vil da i analysen skille mellom ”offentlig”, ”privat” og ”observatør”. Selv om antallet intervjuer ikke var mange – noe som i kvalitativ metode egentlig er helt uvesentlig – følte jeg at jeg fikk mye ut av dem, mest av alt fordi jeg fikk forskjellige historier og tolkninger av samme situasjon. I kvalitativ forskning snakker man gjerne om å nå et slags ”metningspunkt” der man føler selv at man har nok materiale for å gå videre med. Jeg følte jeg nådde dette, selv om jeg gjerne skulle gjort noen intervjuer til for å få et større helhetlig bilde (men ikke som grunnlag for å generalisere statistisk). Samtidig ville jeg ikke ha for mange intervjuer, men heller velge meg ut de mest sentrale aktørene som danner et slags lokalpolitisk og økonomisk nettverk i den modellen jeg skisserte tidligere i oppgaven. Det er disse aktørene jeg forstår som nøkkelaktørene i byen, som står sentralt i utformingen av byens fysiske form, og mer helhetlig former den lokale samfunnsmodellen. Næringsrådet, som kanskje kan forstås som både privat og offentlig, går her under ”privat” fordi rådet er et samlingsorgan for private aktører. I tillegg til de rent formelle intervjuene, hadde jeg også en del diskusjoner med noen personer som stod på ”utsiden” av de interne prosessene i byen, og fungerte mer som diskusjonspartnere og ”meningsdannere” i det som foregikk. Disse er ikke en del av de to formelle intervjuene fra observatørene, og de som står på utsiden vil ikke refereres til direkte her. Og siden byen er forholdsvis liten, og personer gjerne kjenner hverandre, blir også min

egen kunnskap delvis brukt, selv om jeg i selve analysen forsøker å se bort fra mine egne forestillinger og perspektiver. Jeg prøver altså å skille mellom det jeg vet (for eksempel rent konkrete hendelser) og det jeg tror jeg vet (for eksempel hvordan noe skjedde).

Førstegangskontakten ble opprettet via e-post, og senere med telefon i forkant av selve intervjuet for å bestemme tid og sted. Av de personene jeg valgte meg ut, møtte alle meg med interesse og var ivrige etter å fortelle sine historier og dele sine erfaringer med meg. Når jeg fortalte dem at jeg selv kom fra byen følte jeg også at jeg fikk en mer personlig, uformell tone, hvor ord som; ”du kjenner jo til...”, ”du vet jo...” og ”som du kanskje vet...” stadig kom opp. Det er klart at dette på sett og vis formet intervjuformen, da jeg kunne fått andre svar dersom jeg kom utenfra. Samtidig fikk jeg inntrykk av at informantene i større grad kunne henvise til lokale hendelser og referanser jeg kjente til, og at jeg dermed fikk deres tolkning på hendelsen eller situasjonsbeskrivelsen. Jeg fikk heller ikke inntrykk av at informantene skjulte meningene og svarene sine fordi jeg var fra stedet, og slikt sett ”spre rykter” i lokalsamfunnet om indre konflikter og personlighetsbeskrivelser. Det kan ha noe med at jeg klarte å balansere rollen som student eller forsker og lokalinnbygger bra, og var tydelig på de etiske retningslinjene og rettighetene knyttet til prosjektet.

5.4 Temasentrert analyse og tolkning

Poenget med denne oppgaven var å skaffe innsikt og dybdekunnskap i hvordan enkeltaktører som er sentrale i byutviklingen tenker rundt innovasjon og hvordan samspillet mellom det offentlige og private fungerer. Det ble da viktig å ha en metode som systematisk kunne fremheve informantenes intervjuer og annet datamateriale med utgangspunkt i disse temaene. Temasentrert analyse er en metode som åpner for å gjøre nettopp dette, og det var slikt sett også et godt utgangspunkt for meg.

Intervjuene jeg gjorde ble transkribert samme dag og kort tid etter de ble gjort. Selv om noen setninger og setningsoppbyggingen til tider var ufullstendige, er sitatene fremstilt i oppgaven autentiske. De endringer jeg gjorde var å sette inn forklaringsparanteser eller konteksthenviing til spørsmålet som stilles. Nå er noe av problemet ved temasentrert analyse at man plukker ut noen setninger eller kommentarer som passer inn i temaet. Da kan det være at man gir kommentaren mer mening eller betydning enn hva informanten hadde sett for seg at den skulle ha (Thagaard, 2009). Uansett gjennomgikk jeg transkriberingsmaterialet i

etterkant, og lyste ut deler av hvert intervju og forsøkte å sette det inn i ulike kategorier. Noe av problemet jeg møtte her, var at informantene snakket om forskjellige ting på noen av de samme spørsmålene, som kanskje kan ha noe med at jeg selv burde vært tydeligere på hva jeg mente med spørsmålet, eller formulert meg på en mer forståelig måte. Det ble da også vanskelig å kategorisere noen deler av materialet. Noe jeg tenkte på i etterkant var om dette egentlig var et analytisk eller metodisk problem, altså om man hadde ulike forståelser av samme tema. Dette kan være et analytisk funn, men det kan også være at informanten kunne uttalt seg annerledes hvis vi hadde snakket om andre tema tidligere i intervjuet. Jeg vil derfor være litt forsiktig med å trekke bastante slutninger i analysen.

5.5 Triangulering

I denne oppgaven har jeg valgt flere typer kilder i datamaterialet, en metode som gjerne betegnes som triangulering. Det finnes flere typer trianguleringer, og de knyttes hovedsakelig til fire forskjellige måter; metodetriangulering, kildetriangulering, forskertriangulering og teoritriangulering. I denne oppgaven kan disse ulike måtene sees på som sammenfallende, med unntak av forskertriangulering. Dette er uansett en metode det i all hovedsak er enighet blant forskere om at kan være med på å styrke analyseresultatene i forskningsprosjektet (Yin, 1994). Etersom alle kilder har sine styrker og svakheter, kan en kombinasjon av flere oppveie svakhetene til en viss grad. Dette kan gi en mer helhetlig forståelse av fenomenet man studerer, og videre gi nyanserte og sterkere analyseresultater. Ved å bruke triangulering får man også testet metodene man bruker. Hvis de ulike kildene man bruker peker på noen av de samme funnene, kan dette tyde på at metoden (metodevalget) har vært riktig. Slik kan triangulering styrke metodens og funnenes bekreftbarhet (Grønmo, 1996). Det er likevel ikke slik at dersom alle dataene ikke peker på det samme, så er det gjort en metodisk feil. Avvik mellom forskjellige data kan heller belyse ting man ikke hadde sett for seg, og slik være viktige. De andre datakildene i denne oppgaven, utenfor de rent ”muntlige” møtene og observasjonene, var lokalavisen Grimstad Adresstidene og Agderposten, samt kommunale og regionale rapporter som Kommuneplanen 2011-2023 og Regionalplan Agder 2020, samt en del offentlige arealbestemmelser/reguleringer og rapporter om næring i byen. Oppgaven bærer dermed preg av en mangfoldig innfallsvinkel. Planer og rapporter vil ligge som vedlegg til slutt i oppgaven.

5.6 Troverdighet, bekreftbarhet og overførbarhet

Troverdighet handler om vurderingen av dataenes kvalitet. Det vil så å være ærlig og gjennomslutlig i forskningsprosessen ved å beskrive hvordan man samlet inn datamaterialet forskningen er basert på. I den sammenhengen vil det i denne oppgaven gjøres et skille i hva som er direkte informasjon av informantene (og andre informasjons kilder), og hva som er egen tolkning. Dette kan imidlertid være vanskelig når dialogen mellom informanten og forskeren tolkes kontinuerlig i intervju situasjonen, for eksempel når man skal oppsummere synspunkter eller poenger som kommer frem i samtalen. Den direkte informasjonen vil likevel vises ved at jeg bruker sitater her, for ikke å blande sammen hva som er originale utsagn og hva som er tolkning. Jeg vil også noen ganger bruke informasjonen indirekte ved noen anledninger for å sette utsagnene mer inn i en kontekst av teori om empiri. Når det gjelder prosessen *før* selve datainnsamlingen, søkte jeg til NSD om godkjenning for prosjektet, og man knytter seg da opp mot de etiske retningslinjene som er satt for forskning i dag på en systematisk måte.

Bekreftbarhet går på det å være kritisk til egne tolkninger av dataene. Det å være ”kritisk refleksiv” vil si å gå ut over de etiske retningslinjene, og kritisk til seg selv. I mitt tilfelle utgjorde dette en stor del av tankeprosessen min, ettersom jeg skulle skrive om et sted jeg har vokst opp i. Det at noen av de jeg snakket med visste hvem jeg var på forhånd kan nok ha hatt en viss innvirkning, men jeg har vanskeligheter for å se hvordan dette påvirket dataene i stor grad. Igjen går dette tilbake til de temaene vi snakket om.

Det siste ledende metodiske prinsippet er overførbarhet. Jeg har allerede drøftet noe om dette. Når det gjelder mitt tematiske utgangspunkt, kan oppgavens resultater være nyttige for studier innenfor by og regionalutvikling, men også i større sammenhenger som innovasjon og næringspolitikk.

5.7 Oppsummering

I denne delen av oppgaven har jeg forsøkt å trekke frem sentrale kvalitative metoder, og mine valg og vurderinger i forhold til dette. Det som nok er en svakhet i mitt tilfelle er at jeg gjerne skulle hatt flere informanter, selv om dette i utgangspunktet er uviktig i kvalitativ metode, tror jeg det kunne gitt mer belegg og dybde i mine analyser. Jeg kunne da for eksempel gjort oppfølgingsintervju, men dette fikk jeg ikke tid til. Et annet poeng er at jeg selv kommer fra

stedet, men jeg har forsøkt å tilnærme meg feltet på en måte som balanserer det å ha en viss forkunnskap og samtidig stille spørsmål rundt hvordan ting foregår, samt hvem som er de største aktørene her for eksempel. Med tanke på at jeg ikke tar opp spørsmål og tema av personlig art, blir de etiske problemstillingene også av en litt annen karakter. Jeg har altså prøvd å være så åpen og utforskende som mulig gjennom hele prosessen, men med en teoriladet og temasentrert tilnærming til datainnsamling og analyse.

6. Analyse

Jeg har tidligere i oppgaven forsøkt å trekke noen historiske linjer til byens tidligere epoker. I dette kapitlet vil jeg beskrive og analysere dagens rolle- og kontaktmønster i byen, og hvilke utfordringer og muligheter som fremkommer hos informantene både sett i lys av byens egen utvikling, og som en del av et felles regionalt bo- og arbeidsmarked i Agderbyen. Analysene gjort her, er trukket ut med bakgrunn i aspektene i teorikapitlet, hvor teoriene om kapitalformer, lederskapsperspektivet og premissene for entreprenørskap i byen står sentralt. Med tanke på at jeg har den historiske og kulturelle dimensjonen etablert, vil det være naturlig å forsøke å se om jeg kan trekke noen paralleller til dagens situasjon om hvem eller hva som er de viktigste drivkreftene i byen, og hvordan arbeidet rundt dette fungerer. Jeg tar utgangspunkt i en forventning av å finne et lokalt innovasjon- og næringsystem der koblingene mellom de ulike samfunnssektorene har dannet forutsetninger for gitte handlinger. Koblingene har dannet et grunnlag for en form for kollektiv selvforståelse eller etablert enighet om hvilke strategier man følger for næringsutvikling. Bakgrunnen for denne forventningen går tilbake til Berg & Danielsens (2002) tese presentert i empirien om en lokal styring- og institusjonskultur i en triple helixmodell. Sentralt for dette vil informantenes opplevning av samarbeidet være, og betraktninger rundt endringsprosessene over en lengre tidsperiode.

Den teoretiske drøftingen over både problematiserer og viser til hvordan menneskelig kompetanse og sosiale relasjoner kan være kilder til en dynamisk og differensiert by- og næringsutvikling. I tillegg har en statlig regionalpolitikk om utvikling av høyteknologiske kompetansesentre, eller kompetanseintensive næringer vært ført over flere år, noe som blant annet kommer tydelig gjennom i NoU (2011:3) om kompetansearbeidsplasser som en strategi for regional utvikling. Jeg har allerede presentert byens historie med skolebygging og teknologiske kompetanse, men stilte meg spørsmålet om hvorvidt den modellen byen ble stor på – det vil si en modell før Agderbyen – er lik den vi har i dag, og eventuelt hva det er som er annerledes. Sagt på en annen måte; hvem er hovedaktørene for næringsutviklingen i byen i dag, hvordan er kontaktmønsterene mellom aktørene i byen, og hvilke tanker gjør disse seg om hvilke betingelser som er viktig for innovasjon og nyskapning i byen? Har byen blitt for ”lik” de andre byene langs Sørlandskysten, og slikt sett mistet sitt særpreg og fordeler næringsmessig? Og hva er egentlig byens særpreg eller profil? Dette var spørsmål jeg stilte meg selv, og tok videre til mine informanter.

6.1 Den historiske arven – hvordan opplever informantene endringsprosessene over tid?

I det første punktet i analysen ønsker jeg å analysere endringsprosessene i byen, noe som er spesielt relevant i denne sammenheng i lys av de ”nye” regionale strukturene, enten man benytter Agderbyen som modell, eller man tolker det ut i fra økt grad av pendling og kommunikasjon mellom byene langs kysten i seg selv. En av de første observasjonene jeg gjorde meg her, var at byen hadde et mangfold av aktører innen næringslivet og med mange bein å stå på. Flere av informantene fremhevet betydningen av et mer ”urbant” preg enn noen av de mindre nabobyene (som Risør, Lillesand og Tvedestrand), men i en litt annen form. Når jeg spurte informantene om hvordan disse ville beskrive det lokale næringsmiljøet i Grimstad, fremhevet de noen av de samme poengene.

”Det har vært nære bånd mellom næringslivet og det offentlige, men alltid med en forankring i tradisjonelle verdier om å ta vare på lokalmiljøet og ”naboen i gata”... man tenkte heller ikke over hvilken ”klasse” i samfunnet oss selv eller naboen var i, samtidig som byen har vært bygd opp rundt flere små og mellomstore bedrifter. Det for meg, er det som kjennetegner byen” (privat informant).

”Til å være så liten har ikke Grimstad hatt noen hjørnesteinsbedrifter i nyere tid, kanskje med unntak av GK [Grimstad Konserver] og Nymo når det gjaldt skipsfart og slikt med tanke på underleverandører og den slags. Men det har aldri vært krise, sånn som i resten av landet på 80-tallet for eksempel med skyhøye renter... Jeg husker såpass at vi hadde en serie i avisa på 90-tallet under vignetten ”Her går det bra”, så du kan jo tenke deg...” (observatør)

En annen forteller det slik når jeg stiller spørsmålet ”har byen en form for kollektiv selvforståelse, og i så fall hvordan vil du beskrive denne?”

”Ja, men det kom mer naturlig eller som en selvfølge. Og hvis vi setter det i sammenheng med innovasjon og nyskaping som en prosess, vil jeg si at det ble bygget opp en kultur som går imot den tradisjonelle ”norske modellen” for regional utvikling. ”Kapitalisme på grimstadsk” ble nesten et eget begrep. Et eksempel kan være Andreas Uglands engasjement med E-18, hvorpå han uttalte seg om en modell det offentlige hadde laget for utbyggingen; ”Nei, sånn kan mi ikke gjøre det”. Det synes jeg er litt symbolsk på den selvforståelsen der.” (observatør)

”Hovedfortellingen her har vært at ting går veldig bra, også har man sett på befolkningsutviklinga, i tillegg til flaggskipene som at høyskolen ble universitet, og en sprengt campus som indikator på at det går bra. Så har man tatt inn over seg at det ikke nødvendigvis er samsvar mellom befolkningsutvikling og næringsutvikling. Dette er den nye diskusjonen, men dette er også en konsekvens av E-18, som vi ikke må være overrasket over.” (offentlig informant)

Felles for alle disse informantenes utsagn, er at de henviser til en tid før Agderbyen – dersom denne kan tidfestes – og mener denne selvforståelsen og måten å styre på endres når byen i større grad blir integrert i en større regional bo- og markedsstruktur. Uttalelsene peker også på sammenhengen mellom økonomi og kulturelle eller sosiale egenskaper i samfunnet, men med litt ulikt perspektiv og vektleggelse. Informantene påpekte at selv om prinsippene kan være de samme i dag, har den sosiale strukturen, styringsmåten og innovasjonsforståelsen i byen endret seg. Enkelte hevdet at det at byen fikk tidlig en landbruksskole og var preget av jordbruk som viktige betingelser for å forankre verdiene lokalt, der strukturene i lokalsamfunnet var flate. Det at strukturene og de sosiale relasjonene var sterkere koblet sammen tidligere, er nok ikke noe unikt sammenlignet med andre steder hvis man tar folketallet med i betraktningen. Det er imidlertid ikke gitt at når noen skaper verdier, at det blir værende igjen i lokalsamfunnet. Den lokale næringsstrukturen kan ha vært avhengig av at det skjedde noe i rommet mellom landbruket, sjøen og bysenteret tidligere. Slikt sett kan noen av de tidligere innovasjonene knyttes opp mot teknologiske utviklinger som en større del av bybildet enn i dag. ”Limet” kan ha vært enkeltpersoner med særlig innsikt i å identifisere og utnytte lokale ressurser. En informant beskriver det slik på spørsmål om det har vært noen enkeltpersoner som har bidratt særlig til utviklingen, og om de har noen fellestrekk:

”Noen av de sentrale personene har jo vært Mons Fuhr og rådmann Flåthe, som begge var innflyttere og gode på å finne og utnytte ressursene som lå i byen. I tillegg har du noen lokale som Herbert Waarum, ordfører Skretting, Johan Jørgen Ugland og i nyere tid Johan Benad Ugland som har vendt tilbake til byen og engasjert seg i utviklingen av teknologiparken. For dem var de sosiale relasjonene viktigere enn kompetansen. De mente det [kompetansen] kom etterpå. Så utviklingen kom på en måte innenfra, og ikke gjennom statlige innovasjonsprogrammer for utvikling.” (privat informant)

Det at personer med stor kapitaltilgang har investert lokalt, har gjort at de står i god posisjon til å sette sitt preg på byutviklingen. Som nevnt tidligere står JBU på eiersiden av arealene ved campusområdet og teknologiparken etter at selskapet solgte sin shippingvirksomhet, men byen har også andre investorer som i dag driver landbasert med eiendomsutvikling. Uansett passer observasjonen om at noen enkeltpersoner eller aktører med økonomisk kapital med evne til omforme dette i praktiske former – enten det har vært eiendomsutvikling,

nyetableringer eller andre ting – og samle ulike aktører i oppbyggingen, godt sammen med de teoretiske aspektene omkring lederskap som en viktig drivkraft i det strategiske arbeidet rundt nettverksbygging. Samtidig er det også et funn at noen av de sentrale personene har vært innflyttere, og ikke sikret seg ressurser gjennom medlemskap i lukkede rom eller spesielle nettverk fra starten av. Den historiske arven byen har med seg i dag kan være bytesen jeg presenterte i empirien, hvor en kombinasjon av elementer har skapt et eget lokalt innovasjonssystem der samspillet og nettverket mellom aktørene har vært viktig. Det jeg vil vise fremover i oppgaven, er vanskelighetene med å opprettholde systemet i nye strukturer og institusjonelle endringer.

Disse funnene gir i seg selv flere analytiske ansatser å gå videre med. Det kan for eksempel tenkes, slik en av mine informanter også påpekte, at noen innbyggere i byen opplever de ulike sosiale miljøene i byen som mer lukkede og vanskeligere å få inngang i enn andre. Jeg kan ikke med bakgrunn i mitt datagrunnlag gå noe særlig dypere ned med dette her, men jeg kan lage meg en forståelse for at samfunnet har vært (og er) fylt med flere ulike fortellinger og meninger om personer og steder enn hva jeg tidligere hadde forventet hos innbyggerne. Med tanke på mitt teoretiske og empiriske belegg i denne oppgaven, vil jeg imidlertid forsøke å knytte den historiske dimensjonen slik den fremkommer i empirien og hos informantene opp mot innovasjonsprosessene i byen. Helhetsbilde i denne sammenhengen er at aktørene innen næringsstrukturen i byen har vært mange, noe som også byen kjennetegnes ved i dag, men hvor informantene også påpeker at måten å styre på og forstå nyskaping har endret seg. Alle informantene mine knytter dette opp mot E-18 eller Agderbyen som årsaksforklaringer til dette, og bruker også begrepet eksplisitt. Jeg har imidlertid forsøkt å studere de interne prosessene i større grad med å se på de sosiale, kulturelle og økonomiske dimensjonene. Jeg vil dermed gå videre med å se på de mulige barrierene for innovasjon og nyskaping nå, med henvisning til disse ulike faktorene slik det kommer frem i datamaterialet.

6.2 Arenaer for samhandling

I denne delen av analysen vil jeg forsøke å finne sentrale samhandling og samspillmekanismer som har vært viktige for innovasjonsprosessene i byen. Jeg vil peke på hvordan ulike faktorer spiller inn, hvordan aktørene opplever dette, og koble dette opp mot teorien. To hovedelementer undersøkes primært i denne sammenheng; de uformelle rommene

i byen samt det offentlig-private partnerskapet. På grunn av historien byen har med tette bånd mellom det offentlige, private og kapitalsterke investorer, er det også naturlig å sette dette inn i en slik kontekst. Hver for seg kunne disse vært utgangspunkt for egne analyser, men siden de er såpass sammenhengende og satt preg på hvordan det kulturelle, sosiale og økonomiske lokale systemet er, vil jeg ta for meg begge deler.

6.2.1 Mellom rigide strukturer og sosiale relasjoner

Byens varierte næringsgrunnlag gjør det vanskelig å trekke konklusjonen om at byen har vært låst inne i gamle systemer, eller avhengig av gamle industrier, særlig ettersom dette kan være mer gjenkjennelige trekk ved byer eller regioner med et mer ensidig næringsgrunnlag (eller hjørnesteinsbedrifter for den saks skyld). Likevel har man noen nedarvede (og nye) aktører i privat sektor med sterke bånd til lokalmiljøet, men i nye roller. Disse aktørene opererer i dag i et annet strukturelt klima enn tidligere, men er uansett sentrale for å sette rammebetingelsene på byens vekst ettersom de sitter på både økonomisk kapital og eiendoms kapital. Dette gjelder for øvrig både i kommunens store satsningsområde ved campusområde, men også i sentrumsområdene. Sterke nettverk og bånd i et miljø skaper hindringer for omstilling og nyskaping, men det kan også være at mangel på møteplasser og arenaer, eller deltagelse i disse kan skape en barriere i form av å dele og realisere visjoner og planer som kan lage et grunnlag for innovasjon og nyskaping. Nærheten mellom teknologiparken og Universitetet i fysisk avstand er ganske unikt i en nasjonal kontekst, noe som i utgangspunktet legger opp til synergieffekter gjennom uformelle møteplasser mellom næringslivet, studenter og ansatte. På den andre siden har man byens sentrum, der man finner en variasjon av ulike funksjoner som særegne butikker, museer og kafeer. Kombinasjonen av mangfoldig næringsliv og teknologisk kompetanse er helt grunnleggende noe som henger igjen fra tidligere, men som jeg vil vise her kan det argumenteres for at det som bandt sammen by og næringsutviklingen før, utfordres av en del nye regionale og lokale strukturer og institusjoner.

6.2.2 Samhandling og konflikter i relasjonene

Samhandling, koordinasjon og felles delte normer er sentrale deler for mange mindre eller mellomstore steder for å få i gang prosjekter og for å skape en konsensus om hvilke utviklingsspørsmål som er viktige for at byen skal skape et dynamisk næringsliv. I dette ligger også elementer av tillitt, åpenhet og lojalitet mellom aktørene som viktige deler av dette når det kommer til partnerskap eller nettverkssammenhenger i offentlig-private prosjekter. I teorien skjærer disse elementene over i både de økonomiske og bygeografiske tilnærmingene drøftet tidligere. Mine informanter har imidlertid delte oppfatninger om hva samhandling innebærer, noe som kan skyldes at jeg i mine intervjuer ikke var klar nok med hva jeg mente med dette. Noe av poenget var imidlertid å få frem nettopp hva de la i begrepet, og hvordan de oppfattet samhandling. Jeg tar uansett forbehold om at dersom jeg hadde formulert meg annerledes kunne svarene, og meningene, være annerledes.

Samhandling er et vanskelig begrep å håndtere fordi nesten alle sosiale møter eller kontakt per definisjon kan være en form for samhandling. Det kan imidlertid være nyttig å skille mellom formell og uformell samhandling i denne sammenheng, der formell samhandling går gjennom formelle kanaler og møteplasser, og hvor uformell samhandling har mer med møteplasser og arenaer utenfor de formelle, eller ”lukkede” rommene å gjøre. Her dreier samhandling seg altså om både formelle og uformelle relasjoner mellom aktørene, og selv om de gjerne er sammenbundet med hverandre og må sees i sammenheng, kan arenaene hvor de utspilles være forskjellige. En informant i utbyggingsbransjen påpeker utfordringene i samspeillet mellom det offentlige og private spesielt;

”Jeg mener kommunen må være mer visjonære, og ha et aktivt lederskap slik blant annet rådmann Flåthe og ordfører Svenningsen gjorde i tidligere saker. Det tok kort tid før noe skjedde, og da er det også lettere for oss å forholde oss til som utbyggere. Jeg skulle også sett at vi møtte flere personer i møtene når jeg skal presentere noe. Det blir liksom mer en og en her, noe som gjør prosessen litt tungvint og mindre forutsigbar.” (privat informant)

Informanten sier videre på oppfølgingsspørsmål om han opplever åpenhet og tillitt i prosjektene de kjører mellom hverandre;

”...jeg skulle gjerne vært med på et arrangement der både folk fra næringslivet og det offentlige samles for å ta en øl sammen eller noe. De [det offentlige] må kanskje også bli litt bedre på å invitere seg selv inn.” (privat informant)

Samtidig opplever det offentlige det fra en litt annen vinkel;

”Jeg opplever en grunnleggende tillitt, så vil jo alle private mene at en kommune er langsam for eksempel, men vi overrasker av og til. Tilsvarende vil vi fra kommunens side si at privat sektor har litt lite forståelse for de grundige prosessene en kommune må kjøre med høringer og følge plan- og bygningslov og slike ting.” (offentlig informant)

”Problemet er at næringsfeltet er dårlig organisert, og det er svake relasjoner mellom kommunen som administrasjon og Grimstad Næringsråd.” (offentlig informant)

Utfordringen med å ta opp slike tema, er at det fort kan bli et ”blame game”, altså at de ulike aktørene skylder på hverandre hvis noe ikke går som planlagt eller forventet, slik som tilfellet er her. ”Grunnleggende tillitt” er for øvrig vanskelig å tolke i denne sammenhengen. Man kan argumentere for at grunnleggende tillitt er en nødvendighet for alt sosialt liv, og at det ikke kunne vært mulig å leve et hverdagsliv uten dette – uten det ville det vært usikkerhet og i lengste fall kaos. Tillit forstås som noe som reduserer kompleksitet og usikkerhet, og i denne sammenhengen kan det tyde på at tillitten mellom nøkkelaktørene ikke er så god som jeg hadde forventet. En av informantene mine påpekte at det stort sett er de samme aktørene som har vært med i spillet de siste ti årene, slik at man kjenner hverandre og hverandres roller godt. En annen opplever rollefordelingen som vanskelig å forholde seg til, når næringssjefen har flere oppgaver og uten klar portefølje. Ulike oppfatninger om hvor problemet ligger, og hva som må gjøres for å skape økonomisk vekst var en av svakhetene nettverksteorien tok opp dersom man ikke har forutsetninger for å dele de ulike meningene og komme opp med måter å løse det på. Igjen kan vi vende tilbake til Schumpeters ”handlingens mann” i en litt bredere forståelse av det, og si at det finnes nok av planer og ideer, men liten kraft og evne til å realisere dem når situasjons- og virkelighetsbeskrivelsene spriker i forskjellige retninger.

Det er og vanskelig å holde samarbeidet og nøkkelaktører intakt i prosessene dersom det ikke er arenaer for læring og problemløsning i nettverket. Det at det i møtene mellom aktørene ikke er mange nok med, og at relasjonene mellom dem er dårlige, kan ha noe med at man gjør en vurdering ut ifra hva potensialet er, og hva de kan få til. Potensial var nettopp et begrep som hyppig ble brukt av både private og offentlige informanter, selv om det i de praktiske utfallene av hvordan systemet fungerer ble fremhevet en del mangler. Men jeg kunne ikke finne noen aktører som kan fungere som ”meglere” i mellomrommet mellom planutforming og de politiske visjonene og næringsutviklingen. Dette kan være aktører som kjenner til de strukturelle hullene eller manglene i byen og regionen, og kan fungere som bindeleddet utad

til ny kunnskap eller kreative løsninger. Utbyggere er avhengig av at deres prosjekter skjer sammen med noen andre satsninger for at de skal fylles med aktivitet. På samme måte er det offentlige avhengig av at utbyggingsprosjektene skjer sammen med andre ting for at eiendomsutvikling skal bli helhetlig samfunnsutvikling, og ikke bli stående som enkeltprosjekter. Det kan være at man er nølende med å sette en klarere rollefordeling eller profil på byen som helhet fordi man mener byens karakter og identitet fremdeles ikke er satt. Dette kom blant annet frem under en byutviklingskonferanse i august 2012, hvor ordføreren poengterte dette. For en by i vekst er dette naturlig, men byen må ta et standpunkt og være åpen nok for at innholdet i byutviklingen kan endres underveis. Arbeidsmarkedet i offshoresektoren og andre teknologiske næringer er fremdeles stort for Sørlandet, men spørsmålet kan stilles om byens manglende evne eller vilje til å innta en posisjon i regionen hindrer mulighetene for å utnytte potensialet som ligger der.

6.2.3 Offentlig-privat samarbeid i endret rollemønster

Poenget med å ta inn sosial kapital som teori i denne oppgaven var å bruke denne teoretiske innsikten inn på et sted der det statlige nivået historisk sett har vært mindre tilstede enn andre sammenlignbare steder, og hvor innovasjon og nyskaping har skjedd i et sosiopolitisk miljø med sterke bånd mellom styring og næringsvirksomhet. Byen har hatt et variert næringsgrunnlag, men også konsentrert satsning rundt noen felt, hvor enkeltpersoner har vært sentrale for oppbyggingen av disse miljøene. Teorien på område har fokusert hovedsakelig på dynamikken rundt de sosiale relasjonene og nettverkene i områder med lite tilgjengelig kapital og investeringskraft i lokalmiljøet. Her er situasjonen det motsatte, noe som gjør det spesielt interessant å studere hvordan kontaktmønsteret og innovasjonspraksisen endres i en ny regional og lokal virkelighet. Hvis jeg skal tolke mine informanternes meninger og utsagn i lys av de endringsprosessene jeg har presentert her, kan det virke som om noe av det tradisjonelle rollemønsteret byens vekst lå i har endret seg, og avhengighetsforholdet mellom sjøen og landet ikke kommer like tydelig frem (dersom man kan kalle det for et avhengighetsforhold). I dag er det andre dynamikker og andre aktører i spill, og spørsmålet kan stilles om Grimstads kapitalinteresser vil ha like stor betydning som før, selv om disse i hovedsak ikke har mistet sin lokale forankring. Dette er en mulig forklaring for de ulike meningene om roller i by- og næringsutviklingen, og vanskeligheter med å enes. Samtidig kan

de verdiforankringene som før var tilstedeværende, også være til stede i dag, men rammene rundt ha endret den sosiale og kulturelle praksisen som former individers muligheter og begrensninger for økonomisk nyskaping. Det er slikt sett vanskelig og problematisk å si at det har vært en overgang i samhandlingsmønsteret, men det kan kanskje sees mer på som en endringsprosess som har skjedd over lengre tid, hvor det interne sosio-institusjonelle mønsteret har blitt mer formalisert. Spesielt relevant er dette i lokale og regionale partnerskap i planprosessene mellom de offentlige myndighetene:

”Hvis man er helt konkret, så har kommunen og universitetet et par prosjekter på gang. I tillegg har vi handlingsplanen nå, hvor vi har sittet sammen med rektor Åsland fra Universitetet, sammen med rådmenn og ordførere i Arendal, Kristiansand og her, samt fylkeskommunen. På det nivået der. For vår del er det viktig å aktivisere disse aktørene.”
(offentlig informant)

Hensikten, slik jeg tolker det offentliges fremstilling, er å få til noen strategiske satsningsrammer for innovasjon og nyskaping, og hvor læring foregår i disse rommene. Dette er for så vidt i tråd med nyere næringspolitiske teorier drøftet tidligere, men spørsmålet kan stilles hvor godt tilpasset og effektivt modellen er for det lokale og regionale næringsmiljøet når man ikke har noen representanter herfra. For enkeltpersoner kan det å stadig forholde seg til forskjellige aktører i forskjellige roller være en krevende prosess dersom man ikke har de samme oppgavene i systemet, og snakker om de samme problemstillingene eller temaene. En hindring for nyskaping og innovasjon kan i denne sammenhengen være at når rammene for utvikling blir for snevre, rammer det enkeltpersoner med mulighet for å være bindeleddet mellom det offentlige og private av et fragmentert landskap med mange aktører med ulike interesser og ressurser til å få i gang en prosess. I den grad informantene fremhevet hvem eller hva som kunne være sentrale drivkrefter for næringsutviklingen, ble det henvist til offentlige institusjoner, som for eksempel universitetet, kommunen, fylkeskommunen eller Statens Vegvesen. Unntakene var lokale investorer, men det var lite som ble sagt om hvordan samspillet mellom næringssektorene kunne brukes som en strategi for kompetanseutvikling lokalt. Her brytes de forventningene jeg satte meg tidligere om et velsmurt lokalt styringssystem etter triple helixmodellen litt opp, og det kan virke som om aktørene er mer spredt, uoversiktlig og i mindre god stand til å spille på hverandre som tidligere.

Læring og kunnskapsutveksling virker å være mindre dynamisk enn hva jeg hadde forventet å finne på forhånd, selv om de grunnleggende institusjonene og fundamentet er til stede. Om det ikke er mindre dynamisk, så foregår det i hvert fall på en annen måte enn tidligere.

Begrepet territoriell konkurransekraft er et begrep eller konsept jeg ikke har drøftet så langt, men innebærer kort sagt et helhetlig (og da et ganske generelt) perspektiv for offentlige og private aktørers roller, oppgaver og samspill innenfor et område. Begrepet fokuserer på at konkurranseevne ikke bare handler om bedrifter, men også de lokale aktørers ferdigheter til å spille på hverandre og gjøre mest mulig ut av menneskelige relasjoner, og fysiske og miljømessige ressurser over lengre tid. Begrepet er blant annet integrert i EU programmet for rural utvikling LEADER.¹¹ I det næringspolitiske og økonomiske lokale systemet i Grimstad dreier fokuset seg mot ulike partnerskap utviklet mellom offentlige aktører, og i den grad det er innrettet mot læring og kunnskapsutvikling for næringsutvikling skjer dette i organisasjonen Grimstad Næringsråd, hvor handelsstanden har en sterk posisjon. I utgangspunktet er dette en unik lokalt utviklet økonomisk modell, der organisasjonen kan fungere som brobygger mellom økonomi, politikk og planprosesser. Men i dette caset virker det som om tillitten og kommunikasjonen står i veien for å realisere og utnytte dette.

Det inntrykket jeg fikk under intervjuer og ved å studere dokumenter fra kommunen, var at de formelle arenaene for samhandling i dag hovedsakelig gjøres i prosjektform, hvor kommunen eller andre offentlige aktører samler berørte parter, og prosjektet oppløses i etterkant.

”De arenaene som skapes i dag fra kommunens side er når vi kjører prosjekter at vi identifiserer interessentene, får sammen de viktigste, og så oppløser det når prosjektet er ferdig. Så kan det hende at prosjekt nummer to er på samme område, og da reetablerer vi det samme nettverket. Jeg synes dette er en grei måte å jobbe på.” (offentlig informant)

Dette eksempelet viser blant annet at samhandlingen foregår i formaliserte former i et gitt tidsrom. Jeg vil ikke gi en vurdering om hvorvidt dette er ”den beste” måten å skape samhandling mellom aktører er eller ikke, men det gir en indikasjon på at kommunen har en viktig rolle som koordinator og utformer av hvilke utviklingsspørsmål som skal prioriteres og gjennomføres. Sitatet over er virker også å være rettet inn mot areal- og eiendomsutviklingen, og sier lite om prosessene utenfor selve prosjektet. Det viser også tydelig hvordan samarbeidsformene mellom det private og offentlige fungerer, hvor kommunen nå er

¹¹ http://ec.europa.eu/agriculture/rur/leader2/dossier_p/en/dossier/chap8.pdf

tilrettelegger og ikke pådriver på samme måte som før. Dette har kanskje mer med strukturelle endringer og ”profesjonalisering” av offentlig sektor å gjøre enn noe annet. Samtidig poengteres det av de offentlige informantene at det ikke er i disse rommene den kreative kraften kommer fra, men at det offentlige må bli bedre på å fange opp ”den gode galskapen” som enkelte kalte det. Uansett, når det gjelder ulike samarbeidsformer, må det være en fordel ved å gå sammen om noe. Det rykker litt ved forventningen om å finne et vellykket lokalt innovasjon- og styringssystem forankret i de tradisjonelle verdiene at noen oppfatter relasjonene som svake eller dårlig organisert, og at det i møtet mellom det private og offentlige refereres til samarbeidsformer som ikke er noe spesielt unikt i offentlig styringspraksis.

Et spørsmål som i denne sammenhengen kan stilles er dermed ikke nødvendigvis hva som må gjøres, men hvordan få det til. Utfordringen, slik jeg har analysert informantenes oppfatninger om hvordan samhandlingen mellom aktørene er, er å gå fra å samle de ulike interessene og samle dem omkring viktige spørsmål, til å lage en ramme i lokalmiljøet der et aktivt lederskap kan uttrykkes mer enn det gjør i dag. Tidligere studier viser at lederskapets kjerne, altså enkeltpersoner, har muligheten til å sette i gang prosesser i rommet mellom det institusjonelle og organisatoriske gjennom ulike samarbeid og nettverk, men hvorvidt det blir vellykket eller ikke er i stor grad avhengig av tillitt og respekt for disse personene (Sotarauta, 2005). Et underliggende element i dette argumentet er makt, og da ikke nødvendigvis det ”weberske” spørsmålet om hvem som sitter med makten, men det mer ”nietzchiske” spørsmålet om hvilke rasjonaliteter spiller inn når de som styrer, styrer. Tidsperspektivet er her en viktig dimensjon. Rasjonalitetene og institusjonene vil, hvis vi følger de teoretiske perspektivene innen evolusjonær økonomisk geografi, alltid være i endring. Man kan se på lederskap som en staffett, bare at man ikke vet hva nestemann driver med, enten det er sykling, fotball eller tennis. I Grimstad virker det som om man har skapt en forestilling om at man vet hva arvtageren spiller, uten noen klare spilleregler. De ulike delene i lokalsamfunnet har blitt bygget godt opp, men helhetsplanleggingen har vært vanskelig å få til.

Enkelte av informantene mine trekker frem en ny rapport om mangel på vekst i arbeidsplasser de siste 10 årene som en del av en ny diskusjon i byutviklingen, og en rekke artikler i lokalavisen tar også opp dette. Det å skape en følelse eller oppfatning om at noe må skje raskt kan være med på å lage et rammeverk der entreprenører får nye muligheter og ikke opplever at deres ideer og muligheter for etablering blir møtt med et stort og komplisert byråkratisk system der det er vanskelig å få noe gjennom. Det kan være at man igjen er i ferd

med å lage en langsiktig økonomisk planlegging med konkrete målsetninger, der det er lettere å overta staffettpinnen og mer forutsigbarhet i rammene for næringsutviklingen.

6.2.4 Møteplasser og entreprenørskapskultur

Tillitt og andre former for sosial interaksjon som går over de institusjonelle og nettverksbaserte veiene for samhandling, blir i teorien vurdert som viktige egenskaper for å dele kunnskap og erfaringer. Jeg har her vist at tillitten mellom aktørene i byen er variert, både når det kommer til hva de legger i begrepet, og når det kommer til hvordan relasjonene til andre aktører oppleves i felles prosjekter. Men entreprenørskap i byen skjer også utenfor prosjektarbeider og formelle samarbeidsnettverk. Det kan være vanskelig å finne ”handlingens mann” i offentlig-private samarbeidsprosjekter, for å bruke Schumpeters termer. Det at Grimstad har hatt et ”bypreg”, altså et ganske klart sentrumsområde sammenlignet med andre mindre byer, har også vært et viktig element for den økonomiske, sosiale og kulturelle identiteten til stedet. En informant beskriver det slik;

”... når jeg går i byen i dag går jeg på de samme stedene som før, møter bekjente, setter meg ned og møter venner av dem igjen, uten å lage noen avtaler på forhånd. Slik utvider jeg nettverket mitt gjennom uformelle møtesteder.” (privat informant)

Slike fysiske møteplasser kan være arenaer for å møte de man kjenner fra før, men også for å møte andre mennesker. Min opplevelse av disse stedene var at de fleste aldersgruppene var representert på de ulike kaffebarene i byen, og ikke utelukkende for noen grupper, enten alder eller annen sosial tilhørighet. En av svakhetene med tette bånd i lokalmiljøet er at det kan ha en restriktiv effekt på personlig frihet, der de unge og selvstendig orienterte menneskene flytter ut, og samfunnet mister potensielle entreprenører til større byer hvor båndene er svakere. Slikt sett kan det at byen har noen steder hvor man kan møtes uavhengig av om man kjenner noen eller ikke, være møteplasser der man møter nye mennesker og knytter nye relasjoner uten nødvendigvis å være medlem av en spesiell eller eksklusiv gruppe. Ved å utvide nettverket sitt kan man unngå de negative aspektene ved sosial kapital som har med kollektiv blindhet og lukkede nettverk å gjøre.

Med universitetet kommer også studenter fra dette miljøet inn og kan virke som arbeidskraft og forbrukere selv. De kan også ta del i kulturelle aktiviteter lokalt. I kommuneplanen står det

at byen har som visjon å være stor nok med mangfold og åpenhet for alle, men også med småbyens nærhet til naturen rundt. Denne visjonen bygger på en ide om å sammenkoble de ulike delene i byen for å skape et innovativt miljø, ikke bare rundt teknologiparken, men som en del av et helhetlig bybilde. Et gjennomgående tema som gikk igjen i intervjuene med informantene var imidlertid at studentene ved universitetet ikke ennå var godt nok integrert i det som skjer i byen, selv om det var et ønske om det. For at kjennetegnene ved byens sosiale kapitalprofil ikke skal bli hemmende og ubalansert for innovasjon og nyskaping, altså for tette og ekskluderende, ønsker man her forsøke å koble på kompetansen og miljøet ved campus- og universitetsmiljøet.

På den andre siden er kompetansemiljøet ved Campusområdet, men og det regionale arbeidsmarkedet, avhengig av at de sosio-institusjonelle systemene er i stand til å ta opp og absorbere den teknologiske kompetansen og nyskapingen som skjer i dette miljøet. Som Schumpeter (1934) også bemerket seg, er ikke det å finne opp en ny ting en innovasjon alene. Det er det først når det tas opp i samfunnet at det blir det. Avgjørende blir da hvilke rom (både fysisk og institusjonelt) som eksisterer mellom aktørene - enten det er utdanningsinstitusjoner, bedrifter, støtteorganisasjoner eller det offentlige – og hvordan disse opplever prosessene her. Ved å integrere både studenter og kunnskapsmiljøet ved teknologiparken i kulturelle aktiviteter kan dette være en faktor for å styrke bekjentskapet med unike lokale forhold, bedriftsnettverk med linker nasjonalt og internasjonalt, og få informasjon om personer som sitter med kunnskap om området man er interessert i. Teorien på akkurat dette området er godt etablert, men i dette caset har det historisk sett også vært sterke bånd mellom institusjonene. Møteplasser kan, i likhet med formelle etablerte relasjoner, være steder der man kan finne ”handlingens menn”, og komme sammen for å utforske muligheter for innovative løsninger eller nye kombinasjoner med et bedre grunnlag og innsikt i hva samfunnet har behov for. Selv om man i dag kan snakke sammen via telefon eller dataprogrammer, er ansikt-til-ansikt møter fremdeles et viktig aspekt for nettverksbygging og som kilde til ny kunnskap.

Har man så lyktes med å skape en form for entreprenørskapskultur? Hvis jeg skal våge meg til å svare på det, blir nok svaret at man delvis har lyktes. De mellommenneskelige relasjonene kan sier å trekkes i to ulike retninger, hvor den ene går i retning mot å skape gode forutsetninger for å integrere byens ulike funksjoner som arenaer for kapital- og kunnskapsdeling. På den andre siden finnes det lite oppfølgende nettverk eller mekanismer som kan være oppmuntrende for entreprenøren for å lykkes, og identifisere relevante ressurser

som finnes her. Dette kan være en forklaring til at spesielt en informant mente at man i byen ikke har vært vellykket, på spørsmål om nettopp dette:

”Hvis du ser på potensialet, hva det kunne blitt, ligger vi langt unna det som er mulig å gjøre. I sum tør vi ikke satse lenger. Mitt inntrykk er det bare delvis finnes en lokal konsensus om hvilke utviklingsspørsmål som er viktigst, og at fokuset ligger på feil sted.”
(privat informant)

Informanten trekker videre på eksempler om egne utbyggingsplaner, hvor en dam ved siden av en av nybyggene viste seg å være problematisk for saksbehandlingen fra kommunens side. Spørsmålet stilles ikke om informanten opplever en entreprenørskapskultur eller ikke, men påpeker på egenhånd utfordringer i relasjonsdynamikken. Det er forståelig at spørsmålet stilles, når man i utgangspunktet har kapital, kompetanse og forutsetninger for å skape noe nytt, men begrenses av noe som kan tolkes som et maktpolitisk spill internt i byen.

Posisjoneringsdynamikken trenger for øvrig ikke være noe spesielt nytt eller unikt i dette caset eller i andre lokalsamfunn, men det har utspilt seg på andre arenaer tidligere der aktørene i større grad måtte skape noe nytt på egenhånd. Igjen går det tilbake til Turoks (2009) poeng med å skape et miljø der man kjenner de lokale forholdene bedre enn det man gjør i dag. I Grimstad kan det være man har noen problemer med omstillingen til nye institusjoner, måter å gjøre ting på, og å finne arenaene der samspillet kan bygges videre på.

Videre trenger næringsutvikling ikke alltid komme i finansiell form, og støtte av mobiliseringsprosjekter kan være et eksempel på en strategi for kommunen som har små tilgjengelige midler til denne posten. Samfunnsentreprenøren, altså den med evne til å skape mobiliseringsprosjekt og prosesser, kommer ikke like tydelig fram slik som tidligere enkeltpersoner viste. Det skjer ting, men de skjer på egne initiativ eller enkeltvis.

Utfordringen for den sosiale dimensjonen i Grimstad er å skape en kultur eller miljø der økonomisk utvikling sees i sammenheng med den helhetlige byutviklingen, med institusjoner som er i stand til å takle eksterne press og interne strukturendringer. Man kan kanskje si at det må bli lettere å mislykkes, uten at man risikerer å miste tilgang til ulike typer kapital og nettverk, men har mulighet for å trekke lærdom av andres og egne feil. Arthurs (1989, 1984) eksempel om tilfeldighetenes forløp i innovasjonsprosessen (både i materielle og stedsspesifikke former) legger opp til at kapital kan ”mistes” eller endres og nye gjeldsforhold kan i forlengelsen av dette skapes. Entreprenørskapskulturen - som har vært en av

bærebjelkene i byen og dens lokaløkonomiske modell - er fremdeles der, men ”linken” mellom det offentlige og private i denne sammenhengen virker å operere i andre strukturer og institusjonelle mønstre enn tidligere.

6.2.5 Styringsmodell under press(?)

I kontekstkapittelet fremstilte jeg en velsmurt lokal styringsmodell etter triple helix prinsippet. Både informantene mine og andre datakilder forteller om en by med lang historie for samspill mellom utdanning, det offentlige og det private – altså etter triple helixmodellen for lokal og regional utvikling. Få personer vil nok si at samspill og samhandling mellom aktørene er dårlige ting, og slikt sett kan begrepene framstå som idylliske elementer uten noe konkret innhold. Jeg har frem til nå fått frem at samspillet karakter og innhold påvirkes av både strukturelle forhold i systemet som kan endre innholdet i samspillet, samt enkeltpersoners virkelighetsoppfatninger om hvordan det fungerer i praksis. Dersom man har en institusjonelt konstruert modell for samspill (for eksempel nettverksbasert styringsform) allerede satt, er noe av poenget med dette å begrense andre styringsformer, både politisk, økonomisk og sosialt, samt kreativ nytenkning innenfor hver sektor.

Videre kan det være at man har for høye forventninger til hva samspill faktisk kan få til, altså forholdet mellom dens natur og resultat. Det kan stilles spørsmål om de meningene som kom frem i intervjuene var et uttrykk for at samspillet ikke var omfattende nok, dersom man legger til grunn at man ønsket en spesialisering av arbeidskraft og næringsvirksomhet av tungt volum. Forklaringene til dette kan være mange, men noen av virkemidlene som ble trukket frem for å fremme byens posisjon var hovedsakelig ulike brosjyrer og dokumenter som sendes rundt i landet for å reklamere for stedet. Det kan være at man trenger noen tydeligere virkemidler, både for å styrke det interne samspillet, men også å utvikle konkrete strategier utad for å tiltrekke nye etableringer. Samtidig, som jeg har vært inne på, tar det lang tid å etablere sosiale forhold og systemer som er vanskelige å konstruere. Noen elementer som kan bidra til å få en omfattende og praktisk samhandling innenfor næringsfeltet kan være å endre samspillsformene slik at det tilpasses og operasjonaliseres for samfunnets behov i større grad, og engasjere individer i prosessen. Nettopp fordi det tar lang tid å endre folks adferd og styringsformer, er man også nødt for å være tålmodig og ha en åpen tilnærming til hvordan det skal organiseres med et langsiktig perspektiv.

Kan man med bakgrunn i denne analysen gjøre seg en tolkning om at måten systemet og de institusjonelle betingelsene er et system for bevaring heller enn nyskaping? Med bevaring menes her da næringsvirkesomheten rundt små og mellomstore butikker i sentrumsområdene. Først og fremst presenterer Grimstad en by der man har klart å integrere endogene og eksogene tilnærminger til en form for ”mesogen” utviklingsstrategi. De endogene faktorene har vært basert på å omforme kulturelle endringer om til organisatoriske innovasjoner, for eksempel i form av bedrifter knyttet til oppstartskapital (”venture capital”) eller lokale investorer med tilknytning til dette. De eksogene faktorene har vært tiltrekningen av eksterne ressurser, som for eksempel Ericsson eller andre nasjonale og internasjonale bedrifter knyttet til det maritime miljøet. Både de sosiale relasjonene, virkelighetsoppfatningene og organiseringen rundt næringsarbeidet virker komplisert, men på samme måte såpass sentrert rundt hva og hvilke betingelser som er viktig for å få til nyskaping, at tesen her om at det er et system for bevaring kan virke for enkel. Det kan da kanskje være bedre å si at det er en del institusjonelle forhold som både henger igjen og på en måte er nye, men at man har problemer med å posisjonere seg og få grep på hva de nye institusjonene er og hvordan man skal håndtere de nye dynamikkene i styrings- og utviklingsmodellen. Årsakene til dette kan være mange, men i analysen til nå har jeg spesielt fremhevet endrede roller i nye sammensetninger, endringer av ulike institusjoners betydning, og generell vekst og integrering lokalt og regionalt som viktige årsaker til dette.

I en relativt liten by, og med utgangspunkt i kommunen som en analytisk enhet, er det også naturlig at byplanleggingen er sentral for byens helhetlige bilde, slik at diskusjon knyttet til arealbruk og reguleringsarbeid var en naturlig del av næringsarbeidet og nyskappingsprosessene her. Arealplanleggingen er et verktøy i samfunnsutviklingen som vil ha en konkret nedslagsfelt i form av arealdisponeringen til bestemte formål (Aarsæther, 2010). I Grimstad virker det også som om den er utfordningsorientert ut i fra hvordan man ønsker byen skal vokse, enten det er utbyggingspress for befolkningsøkning, eller vurderinger koblet opp mot landbruksområder. Disse to eksemplene må sees i sammenheng. Ifølge Ringholm m.fl. (2009) er ordføreren og rådmannen de viktigste kommunale aktørene, etterfulgt av næringssjefen (i dette tilfellet lederen av Grimstad Næringsråd) og planleggeren. En offentlig informant var inne på at kommunen har omorganisert seg for å jobbe strategisk med samfunnsutvikling. Kommunens rolle virker slikt sett å være fleksibelt innrettet rent organisatorisk, selv om det her var vanskelig å identifisere konkrete resultater av denne nye organiseringen. Dette kan ha noe med at endringene har skjedd relativt nylig, og at det er

vaskelig å spore endringer etter kort tid. Det kan også være at de økonomiske midlene som er tilført utviklingsarbeidet, som egentlig er frivillig, er begrenset. Kommunens nåværende organisering og innretning kan med dette sies å være mer utfordringsorientert enn strategisk rettet.

Meninger som kom frem var også at byen har mange ulike profiler, og at mangel på en klar satsning hemmet mulighetene for utvikling. Dette kan være et uttrykk for at personer med maktposisjon i byutviklingen ønsker flere vekstagendaer, både lokalt og regionalt rettet. Planleggere og de private utbyggerne står slikt sett ovenfor en komplisert oppgave med å ta inn alle hensynsmålene som er satt gjennom politiske arenaer, noe som gjenspeiles i mine informanternes uttrykk og ønske om hvordan man kan få fortgang i byggeprosesser, klarere roller og satsningsvilje. Det strategiske elementet er vanskelig å identifisere i Grimstad, og det var også vanskelig å finne ut hvordan man jobber strategisk for å fange opp nye muligheter eller løse utfordringer internt i byen og eksternt i regionen. Den analysen jeg har gjort her kan tyde det på at det næringspolitiske bildet, og de interne relasjonene er mer forvirrende og mindre ”satt” enn hva jeg hadde forventet. Jeg tolker dette ut i fra at insentivene til å samarbeide og skape lokale maktkonstellasjoner som en næringspolitisk strategi, var noen andre før.

6.3 Konflikter, forestillinger og gode forutsetninger

Når en studerer lokal næringsutvikling, kan det fort bli å legge skyld eller ansvar på noen aktører eller fremheve noen forklaringsfaktorer til hvorfor noe virker eller ikke virker. En må imidlertid ikke glemme å nyansere bilde opp mot prosesser på andre plan, enten det er økonomiske konjunktursvingninger nasjonalt eller internasjonalt, arbeidsinnvandring eller endringer i det regionale bo- og arbeidsmarkedet. Kommuneøkonomien i Norge har til tider vært begrenset, i hvertfall når det kommer til satsning ut over de områdene kommunen har størst utgifter til knyttet opp mot skole, barnehager og eldreomsorg. Det vil dermed være naturlig at det private kommer inn i samarbeid med det offentlige for å finansiere prosjekter

eller nybygg. Grimstad var i perioden 2008-2011 på ROBEK listen, men har kommet seg ut av den nå og fått orden på den interne økonomien.¹² En informant fra kommunen sier det slik;

”Det aller viktigste vi kan gjøre er at vi har en kommune som fungerer godt, og har orden på økonomien sin...Det har vi fått orden på, så er det snakk om å være mer aktive.”
(offentlig informant)

I tillegg til den interne økonomiske situasjonen, kan man også knytte prosessene opp mot kortere reiseavstand til nabokommunene, der det store vekstsenteret er Kristiansand, slik jeg viste i kontekstkapittelet, men også innen leverandørindustrien i olje- og gassnæringa. Høye huspriser i Kristiansand, kombinert med personlige ønsker om å bo i mindre byer, kan også ha en innvirkning på hvordan den økonomiske situasjonen er i byen. For handelsnæringen er det vanskelig å se for seg at dette kan være et negativt utviklingstrekk. I kommunens areal- og reguleringsdel i kommuneplanen er de fleste områdene innen byen allerede ferdig regulert, der områder avsatt til industrinæringen er koblet opp med nærhet til E-18. Det er også en bevisst satsning med en differensiert boligmasse og blandede funksjoner i rommet mellom campus og sentrum samt et kollektivtilbud langs denne aksene. Nasjonale lovfestinger, som byggeforbudet i 100-metersbeltet langs kysten, må også tas inn i betraktning når man først er inne i denne delen av virkemiddelbruk og hvilke styringer som er gjeldende, men dispensasjonsmulighetene har – også i nasjonal målestokk – vært flittig brukt.¹³ Faktisk så flittig brukt at man for noen år siden vurderte å innføre tiltak som i praksis ville fratatt kommunene dispensasjonsretten til utbygging i strandsonen. Vilåårene for utbygging i strandsonen er i dag uansett noe strammet inn. Arealdisponeringen kan uansett alene ikke skape en entreprenørskapskultur og mobiliseringskraft, men kan bidra til å legge premissene for helhetlig samfunnsutvikling. I tillegg tar problemstillingen opp en makt- og demokrati diskurs, der man i norsk sammenheng kan diskutere hvorvidt ”governance” konseptet er en god karakteristikk på lokal og regional planprosess. Poenget er at strandsonen i økende grad har blitt en kamparena mellom nasjonale og lokale interesser, kanskje spesielt i saker om vern eller bruk. Eksempler på dette kan være Loshavn i Farsund kommune, eller Brekkestø i

¹² ROBEK: Register om betinget godkjenning og kontroll. Et register over kommuner og fylkeskommuner som må ha godkjenning fra Kommunal- og regionaldepartementet for å kunne foreta gyldige vedtak om låneopptak eller langsiktige leieavtaler. Kilde:

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/krd/tema/databaser-og-registre/robek-2.html?id=449305>

¹³ <https://www.dirnat.no/strandsoner/>

Lillesand. I Grimstad har ikke denne enda kommet helt inn, men det er naturlig at spørsmålene vil komme fremover med en vedtatt by/havneplan tett opp mot det historiske sentrum, der deler av byen er på Riksantikvarens NB!liste over verneverdige områder. Det kan også være at utbyggerskepsisen er mindre og troen eller legitimiteten på lokale investorer og eiendomsutviklere til å gi noe igjen til allmennheten står sterke her, hvis jeg skal trekke en slags historisk linje. Sånn sett kan Grimstads styringsmodell fremstilles som et alternativ der utbyggingen har gitt noe tilbake til lokalsamfunnet, ved å ”ta saken i egne hender”. Kanskje spørsmålet i dette maktpolitiske tilfellet heller bør stilles i hvilke hender. Det er uansett bemerkelsesverdig lite motstand mot selve ideen om utbygging av verdifulle områder. Jeg kommer tilbake til dette senere.

Samtidig spiller faktorer som regionale forskningsfond, regionalt planarbeid og andre regionale forhold inn på hvilken utforming byen og næringsutviklingen tar, og er med å sette premissene for hva som er mulig å få til. Poenget her er at byens offentlige og private sektor jobber, slik jeg tolker kommuneplanen og informantene, for å i større grad ta inn de ”gode sidene” ved en tettere bo- og markedsstruktur. Det kan her stilles spørsmål om hvilken konsekvens dette har for de lokale entreprenørene og deres muligheter for etablering av bedrifter, når man i større grad en tidligere vender blikket utover. Det kan være at ønsket om å få en minst mulig avhengig økonomisk struktur går på bekostning av mulighetene for ressursutnyttelse lokalt eller alliansebygging regionalt for å tiltrekke næringsvirksomhet av større volum. Den næringspolitiske diskursen fremstilles som et forsøk på å kombinere det unike med noe som er felles for andre byer i Agderbyen, men forstyrres av en del svake relasjoner lokalt (med enkelte unntak, for eksempel Ericssonsaken, men dette er igjen enkeltsaker). Visjonen har på sett og vis en ”urban” karakteristikk, som kanskje passer større byer ganske bra. Tatt byens størrelse i betraktning, kan det være at man forsøker å sjonglere med for mange baller på en gang.

Fra et evolusjonært økonomisk perspektiv, kan man også si at det er et møte mellom ulike rasjonaliteter og kognitive tankeprosesser som kommer klart til uttrykk i Grimstad. På den ene siden har man en mer instrumentalistisk rasjonalitet, med reaktive responser til nye utfordringer. Denne måten å tenke på fant jeg spesielt i møte med de offentlige informantene, og kjennetegnes ved at landskapet rundt er forholdsvis forutsigbart og ikke i stor endring. Ikke stor endring forstås da som forutsigbare utviklingsrammer, for eksempel for utsiktene i befolkningsutviklingen. Setter man dette i lys av sikringsmekanismene i Agderbyen diskutert tidligere her, kan det være naturlig at en slik måte å tenke på kommer frem. På den andre

siden fant jeg en mer tilpasningsorientert og ”prosedurisk” oppfatning omkring hvordan man løser utfordringer. Fremhevingen av at det manglet et felles kognitivt rammeverk og klarere virkemidler for å få til noe kom særlig frem i møte med det private. Kamparenaen mellom disse utspilles i byrommene i en kontekst av strukturelle økonomiske endringer, samt endringer i politikernes spillerom og byplanleggingens lokale betydning. Resultatet i Grimstad kan tendere mot at det skapes tydeligere sosiale og fysiske rom, som for eksempel en klarere bydelsutvikling, der enkelte aktører sitter på større makt i enkelte områder enn tidligere. Hvis jeg skal våge meg til å si noe om fremtidsutfordringer og/eller utsikter vil det i dette tilfellet, sett ut i fra en helhetlig samfunnsvurdering, stilles store krav til samfunnsplanleggingen i byen for å samordne de ulike makt- og næringspolitiske perspektiver og økonomiske aktørers posisjon.

6.3.1 Myter og forestillinger. En barriere for nyskapning?

Gjennom intervjuene var det tydelig at informantene pekte på noen felles elementer som begrenset eller reduserte innovasjonsprosessene i byen. Spesielt forestillingen om at ”vi har det greit som vi har det”, som også er en av disse klassiske bildene av sørlandskulturen, ble i flere sammenhenger fremhevet som den største barrieren mot innovasjon og nyskapning i byen. Du kan med andre ord la andre holde på med sitt, så lenge det ikke tar fra deg utsikten fra huset ditt. Dette trenger ikke være noe typisk sørlandsk eller ”grimstads”. ”Not in my back yard” (NIMBY) syndromet er noe man møter mange steder, men effekten er kanskje noe større på småsteder der enhver endring får et større inngrep. Informantene opplever at når de prøver å få noe til, er det vanskelig når man blir møtt med skepsis og motstand fra innbyggere som har forskjellige meninger om hvordan ting bør se ut. En informant beskriver det slik;

”...de som er opptatt av å hindre endringer... [det] er de som engasjerer seg i prosjektene, mens de som støtter forandring de deltar ikke” (offentlig informant).

Her er det tydeligvis en frustrasjon over mangel på deltagelse fra innbyggere og berørte parter i næringslivet som, på tross av å ha interesser i at det blir en forandring, ikke deltar i debatten. Jeg var tidligere i oppgaven inne på hvordan innbyggers evne til deltagelse gjerne går gjennom uformelle kanaler i utbyggingssaker, og de demokratiske utfordringene kommer

tydelig gjennom i disse prosessene. For byutviklingen kan dette fort resultere i kompromisser med bakgrunn i vanetenkningen om at ”vi har det greit som vi har det”, og at det ikke er noe innovasjonsbehov. Jeg har ikke noe belegg i denne oppgaven for å si at dette er noe alle byer i Norge sliter med, men i dette caset mente informantene at det var et hinder for å få til nybygg og forskjellige prosjekter.

Identitetsspørsmålet virker å være mer sentralt enn tidligere, når man i Agderbyen har felles marked, men ved ulike tilfeller allierer seg og konkurrerer med kommuner i øst eller vest. Historisk sett kan dette ha vært til byens fortjeneste, men som jeg har vist her, krever nye strukturer andre virkemidler enn før, hvis vi setter som forutsetning at byen selv skal definere hva den mener den skal være. Det er lite som tilsier at bedrifter og forskningsmiljøer ikke skal samarbeide og skape nettverk mellom seg i regionen. I dag har man allerede eksempler på slike næringspolitiske nettverk og samarbeid, som for eksempel NODE-nettverket for offshorerettet næringsliv og andre mer forskningsbaserte plattformer.¹⁴ Det kan være at byen har noe å lære av disse, og trekke på erfaringer gjort i slike samarbeid, selv om den politiske strategien om å posisjonere seg i landskapet rundt seg alltid virker å ha vært en tradisjon.

Innovasjonsprosessene i byen har og er betinget av både utnyttelse av sosial kapital og noen nasjonale eller internasjonale aktører, og har levd bra med det. Likevel fremheves det ulike utfordringer og mindre gode forhold, både mellom aktørene, og i hva de føler de er i stand til å gjøre selv. Adferdsendring og innovasjonsprosesser skjer sjelden i vakuum, men er gjerne avhengig av noen eksterne faktorer for å identifisere utfordringer og hvordan disse kan løses. Universitetet og forskningsmiljøet kan være en slik katalysator for å legge grunnlaget for å skape et bærekraftig innovasjonsmiljø i byen, men både rollemønsteret i byutviklingen og organiseringen rundt dette virker ikke helt å fungere slik man ønsker det skal. Kampen om å definere hva byen er heller i favør mot aktørene i de små og mellomstore bedriftene i sentrum av byen i den styringsformen som eksisterer i dag. Fordi mangfoldet er så stort og de ulike bransjene så spesifikke, kan det være vanskelig å koble på relevant ekspertise fra det teknologiske og faglige miljøet. For studenter som fullfører studiene og bedrifter knyttet til dette miljøet, kan for eksempel alternativene Arendal og Kristiansand virke mer attraktive som et sted der man kan få jobbe med noe relevant.

¹⁴ NODE: Norwegian Offshore & Drilling Engineering. Næringsklynge/nettverk med bedrifter innen olje- og gassnæringen.

Min egen opplevelse av byen er at Grimstad et fint sted å bo med gode rekreasjonsmuligheter og små kafeer og butikker i sentrum. Det er også satt svart på hvitt i kommuneplanens visjon, hvor ønske er at det skal være Norges beste sted å bo. Med attraktive og relevante bedrifter i nabokommunene og regionen som helhet, er det imidlertid ingenting i veien for at byen blir nettopp det, og de tunge næringsvirksomhetene etablerer seg der istedenfor. Denne problemstillingen ble også tatt opp under intervjuene, og informantene sa at dette var en del av den nye diskusjonen, og det offentlige planlegger en næringslivskonferanse i løpet av 2013 der dette blir tatt opp. Slike initiativ kan være starten på en prosess hvor de kreative spenningene kan komme tydeligere frem i byen, men også en arena hvor læring og ideer utenfra kan virke som inspirasjonskilder for hvordan samle og utnytte ressurser i det lokale og regionale i en helhetlig byutvikling.

6.4 Hva kan man forvente av byen? Hvor distinkt er den?

I lys av teorien om urbant entreprenørskap er det betimelig å stille seg spørsmålet hva eller hvor mye en faktisk kan forvente av byens politiske og administrative system. Under feltarbeidet og observasjoner over lang tid med egne erfaringer som bakgrunn fant jeg et todelt inntrykk i denne sammenheng. Hovedoppgavene til kommunen kan deles inn i to ulike funksjoner; tjenesteavdelingen og utviklingsoppgaven. Det er klart at hovedoppgaven til kommunen er at den drives godt økonomisk, slik at man i etterkant kan drive mer aktivt, slik informanten over opplyste meg om. Dårlig arealplanlegging kan også bidra til å legge svake premisser for fornyelse i byrommene, og motsatt være svært viktige for både næringsutvikling og byutvikling. Her fant jeg at arealplanleggingen er slikt utformet at den legger til rette og tar hensyn til de ulike byområdenes funksjoner, og at områdereguleringene i hovedsak allerede er utarbeidet. Slikt sett utfyller kommunen som areal- og reguleringsaktør godt med langsiktige perspektiv. Historisk har også noen av byens fineste tomter blitt avsatt til industri eller næringsbygg. En informant beskriver dette slik;

” Det er jo klart at det ble bygd næringsbygg på tomter det kanskje ikke burde vært bygd på, slik som industrihallen på Gulmand Brygge og industriområdene ved Fjære, Hasseltangen og Vikkilen samt Teleskolen [ved Campusområdet] og Bibelskolen. Dette er noen av de fineste områdene vi har å by på her.” (observatør)¹⁵

Han forteller videre at han ikke kan komme på store diskusjoner rundt plasseringen av byggene fordi byen alltid har vært en næringsvennlig kommune. Både han, og andre informanter, gir Grimstads tidligere rådmann, Flåthe og ordfører Skretting, mye av æren for at man fikk til prosessene, selv om de kan ha kuttet noen svinger ovenfor de andre politikerne her.

Selv om man altså har gjort noen kompromisser i viktige avgjørelser virker det å stort sett ha vært en felles forståelse om hva som er den rette veien å gå. Kanskje nettopp det at man har hatt en felles forståelse har legitimert noen av de kompromissene man har gjort underveis. Upopulære valg er kanskje et politisk spørsmål mer enn noe annet, og jeg kan ikke se noen tegn på at dette har vært gjennomgående i byens utvikling. Men ved noen veikryss har det å stå alene og utfordre den vanlige tenkemåten vært viktig. I dag kan det være vanskeligere for politikere å påta seg denne rollen, men det er imidlertid ingenting som tilsier at man ikke kan spille på hverandre. Avgjørelser i planleggingsfasen er i større grad forhandlet frem mellom flere aktører, hvor lokalpolitikeres handlingsrom er endret, og hvor innbyggers mulighet til deltagelse i planprosessen gjerne går gjennom lokalpolitikere i uformelle kanaler (Hanssen, 2010). Det kan være at lokalpolitikere i lys av dette ikke har like gode forutsetninger for å ta (noen ganger upopulære) langsiktige avgjørelser hvis de mister legitimiteten og dermed muligheten for gjenvalg i kommunestyret. En av informantene mine tok som sagt opp et viktig poeng og sa at han ikke hørte nok fra de menneskene som ønsket å endre ting i byen. Det kan være at alternativene som fremstilles ikke er mange nok, eller attraktive nok, til at det skaper en mobiliseringsprosess hos innbyggere, og at dette er en medvirkende faktor til at man møter flere negative eller nærsynte innvendinger enn støttespillere.

Med Agderbyens tettere arbeidsmarked, den kreative-tekniske lokale arbeidskraften og gode arealdisposisjoner til næringsvirksomhet som bakteppe for næringsutviklingen, har det være vanskelig for meg å identifisere hva det egentlig er informantene mine setter fingeren på, om hvorfor man ikke føler at man lykkes helt slik man har ønske om. Det har likevel kommet opp noen faktorer som virker avvikende eller fraværende i den avtegningen jeg til nå har gjort. Jeg stilte meg selv spørsmålet hvorfor og hvordan man fikk til (eller legitimert) næringsbygg på

¹⁵ Områdene det refereres til her ligger både nærme sentrum og utenfor, og anses for å være svært attraktive tomter.

de fineste tomtene? Mobiliseringskraften, godt støttet av lokal kapital, må ha vært sterk for å få dette til. I dag er mange av områdene regulert, men mobiliseringen virker å være mindre sterk i dag. Det er i hvertfall slik jeg tolker mine informanternes uttrykk og meninger om manglende lederskap, og (mangel på) evne til å få noe gjennom. Byens visjon danner også et fint grunnlag for byens videre utvikling, men den må nå ut til folket for at den skal engasjere og få støttespillere. Ved å eksperimentere mer, for eksempel ved å sette ut arkitektkonkurranser om havnearealene, eller lage utviklingsplaner før reguleringsplaner, kan man kanskje få til en mobilisering. Et eksempel på en slik modell kan være utbyggingen av Tjuvholmen i Oslo. Arealene i Grimstad er såpass attraktive for både større næringslivsaktører og lokale investorer som kjenner byen godt, at det nok ikke vil være noe problem å få tak i ideer utenfra heller. Poenget er at det mangler alternativer som engasjerer, og flere aktører bak prosjekter. Rammen for byens videre utvikling må settes klarere, hvis eiendomsutvikling skal bli til byutvikling. I enkelte dokumenter, som for eksempel havneplanen, er rammene kanskje for detaljerte, slik at den kreative kraften som kan sette preg på utformingen blir litt borte. Havneplanen som er vedtatt i Grimstad virker å være ganske bindende. Det finnes ingen arenaer jeg kunne finne som setter i gang disse prosessene, men dette kan ha noe med at rammene og posisjonen byen befinner seg i ennå er under utforming.

Så hvor distinkt er byen egentlig? Uten tvil et spørsmål med mange svar, hvis vi ser bort fra de rent arkitektoniske uttrykkene. Med mitt datagrunnlag og med min metodiske tilnærming kan jeg ikke si noe om hvor forskjellig den er fra andre byer. Men jeg kan gjøre meg noen analyser ut i fra de meningene som kom opp i intervjuene, med refleksjoner til den regionale og historiske dimensjonen. Ifølge bytesen jeg tok utgangspunkt i, lå konkurransefortrinnet internt i byens samhandlingsmønster samt evne til å spille på byene i øst og vest i viktige saker. Det aktive lederskapet ble utformet av personer i det private og offentlige, og båndene mellom dem var tette. Samtidig kan det at byen har tilbudt noen av sine fineste tomter til næringsbygg hatt en positiv effekt for å få folk til å komme dit. Selv om mange byer i dag har teknologiparker og samlokaliseringer av ulike kunnskapsbedrifter, er universitetet en aktør som umiddelbart skaper en egen dynamikk. Den er viktig ikke bare for byen, men for regionen. En informant beskriver det slik;

”Det må være noen linker ut til verden fra Grimstad, og tilsvarende inn til Grimstad. Sånn sett er universitetet helt avgjørende for at byen skal være et interessant sted å bo på.”
(offentlig informant)

Noen aspekter og historiske paralleller er å kjenne igjen, spesielt knyttet til betydningen av utdanningssystemet og vektlegging på små og mellomstore bedrifter. Den sosiale dimensjonen – kanskje mer presist definert som de tettere sosiale bånd og nettverkene som forente byens ulike samfunnssektorer – blir likevel litt fraværende i identifiseringen av viktige betingelser for innovasjon og nyskaping. Dette er, eller har i hvert fall vært, en uvanlig egenskap som har skilt byen fra for eksempel Arendal eller Kristiansand. For Grimstad har dette påvirket insentivene og mulighetene til å koordinere utviklingen og samhandlingen mellom nøkkelaktørene. Sagt på en annen måte virker det som om insentivene til å skape et lokal lederskap skapes mer uavhengig av lokale kapitalkrefter, og mer på de ”tradisjonelle” eller vanlige betingelsene om tunge formelle institusjoner som de viktigste drivkreftene. Men dette kan samtidig bli en forenkling med tanke på mitt tidligere poeng om lokale investorer som har valgt å investere lokalt og langsiktig. Igjen bygger dette under en hypotese om at det helhetlige bilde i Grimstad virker ganske forvirrende og vanskelig å få tak på i dag. Man forsøker å bygge noen nye institusjoner, som delvis har røtter i lokalmiljøet og delvis i nye sammensetninger, men man får det ikke helt til. Rollene virker altså litt uklare.

Grimstad har hatt gode sikringsmekanismer i Agderbyen, særlig da knyttet til handelsnæringa ved økt kjøpekraft og befolkningsvekst i regionen. Det kan være at behovet for å satse klarere på noen næringsområder slikt sett ikke har vært like stort. Essensen i nyskaping er at det innebærer et brudd med det etablerte. Men ut i fra de strukturelle og institusjonelle praksisene jeg til nå har avtegnet, er det i hovedsak ikke noe i veien for at gamle praksiser kan integreres i nye styringsformer for å bygge opp under det lokale innovasjonsmiljøet som har vært byens særpreg. Men det krever et lederskap på flere plan (noen ganger kontroversielle saker som for eksempel FoU bygget som nevnt tidligere) for å få i gang noen prosesser, som også har påvirkningskraft i saker og utviklingstrekk over lengre tid. Den prosjektbaserte utbyggingen mellom det private og offentlige er ikke noe nytt i Grimstads sammenheng, men det har skjedd tidligere med noen parallelle utviklingstrekk, og langsiktige veksthorisonter – delvis lokale og delvis regionale. Ettersom ”det nye” i byen enda ikke er fastsatt og lar vente på seg, utvikles byens arealer og institusjoner mer på bakgrunn av en argumentasjon om at de er virker ”gode” eller ”interessante” nok som enkeltprosjekter, men uten helhet og langsiktighet. Dette kan ha noe med endret planpraksis, men også endrede lokale maktforhold. Uansett kan

analysen her tyde på at byens nøkkelaktører jobber med - men har noen vanskeligheter med - å håndtere og utvikle strategier for hvordan man skal ivareta fordelene med småbyegenskapene, og samtidig bygge opp et bærekraftig innovasjonsmiljø.

6.5 Nye koblinger?

Inntrykket så langt kan være at det ikke går så bra med byen, men det vil være en feil slutning å trekke. Tvert i mot tyder funnene så langt på at det går *relativt* bra. Men det er noen områder jeg har trukket frem her som har utviklingspotensial som kanskje ennå ikke er utnyttet. Jeg vil her forsøke å gjøre noen analyser og vurderinger om hvilke områder som kan forbedres og hvordan dette kan bidra til å skape en økonomisk ramme med innovasjon, nyskaping og nytenkning i bunn. Jeg har da valgt meg ut fire punkter i den sammenheng. Først vil jeg se på hvordan en klarere profilbygging kan bidra til å utvikle og heve mulighetene for etableringen av kompetansearbeidsplasser. Deretter vil jeg se nærmere på de naturgeografiske forutsetningene og hvordan disse spiller inn. Etter det vil jeg se hvordan samspillet i større grad kan innrettes etter samfunnets behov, før jeg til slutt ser på nye løsninger og eksperimentering i samarbeider og organiseringsarbeid.

a) Klarere profilbygging

Byen har i dag mange profiler, selv om målene for hvilke satsningsfelt man i fremtiden skal bygge på er konsentrert rundt fire temaer. Universitetsbyen Grimstad er likevel bare en av mange ønskede "varemerker", og selv om man nok ikke kan si at de ulike profilen konkurrerer med hverandre, kan man stille spørsmålet om den ene går utover det andre hva angår økonomiske og tidsmessige ressurser. Det er vanskelig å være alle ting på en gang, selv om man har investorer med økonomisk kapital og lokal forankring. Uansett profil og satsningsområde må byen innta en framskutt posisjon i landsdelen – selv om man har noen forsikringselementer i sammenkoblingen med byene rundt – hvis byen skal utvikle sin egenart og karakter. Det trenger for øvrig heller ikke være en motsetning mellom disse, og det kan være at man er nødt for å finne måter å samhandle disse for å få en mer helhetlig byutvikling som tar vare på de unike egenskapene, men som likevel er nyskapende i samarbeidsformen. Med utgangspunkt i kommuneplanen og intervjuene med offentlige og private informanter, var det et ønske og ambisjon om å skape en slags ny bydel opp mellom gamle sentrum, campus og E-18. Hvis man får til noe i denne aksen, kan byen få til noe unikt man ikke har

klart andre steder (som for eksempel mellom Kristiansand og universitetet ved Gimlemoen), og danne et grunnlag for en offensiv posisjon i landsdelen godt overens med verdiene som historisk sett har vært viktige her. Å få til noe slikt krever mange ting, men kanskje viktigst av alt er en ambisjon om å få det til, og evne til å sette langsiktige mål. Potensialet er imidlertid der, med kompetanse, kapital og kunnskap i bunn. Den lokale utvikling- og styringsmodellen i Grimstad har endret seg, og det virker som om man har noen utfordringer med å identifisere og klargjøre egne eller interne roller i nye politiske, sosiale og økonomiske lokale og regionale konstellasjoner. Dette er egentlig et brudd med den tidligere modellen skissert av Berg & Danielsen (2002), og det kan være at man må tenke på nytt om hvordan man skal gripe og få tak på det strategiske elementet i byen. Det behøver ikke være det at organiseringen av næringsarbeidet i byen er dårlig, men at den aktive rollen og pådriveren – man kan kanskje si den organisatoriske samfunnsentreprenøren – får ikke utnyttet potensialet sitt.

b) Naturgeografiske forutsetninger

Selv om byens havn ikke lenger er sentrum for verdenshandel, er landbruket likevel en viktig næring med 17% av fylkets dyrkede mark. I ulike artikler i lokalavisen Grimstad Adressetidene blir det i forbindelse med kommuneplanens arealdel knyttet problemstillinger opp mot at byens landbruksområder trues av utbygging av boliger rundt disse arealene av lokale bønder, altså utbygging av andre enn bøndene. Historisk har man klart å bruke landbruket til sin egen fordel, med landbruksskole og utdanningstilbud knyttet til dette. I dag har man ikke denne delen like integrert, og den nyskapningen som skjer knyttet til dette skjer mest i regi av bøndene selv, eller i samarbeid med offentlige etater som for eksempel Innovasjon Norge¹⁶. I tillegg har Bioforsk et forskningssenter ved Landvik. En måte å unngå fremtidige interessekonflikter kan være å finne en måte å utnytte disse på en mer samlet måte, for eksempel med egne utdanningstilbud knyttet til landbruksøkonomi eller tilsvarende. Noen ting går uansett bra innenfor landbruksnæringen, som for eksempel suksessbryggeriet Nøgne Ø og destilleriet Agder Brenneri, som viderefører den flytende landbrukstradisjonen fra Grimstads kjente vinmerke Fuhr. Et annet eksempel kan være Hesnes Gartneri & Kjøkken, der man har driver økologisk matproduksjon og servering av egne råvarer med egen kafé. Om det er iverksatt noen tiltak eller strategiske utviklingsplaner innenfor dette feltet fikk jeg ikke spurt om, siden jeg ble klar over hvordan dette kunne være et mulig næringsutviklingsområde

¹⁶ <http://www.gat.no/nyheter/hentet-inspirasjon-i-spania-1.7728665>

først senere. Da måtte jeg også inkludert bønder og aktører i dette miljøet, men dette fikk jeg altså ikke tid til dessverre.

c) Samspill etter samfunnets behov

Jeg har tidligere vært inne på samspillet utforming og ulike kilder til hvordan samspillet utformes, men lite konkret i forhold til hvordan dette kan gjøres med utgangspunkt i hvordan det er nå, og de teoretiske innsiktene her. For at samspill ikke bare skal forbli et idyllisk begrep uten noen praktiske implikasjoner, må man ha noen tydelige virkemidler som ikke er tatt utgangspunkt i enkelte strukturelle forhold. Et eksempel kan være en gitt samarbeidsform eller en institusjonell logikk som begrenser mulighetene for nytenkning i det organisatoriske arbeidet. Oppfatningen om uklare roller kan være et uttrykk for at virkemidlene i samspillet ikke er godt nok utviklet eller at de er galt innrettet, selv om folk snakker sammen. Den som fungerer som næringssjef i kommunen har flere oppgaver samtidig, noe som kan gjøre det vanskelig å følge opp for eksempel nyetableringer i etterkant, og ta aktivt lederskap for å bygge nettverk ute og tilegne seg kunnskap. Før man vet hvilke virkemidler som kan brukes er man også nødt for å vite hvor og hvordan man kan gjøre grep. For å fremme disse betingelsene kan man i større grad lære av områder hvor samspillet fungerer, og operasjonalisere deretter etter hvordan det lokale og regionale markedet ser ut. Endringer i adferd og det å bryte ut av et allerede satt mønster en treg prosess, men ved å engasjere individer og ha en åpen læringskultur kan man heve kvaliteten i samspillet og strukturere det mer etter hva samfunnet har behov for. Det er også noe som må jobbes for mellom flere aktører, og både kunnskapsinstitusjonene, kommunen, fylkeskommunen og de private interessene må opparbeide seg kunnskap om hvordan man kan innrette konkrete virkemidler. En annen ting som er viktig er å ikke sette for høye forventninger til hva et samspill faktisk kan oppnå. Det kan være vanskelig å måle resultater av et samspill, men et utgangspunkt kan være å skape en felles forståelse for de utfordringene man møter for å skape noe nytt.

d) Nye løsninger?

Grimstad får ofte rykte om å være innadvendt, til en viss grad av gode grunner, og i utgangspunktet passer dette dårlig inn i bildet om at økonomisk aktivitet og innovasjonsprosesser skjer i samspill med aktører på flere geografiske nivå. Samtidig har man ikke hatt en kultur for at dersom noen skaper noe nytt, skal dette sees ned på. Det har vært rom for andre måter å tenke på, så lenge det passer inn i den lokale selvforståelsen. Men i nye regionale konstellasjoner og arbeidsmarkeder er det vanskeligere å stå alene når forholdene

endres. Det kan være at minnet om sørlandsby-modellens kollaps på slutten av 1800-tallet fremdeles står så sterkt at man forsøker å bygge en helt annen modell for næringslivet, som har fungert ganske bra frem til nå. Forestillingen om at ting går bra gir heller ingen insentiver for å endre på noe som fungerer. I forlengelsen av det, kan det da være vanskelig å hente inspirasjon og ideer om hvordan man kan lage bedre rammer for utvikling når det tross alt har gått ganske bra så langt. Ved å eksperimentere mer, og være åpne og lytte til nye impulser om hvordan ting kan gjøres kan gi kreative løsningsforslag i ulike sektorer, med erfaring fra der det fungerer. Eksperimentering innebærer også feil, så tilbakemeldinger om hva som fungerer og ikke, er en viktig del av et åpent system, hvor det er rom for å gjøre konstruktive feil. Dette griper over i både arealforvaltningen eller byutviklingen, så vel som i den mer innovasjons- og næringsrettede virksomheten. Her kommer samspillet mellom det offentlige og private inn, og krever en aktiv rolle og deltagelse fra begge parter.

En bevisstgjøring om byens rolle i regionen vil kanskje også gi en mer praktisk tilnærming til hvordan man kan komme med nye løsninger, både i organiseringen og som en del av en mer helhetlig og langsiktig byutvikling. Mulighetene for næringsutvikling i Agderbyen er store, spesielt innenfor offshorenæringen og mekaniske produkter. Kommunen har utarbeidet en reguleringsplan for havneområdene – som egentlig kan tolkes som en byplan der man kaster ut kommersiell havneaktivitet – men engasjementet rundt dette er vanskelig å finne. Jeg fant heller ingen mekanismer som lot engasjementet og kreativiteten komme frem, som kan skape spenninger og kreative løsningsforslag i utviklingsområdene. En utviklingsplan hadde kanskje vært mer spennende enn en reguleringsplan for å få i gang noe her. Det kan være at man nå har kommet så langt i prosessen at man er for bundet opp til å følge enkeltes bidrag, at veien videre vil preges av dette. En av fallgruvene med dette, er at man risikerer å ende opp med et område som utvikles, men som fanger liten interesse hos lokalbefolkningen. Videre mangler det også en kommunikasjonsstrategi internt i byen og eksternt i regionen. Ifølge Moilanen & Rainisto (2009) er stedsmarkedsføring i dag viktig for steder for å tiltrekke investorer og selskaper. På dette punktet virker det, i hvert fall fra Grimstads side, at byen tar sikte på å bygge på Agderbyen-imaget. Men det kan være vanskelig for Grimstad å lykkes når en enda ikke har en klar profil satt, eller interne konflikter i regionen hindrer en i å nå en felles profil for Agder og Agderbyens betydning i næringsutviklingen. Slikt sett henger de ulike punktene her fremstilt sammen med hverandre, og bør sees i sammenheng.

7. Konklusjon

Denne oppgaven har tatt for seg ulike dimensjoner ved det lokale styring- og innovasjonssystemet i Grimstad. Målet var tredelt; å forsøke å avdekke hvilke betingelser som har vært viktige for vekst og nyskapning i næringslivet, hvordan dette går inn i de teoretiske perspektivene på området, og hvordan nøkkelaktørene opplever at dette arbeidet fungerer i praksis. Jeg har gjort dette ved å fokusere på både strukturelle og institusjonelle endringer, og forsøkt å identifisere brudd, kontinuitet og drivkrefter i en lokal utviklingsmodell. Dette har blitt gjort ved at to problemstillinger har blitt trukket frem:

- *Hva har vært viktige betingelser for innovasjon og nyskapning i byen, og hvordan har strukturelle og institusjonelle forhold hatt innvirkning på endringsprosessene de senere årene?*
- *Hvordan oppleves næringsarbeidet i dag av nøkkelaktørene i praksis, og hvilke muligheter og utfordringer kan identifiseres i møtet mellom nærings- og byutvikling?*

Det teoretiske utvalget i oppgaven reflekterer problemstillingenes bredde, og jeg har forsøkt å danne et vitenskapsteoretisk grunnlag som kunne beskrive innovasjon- og samspillprosesser i en mindre/mellomstor by i Norge. Dette var ingen lett oppgave, ettersom teoriene for det meste enten har vært relevant for studier av enkelte storbyer, mindre bygder, regionale innovasjonsprosesser, bedrift/foretaksrettede studier eller enkelte nettverkssamarbeid. Jeg fant ut at den beste måten å løse dette på var å bruke teorier som lå aktørene og deres handlinger og refleksjoner rundt temaene nært, slik som sosial kapital og bånd i lokalmiljøet samt kognitive tankemåter i stivhengighet og lærings- og kunnskapsutvikling. Jeg brukte videre noe byteori for å kunne forstå dette i kontekst og forstå den strukturelle konteksten, og for å sette meg inn i hvilke strategier man fulgte for næringsutvikling i byen. Her ble urbant entreprenørskap, nettverksbasert organisering og strategier for næringsutvikling presentert. Bakgrunnen for teorien lå også i Berg & Danielsens (2002) tese om byen som et lokalt innovasjons- og styringssystem der samspillet mellom samfunnssektorene var hovedelementet.

7.1 Problemstilling 1:

Jeg fant ut at selv om noen strukturer og institusjoner er å finne igjen i Berg & Danielsens (2002) avtegning av Grimstad, er dette i større grad enkeltelementer i byutviklingen i dag. Jeg

har vanskeligheter med å enten avkrefte eller bekrefte tesen om at man har et vellykket lokalt innovasjonssystem, men kan konkludere med at bildet i dag er mer forvirrende og fragmentert enn den fremstillingen de kommer med. Den enkelte entreprenør, slik skissert av Schumpeter (1934), hadde stor betydning før, men jeg har avdekket at andre dynamikker er mer fremtredende i dag. Jeg fikk inntrykk av at det var et paradoks at byen ønsket og hadde gode forutsetninger og ressurser til å satse stort, men ikke fikk det helt til slik de ønsket. Analytisk var det dermed utfordrende å kategorisere datamaterialet, ettersom jeg hele tiden fikk forskjellige fortellinger og dimensjoner inn under intervjuene, og ved å studere historiske forhold og utvikling. Det gikk opp for meg etter hvert at dette egentlig er et funn i seg selv, og kan være en av grunnene til at det har vært vanskelig å tolke materialet. Ett gjennomgående poeng i oppgaven har vært at det er vanskelig å få et ordentlig grep på byen, og at den må avklare sin rolle i regionen. Dette må imidlertid nyanseres litt med at det generelt sett faktisk har gått ganske bra, og man har fått en del ting på plass. Det informantene fremhevet som sentrale barrierer for nyskaping var mangel på gode samhandlingsmekanismer, forskjellige virkelighetsbeskrivelser, vanetenkning samt demografiske og økonomiske utfordringer knyttet til Agderbyen.

På en måte setter informantene fingeren på det som også mangler i byen, slik at det virker som om man er klar over hva det er som fungerer og ikke. Samtidig vektla man ulike faktorer i hva som var viktig og ikke, slik at det var vanskelig å finne ut om man hadde en slags kollektiv enighet om hvilke tiltak man burde gjøre. En fremtidig anbefaling på dette området kan være å få en større åpenhet rundt hva det er som mangler, og skape noen nye koblinger eller engasjere individer til å jobbe strategisk med disse spørsmålene. De arenaene og individene som engasjeres må også ha en viss grad av frihet i arbeidet og forkunnskap om lokale og regionale forhold, for å være meglere i de strukturelle hullene som eksisterer og videre sette langsiktige vekststrategier. Gode sikringsmekanismer med sentral beliggenhet mellom Arendal og Kristiansand har historisk sett vært til byens fordel, slik tesen også forteller om. Men med ønske om å skape en regional profil i Agderbyen kan det være at man må tenke på nytt hvordan man skal innrette seg, hvis man fremdeles vil innta den samme posisjonen man hadde tidligere om vekst på egne premisser med god hjelp av omlandet og naturen rundt.

Selv om innovasjon og nyskappingsprosessene i dag utvikles under andre forhold, er samspillet mellom samfunnssektorene fremdeles en viktig strategi som kan skille byen fra andre byer i både nasjonal og regional sammenheng. Mens næringsarbeidet i hovedsak er

designet for nettopp å skape denne forbindelsen, står det igjen som et paradoks at man ikke klarer å få til de store volumene. Jeg konkluderer derfor i analysen med at de lokale institusjonene, slik det nå er, er bedre egnet for å sikre mangfoldet av små og mellomstore butikker og bransjer enn de større og tyngre aktørene. Hvem som bestemmer dette (dersom det faktisk er en bevisst målsetning og ønske om at det skal være slik) og hvem som tjener og ikke tjener på det, er et maktpolitisk spørsmål jeg ikke har belegg for å gi et svar på her. Det virker uansett som om man er klar over utfordringene knyttet til næringsutvikling av ulike skala, ettersom informantene påpekte at dette var en del av en ny diskusjon i byen. I 2012 var det en byutviklingskonferanse, og det var nå snakk om en næringslivskonferanse. Selv om man kan diskutere hvor mye man kan få av slike konferanser, kan det være starten på en diskusjon hvor noen av de problemstillingene jeg her har tatt opp kanskje også blir en del av den videre utviklingen. Interessant nok trekker mine funn og analyser i samme retning som Teräs (2009) som skriver om det regionale innovasjonssystemet på Agder, om at lederskapsdynamikken har fått mindre betydning, regionen preges av fragmentering, kompleksitet og mangel på klart lederskap – bare her i en lokal setting. Som jeg har forsøkt å vise her må imidlertid det siste punktet nyanseres noe, da lederskap heller uttrykkes på en annen måte enn tidligere.

7.2 Problemstilling 2:

Organiseringen av næringsarbeidet i byen virker å være rettet mot små og mellomstore butikker i sentrumsområdene, og på dette området har byen egentlig vært vellykket i form av å få til butikker med forskjellige utvalg der personer kan legge arbeid- og handelsreisen sin i samme rute. I tillegg har man en rekke festivaler og arrangementer året rundt i disse områdene. Attraktive sentrumsområder kan være en faktor for å få studenter fra universitetet ned i disse områdene, og bli kjent med lokale institusjoner og bygge personlige nettverk. Slik kan byrommene sees på som en slags samhandlingsarena, hvis vi ser på dem som møtesteder. Dette gjelder ikke bare studenter, men alle menneskene i byen. Studenter står imidlertid i en litt annen rolle, da man i utgangspunktet står litt friere i hvilke valg man skal gjøre etter studiene. Ved å få kunnskap om styrker og svakheter med lokaløkonomien og lokalsamfunnet, kan både oppgaver og oppdrag knyttes opp mot aktuelle problemstillinger. På dette området fikk jeg opplyst at noen prosjekter var underveis i samarbeid mellom universitetet og kommunen om blant annet gratis trådløs internettdækning. Slike tiltak mente de ville oppfordre studenter til å oppholde seg mer i sentrum.

Men det mangler noen klarere virkemidler for nyskaping internt, og for å tiltrekke store aktører som kan kobles på kompetansemiljøet her. I teorien jeg drøftet tidligere kommer lederskap frem som en viktig drivkraft for å få til noe. Det virker som om det er vanskelig å få et klart lederskap med evne til å spille på de ressursene man har lokalt og regionalt, når profilene og satsningsområdene er mange og enkelte oppfatter rollene som uklare.

De institusjonelle forholdene, både i form av vaner og sosiale organiseringsformer, og de formelle institusjonene setter i stor grad premissene for hvilken vei man ønsker å ta videre. Kommunen spiller i så måte en viktig rolle i den helhetlige byutviklingen (inkludert innlandsområdene), samt universitetet for å få til en dynamisk utvikling lokalt og regionalt. Med tanke på de ressursene og kunnskapsmiljøet man har i byen og regionen, er det imidlertid ikke noe umiddelbart jeg kan trekke ut her som taler imot at man ikke kan få til begge deler. Likevel er det i ”rommet” mellom det unike, mangfoldige og spesialiserte det virker å svikte. Snevre utviklingsrammer kan også ha noe med hva som er mulig å få til gjennom politiske arenaer, og tar da opp helt nye problemstillinger knyttet til demokrati og deltagelse, som jeg ikke har sett på her, men som viser seg å være viktige. På et mer generelt plan dreier lederskap seg om å engasjere ulike aktører ut over det å lage planer, slik jeg var inne på i teorien, men de enkeltpersonene som støtter ulike prosjekter, opplever informantene mine at ikke kommer tydelig nok frem eller at det for få av dem.

Modellen byen ble stor på ble bygget under gode samarbeidsvilkår og med gode forutsetninger i bunn. Selv om det i dag er samarbeid både mellom det offentlige og private med flere aktører enn tidligere, virker kommunikasjonen mellom aktørene å være dårligere enn hva jeg hadde forventet. Mangel på åpenhet og gjennomsiktighet virker hemmende i ulike prosjekter, og hva man ønsker å oppnå med dem kommer ikke helt klart frem. Dette begrenser tilliten og langsiktigheten i planene man har for byen, selv om jeg ikke kan svartmale dette bildet helt. Det er til en viss grad naturlig at man vil ha ulike virkelighetsoppfatninger om hvordan næringsarbeidet fungerer, hva som er viktige fundament for innovasjon og nyskaping og så videre i en by. Funnene jeg gjorde i analysen tyder imidlertid på at selve ideen om sosial kapital og identifiseringen av denne som en drivkraft kun fantes delvis. Nøkkelaktørene mangler noen tillitsbyggende arenaer mellom seg. Om dette er bevisst eller ikke kan jeg ikke si noe om, men ifølge informantene mine er det uansett noe som er et brudd med den tidligere styrings- og utviklingsmodellen. Triple helixmodellen Grimstad er bygget på kan i utgangspunktet være et godt instrument for å møte strukturelle og institusjonelle endringer, men det mangler en grad av åpenhet og tillitt til hverandre dersom man i fremtiden

skal håndtere større økonomiske konjunktursvingninger lokalt, og utnytte de ressursene man har her. I tillegg er det ikke problemfritt å bruke samhandling som noe som kan måles og gi økonomisk gevinst. Innovasjonsprosessene er ofte lange og uforutsigbare, slik at det er begrenset hva samhandling kan få til. Men det er heller ikke slik at det er umulig å enes omkring noen felles utviklingsrammer, og her har man klart å danne en grunnleggende plattform videre, selv om informantene fra både det offentlige og det private mente dette ikke var nok. Slikt sett gav mitt utvalg av informanter en ambisiøs fremtidsvisjon, med stor tro på hva som var mulig å få til, som i en utviklingssammenheng nok er det viktigste elementet for å få penger, kapital og ideer i sirkulasjon. Kanskje den viktigste observasjonen i denne oppgaven var at jeg fant delvise elementer om hva som var brudd med den tidligere modellen, samt hva man fører med seg i dag, og hva som er drivkreftene for innovasjon og næringsutvikling. Dette kan ha flere forklaringsfaktorer, men byens raske befolkningsvekst, endrede institusjoner (og institusjonsforståelse) og rollemønstre i byutviklingen, samt nye regionale markeder har blitt spesielt fremhevet her. Det kreative, samlende/helhetlige og strategiske elementet savnes likevel, og det kan være at man trenger nye eller bedre kontaktflater mellom det offentlige og private i by- og næringsutviklingen i lys av disse endringene.

7.3 Avsluttende kommentarer, bidrag og videre forskning

Denne oppgaven har tatt for seg hvordan ulike institusjoner, strukturer og samspillmekanismer spiller inn på innovasjonsevnen til Grimstad, og hvordan dette har endret seg over tid. Jeg har avdekket en del faktorer, både i strukturelle endringer og i aktørers muligheter og begrensninger i forhold til dette. Byen har hatt sterk vekst de siste årene, selv om aktørenes meninger og perspektiver påpekte en del ting som kunne vært bedre i de interne prosessene. Det har vært interessant å se utviklingen i et historisk perspektiv, og hvordan eller hva man mener er viktige betingelser for nyskaping har endret seg. Mitt utvalg av informanter er primært hentet fra nøkkelaktører som er involvert i offentlig-private samarbeidsprosjekter som sitter med mye makt i byens fysiske, økonomiske og sosiale utforming, men også enkelte aktører utenfor disse som forsøker å se det helhetlige bilde og de lange linjene. Oppgaven har egentlig tatt opp flere spørsmål og problemstillinger enn den har gitt svar på, og gir dermed noen gode ansatser for videre forskning. Nettopp det at byen har en del motsetninger og er vanskelig å få grep på (både teoretisk og analytisk), har gjort at den kan være interessant for videre forskning, også i case i sammenliknende posisjon. Gjennom

oppgavens forløp har jeg spurt meg selv ”hvor er innovasjonsdelen og hvor er bydelen?”. I dette caset har disse områdene, som i teorien gjerne behandles som to ulike retninger (økonomisk teori og byteori), vært nært knyttet sammen, og slikt sett ble det også noe naturlig at jeg har forsøkt å se på dem som overlappende. Noe av grunnen til dette er at caset er relativt lite eller av mellomstor art i en norsk kontekst, samtidig som teorien innen begge retningene også mangler empiriske studier av slike områder. Dette er også en av grunnene til at jeg har valgt å være utforskende, og ikke for bundet til én teori for å finne sammenhenger, brudd og drivkrefter i byen som var målet her. På denne måten kan det teoretiske bidraget komme i form av en alternativ måte å forstå hvordan økonomiske, sosiale og kulturelle aspekter inngår i byteorien.

Grimstad passer egentlig dårlig inn i nasjonale innovasjonspolitiske føringer, ettersom veksten og kulturen her har skjedd innenfra, og hovedelementene er bygget på strategier som er vanskelige å kopiere. Det er for eksempel ikke alle småsteder som har kunnet nytt godt av kapitalsterke enkeltaktører som har vært villige til å investere i lokalmiljøet. Dette alene kan være en unik egenskap, selv om rollene i dag er noe annerledes. Man har måttet kjempe for å få inn tunge institusjoner, slik som Høyskolen og senere Universitetet. Videre virker det som om byens motivasjonsfaktorer for innovasjon har endret seg i lys av Agderbyens fremvekst, med kortere reiseavstand til Kristiansand. Man er ikke lenger ”nødt” for å skape noe lokalt, da man like godt kan skape noe nytt eller jobbe i Arendal eller Kristiansand, mens man bor i Grimstad. Selv om man er godt klar over denne problemstillingen, virker det ikke som om virkemidlene og støtteordningene for lokal utvikling og nyskapning er gode nok for å støtte opp under det potensialet som finnes her. Strategiene som utvikles for næringsutvikling skjer i større grad etter de tradisjonelle teoriene omkring urbant entreprenørskap, og komplekse innovasjonsmodeller heller enn unike egenutviklede strategier. Det står da som et paradoks at jeg over sa at man hadde klart nettopp dette. Dette kan ha noe med at det aktive næringsarbeidet, og det sosiokulturelle samhandlingsmønsteret har mistet litt betydning i hva man anser som viktig og ikke. Den sterke befolkningsveksten siden 1970-tallet må anses som en viktig faktor i dette bildet, selv om noen institusjoner og aktørers lokalforankring fremdeles står sterkt. Sosial kapital og tette bånd mellom aktørene ser ut til å ha vært en viktigere faktor før enn det er i dag, selv om det i planene og visjonene legges opp til en dynamikk mellom studenter, bedrifter og lokalsamfunnet.

I lys av mine funn kan oppgavens bidrag da kan komme på flere plan. Mest av alt har den nok problematisert en del av oppfatningene innenfor de ”nyere” byteoriene, omkring hvordan

samspill fungerer mellom offentlige og private aktører, samt dynamikken knyttet til de interne relasjonene og perspektivene i byutviklingen. Fordi samspillet har vært selve fundamentet for innovasjonsprosessene, historisk sett, har også lokale institusjoner spilt en viktig rolle i hvilken vei byen har utviklet seg. Lederskap, og aktører med evne til å identifisere hvilke ressurser det finnes i lokalsamfunnet har vært viktig, og det blir kanskje enda viktigere fremover å ha noen samfunnsentreprenører som kan identifisere lokale sammensetninger og tilknytninger regionalt. Dette kan oppfordre til videre studier av enkeltpersoner i større grad enn det jeg har fått gjort her, enten enkelte samfunnsentreprenører eller hvordan aktører i de ulike samfunnssektorene finner frem nye løsninger sammen. Evolusjonær økonomisk geografi og bygeografi er ikke nødvendigvis to sammenfallende teoretiske perspektiver. Evolusjonær økonomi har i seg selv noen vage eller "fuzzy concepts", som kan gjøre veien fra teori til analytisk anvendelse noe vanskelig. Men som sagt valgte jeg å fokusere på noen av elementene i en bysammenheng, og det ville vært vanskelig å svare på problemstillingene uten å ta for seg de teoretiske perspektivene om innovasjon, kapital og relasjoner nettopp fordi det har vært så sentrale økonomiske, kulturelle og sosiale elementer i byutviklingen, så vel som i de mer fysiske planleggingsprosessene. Det har vært en utfordrende men spennende måte å håndtere en masteroppgave på, men jeg tror funnene kan bidra til en teoretisk utvikling når jeg her har sett på institusjoner, kapital og relasjoner i endring. I etterkant tror jeg for øvrig kunne fokusert på ett konsept (altså ikke nødvendigvis fenomen) nærmere for å kunne klargjøre denne rollen nærmere, men da måtte målet med oppgaven også vært noe annerledes. Spesielt interessant har det vært å se på hvordan begreper og virkemidler operasjonaliseres av aktørene, og hvordan jeg selv kan tolke og forstå det lokale innovasjonssystemet fra informantenes ulike ståsteder. Ettersom denne oppgaven har vært innrettet mot en slags forståelse av en lokal utviklingsmodell, kan videre forskning for eksempel fokusere mer på sektorrettet næringsliv, motivasjoner for enkeltentreprenører i innovasjonsprosessene, bedrifters og forskningsmiljøers kontakter med det lokale og regionale næringslivet, sosio-kulturelle innbyggerstudier eller en nærmere studie av muligheter og utfordringer i planleggingsprosessene.

8. Referanseliste

- Abrahamsen, O. A. (2007). *Farsund bys historie - Fra rederby til industrikommune. Bind III*. Farsund: Farsund kommune.
- Amin, A., & Thrift, N. (2007). Cultural-economy and cities. *Progress in Human Geography* 31(2): 143-161.
- Andersen, K. V., Bugge, M. M., Hansen, H., Isaksen, A., & Raunio, M. (2010). One Size Fits All? Applying the Creative Class Thesis onto a Nordic Context. *European Planning Studies* 18(10): 1591-1609.
- Arthur, B. (1989). Competing technologies, increasing returns, and 'lock-in' by historical events. *Economic Journal* 99: 116-131.
- Arthur, B. (1994). *Increasing Returns and Path Dependence in the Economy*. Michigan: Michigan University Press.
- Atkinson, R., Atkinson, R., Smith, E., Bem, D., & Nolen-Hoeksema, S. (1996). *Hilgard's introduction to psychology*. USA: Harcourt Brace College Publishers.
- Berg, B., Akselsen, R., Brautaset, K., & Engh, C. E. (1992). *Agder ingeniør- og distriktshøyskole: de første 25 år 1967-1992*. Grimstad: Agder ingeniør- og distriktshøyskole.
- Berg, T.A. & Danielsen, A. (2002). En blå tråd. I J. Knudsen & H. Skjeie (red.), *Hvitt stakitt og fiberoptikk. Regionale myter - regional makt*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Borch, O. J., & Førde, A. (2010). *Innovative bygdemiljø - ildsjeler og nyskappingsarbeid*. Bergen: Fabokforlaget Vigmostad & Bjørke AS.
- Bourdieu, P. (1997). The Forms of Capital. I A. e. Halsey, *Education, Culture, Economy and Society* (ss. 46-58). Oxford: Oxford University Press.
- Burt, R. (1992). *Structural Holes: The Social Structure of Competition*. Boston: Harvard University Press.
- Burt, R. (2004). Structural holes and good ideas. *American Journal of Sociology* 110(2): 349-399.
- Børrud, E. (2005). *Bitvis byutvikling - møte mellom privat eiendomsutvikling og offentlig byplanlegging*. Arkitektur- og designhøyskolen i Oslo. Oslo: Arkitektur- og designhøyskolen i Oslo.
- Coleman, J. S. (1997). Social Capital in the Creation of Human Capital. I H. e. Halsey, *Education - Culture, Economy, and Society* (ss. 80-95). Oxford: Oxford University Press.
- David, P. (1985). Clio and the economics of QWERTY. *American Economic Review* 75: 332-337.
- Dicken, P. (2007). *Global shift: mapping the changing contours of the world economy*. London: Sage Publications.
- Dopfer, K., & Potts, J. (2004). Evolutionary realism; a new ontology for economics. *Journal of Economic Methodology* 11: 195-212.
- Fagerberg, J. (2003). Innovation: A Guide to the Literature. *Centre for Technology, Innovation and Culture*: 1-22.
- Flora, C. B., & Flora, J. L. (1993). Entrepreneurial Social Infrastructure: A Necessary Ingredient. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science* 529: 48-58.

- Florida, R. (2003). *The Rise of the Creative Class*. New York: Basic Books.
- Fox, N. F. (2003). *The New Sartre*. New York: Continuum.
- George, A.L. & Bennett, A. (2005). *Case studies and theory development in the social sciences*. Michigan: Michigan University Press.
- Gomez, M., & Gonzalez, S. (2001). A Reply to Beatriz Plaza's 'The Guggenheim-Bilbao Museum Effect'. *International Journal of Urban and Regional Research* 25(4): 898-900.
- Grønmo, S. (1996). Forholdet mellom kvalitative og kvantitative tilnærminger i samfunnsforskningen. I H. Holter, & R. Kalleberg, *Kvalitative metoder i samfunnsforskning*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Granovetter, M. (1985). Economic action and social structure: the problem of embeddedness. *American Journal of Sociology* 91: 481-510.
- Granovetter, M. (2005). The impact of social structure on economic outcomes. *Journal of Economic Perspectives* 19(1): 33-50.
- Granovetter, M. (1973). The strength of weak ties. *American Journal of Sociology* 78: 1360-1380.
- Harvey, D. (1989). From Managerialism to Entrepreneurialism: The Transformation in Urban Governance in Late Capitalism. *Geografiska Annaler. Series B, Human Geography* 71(1): 3-17.
- Harvey, D. (2010). Capital Assembled. I Harvey, D. *The Enigma of Capital. And the Crises of Capitalism* (ss. 40-57). Oxford: Oxford University Press.
- Hay, I. (2010). *Qualitative Research Methods in Human Geography*. Oxford: Oxford University Press.
- Hersoug, B. (1988). *Mellom politiske idealer og økonomiske realiteter - norsk distrikts- og regionalpolitikk 1945-85*. Helsinki: NordREFO.
- Hess, M. (2004). "Spatial" relationships? Towards a reconceptualization of embeddedness. *Progress in Human Geography* 28: 165-186.
- Hjemdal, K. M., Hauge, E. S., & Lind, E. (2007). *Festivaler på Sørlandet. Kultur i kraftformat*. Kristiansand: Agderforskning.
- Iammarino, S. (2005). An evolutionary integrated view of Regional Systems of Innovation: Concepts, measures and historical perspectives. *European Planning Studies* 13(4): 497-519.
- Isaksen, A. (2001). Building Regional Innovation Systems: Is Endogenous Industrial Development Possible in the Global Economy? *Canadian Journal of Regional Science* XXIV: 101-120.
- Jacobs, J. (1970). *The Economy of Cities*. New York: Random House.
- Jacobs, J. (1984). *Cities and the Wealth of Nations*. New York: Random House.
- Jessop, B. (1998). The Narrative of Enterprise and the Enterprise of Narrative: Place Marketing and the Entrepreneurial City. I T. Hall, & P. Hubbard, *The Entrepreneurial City* (ss. 77-103). New York: John Wiley & Sons Ltd.
- Johansson, R. (2000). Ett bra fall är ett steg framåt. Om fallstudier, historiske studier og historiska fallstudier. *Nordisk Arkitekturforskning* 1.
- Kallio, A., Harmakoorpi, V., & Pihkala, T. (2009). Absorptive Capacity and Social Capital in Regional Innovation Systems: The Case of the Lahti Region in Finland. *Urban Studies* 47(2): 303-319.

- Kaplan, M. (2003). Economics: the rhetoric of speculation. *Public Culture* 15: 477-493.
- Karlsen, A., & Isaksen, A. (2008). Den historiske dimensjonen ved kunnskaps- og teknologiutvikling. I A. Isaksen, A. Karlsen, & B. Sæther, *Innovasjoner i norske næringer - Et geografisk perspektiv* (ss. 41-58). Bergen: Fagbokforlaget Vigmonstad & Bjørke AS.
- Kasper, W., & Streit, M. (1998). *Institutional Economics*. Cheltenham/Northampton: Edward Elgar Publishing.
- Kenis, P., & Schneider, V. (1991). Policy Networks and Policy Analysis: Scrutinizing a New Analytical Toolbox. I B. Marin, & R. Mayntz, *Policy Networks, Empirical Evidence and Theoretical Considerations* (ss. 25-59). Westview Press.
- Kickert, W., Klijn, E.-H., & Koppenjan, J. (1997). *Managing Complex Networks. Strategies for the Public Sector*. London: Sage Publications.
- Kiser, E. (1996). The revival of narrative in historical sociology. *Politics and Society* 24: 249-271.
- Kline, S., & Rosenber, N. (1986). An Overview of Innovation. I R. Landau, & N. Rosenberg, *The Positive Sum Strategy: Harnessing Technology for Economic Growth* (ss. 275-304). Washington D.C.: National Academy Press.
- Knudsen, J. (2002). Makt i regional fasong. I J. Knudsen & H. Skjeie (red.), *Hvitt stakitt og fiberoptikk. Regionale myter - regional makt*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Leitner, H., & Sheppard, E. (1998) Economic Unertainty, Inter-Urban Competition and the Efficacy of Entrepreneurialism. I T. Hall, & P. Hubbard, *The Entrepreneurial City* (ss. 285-308). New York: John Wiley & Sons Ltd.
- Löfgren, A. (1998). *Bysystemer og byregioner i globaliseringens epoke*. Arbeider fra Geografisk Institutt. Trondheim: Universitetet i Trondheim.
- Löfgren, O. (2003). The new economy: a cultural history. *Global Networks* 3(3): 239-254.
- Martin, R., & Sunley, P. (2006). Path dependence and regional economic evolution. *Journal of Economic Geography* 6(4): 395-437.
- Mayer, H., & Knox, P. (2010). Small-Town Sustainability: Prospects in the Second Modernity. *European Planning Studies* 18(10): 1545-1565.
- Moilanen, T., & Rainisto, S. (2009). *How to Brand Nations, Cities and Destinations: A Planning Book for Place Branding*. Palgrave Macmillan.
- Myklebost, H. (1960). *Norges tettbygde steder 1875-1950*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Nelson, R. (2002). Bringing institutions into evolutionary growth theory. *Journal of Evolutionary Economics* 12: 17-28.
- North, D. (1990). *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ostrom, E. (2000). Social capital: a fad or a fundamental concept? I P. Dasgupta, & I. Serageldin, *Social Capital: A Multifaceted Perspective* (ss. 172-214). Washington D.C: The World Bank.
- Parkinson, M., & Harding, A. (1995). European cities towards 2000'. I M. Rhodes, *The Regions and the New Europe* (ss. 27-52). Manchester: Manchester University Press.
- Portes, A. (1998). SOCIAL CAPITAL: Its Origins and Applications in Modern Sociology. *Annual Reviews Sociology* 24: 1-24.

- Portes, A. (2000). Social Capital: Promise and Pitfalls of its Role in Development. *Journal of Latin American Studies* 32(2): 529-547.
- Putnam, R. (2000). *Bowling alone: the collapse and revival of American community*. New York: Simon & Schuster Paperbacks.
- Ragin, C. C., & Amoroso, L.M. (2011) *Constructing social research: the unity and diversity of method*. Los Angeles: Sage Publications.
- Ringholm, T., Aarsæther, N., Nygård, V., & Selle, P. (2009). *Kommunen som samfunnsutvikler. En undersøkelse av norske kommuners arbeid med lokal samfunnsutvikling*. Tromsø: NORUT.
- Schumpeter, J.A. (1911, 1934). *The Theory of Economic Development*. Cambridge: Harvard University Press.
- Sotarauta, M., & Kautonen, M. (2007). Co-evolution of the Finnish National and Local Innovation and Science Arenas: Towards a Dynamic Understanding of Multi-level Governance. *Regional Studies* 41(8): 1085-1098.
- Sotarauta, M., & Linnamaa, R. (2001). Urban Competitiveness and Management of Urban Policy Networks: Some Reflections from Tampere and Oulu. *Technology, Society and Environment* (2), ss. 2-17.
- Skjeie, H. (2002). Illusjon og ambisjon. I J. Knudsen & H. Skjeie (red.), *Hvitt stakitt og fiberoptikk. Regionale myter - regional makt*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Taleb, N. (2007). *The Black Swan: The Impact of the Highly Improbable*. New York: Random House.
- Teräs, J. (2009). Institutions and governance. I J. Potter & G. Miranda. *Entrepreneurship and the innovation system of the Agder region, Norway. A review by the Local Economic and Employment Development (LEED) Programme of the Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD)*: 225-260.
- Thagaard, T. (2003). *Systematikk og innlevelse - en innføring i kvalitativ metode*. Oslo: Fagbokforlaget
- Thomas, M. (1987). Schumpeterian Perspectives on Entrepreneurship in Economic Development: a Commentary. *Geoforum* 18(2): 173-186.
- Tura, T., & Harmaakorpi, V. (2005). Social capital in building regional innovative capability. *Regional Studies* 39(8): 1111-1125.
- Tödttling, F., & Trippel, M. (2005). One size fits all? Towards a differentiated regional innovation policy approach. *Research Policy* 34: 1203-1219.
- Wicken, O. (1997). Regionenes industrialisering - et historisk perspektiv. I Isaksen, A. *Innovasjoner, næringsutvikling og regionalpolitikk* (ss. 80-111). Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Wiig, H. (1997). Innovativ aktivitet og innovasjonssystemer i Møre og Romsdal og Finnmark. I A. Isaksen, *Innovasjoner, næringsutvikling og regionalpolitikk* (ss. 148-162). Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Woolcock, M. (2004). Why and how planners should take social capital seriously. *Journal of the American Planning Association* 70: 183-189.
- Yin, R. (1994). *Case Study Research. Design and Methods*. London: Sage Publications.
- Åsen, G. (1999). *Storegra Gårds Historie - Fra Istid til Nåtid*. Grimstad: Norsk Fortidsgranskning.

Vedlegg 1: Liste over informanter:

Pseudonym	Tidspunkt	Type
Offentlig informant	04.01.2013	Ansikt-til-ansikt
Offentlig informant	14.01.2013	Ansikt-til-ansikt
Privat informant	22.08.2012	Ansikt-til-ansikt
Privat informant	29.08.2012	Ansikt-til-ansikt
Observatør	12.09.2012	Ansikt-til-ansikt
Observatør	26.07.2012	Ansikt-til-ansikt

Vedlegg 2: Liste over andre dokumenter:

- Gjeldende kommuneplan (2011-2023)
- Kommunal planstrategi
- Områdereguleringer ("Campus Grimstad" og "Plan for byutvikling i havnearealene")
- Kommunedelplaner ("Grimstad byområde (byplanen – kart, tekst og utfyllende bestemmelser)")

Rapportene og planene er hentet fra kommunens hjemmesider:

<http://www.grimstad.kommune.no/Planer-og-rapporter/>

Vedlegg 3: Informasjonsskriv:

Intervju masteroppgave

Hei

Mitt navn er Øystein Nicolai Haga, og jeg tar for øyeblikket en mastergrad i samfunnsgeografi ved Universitetet i Oslo. Jeg er interessert i by- og næringsutvikling i mellomstore steder i Norge, og har funnet Grimstad som en interessant by å studere i den sammenhengen, spesielt siden byen har hatt sterk vekst de siste årene. Jeg ønsker dermed å få innsikt i hva som har vært viktige betingelser for innovasjon og nyskapning i byen, og hvordan samarbeidet mellom nøkkelaktørene i byen fungerer i praksis i møtet mellom by- og næringsutvikling. Jeg håper at du i den anledningen har mulighet til å stille opp på et intervju der disse spørsmålene blir tatt opp. Dersom du har mulighet til dette, vil jeg gi nærmere informasjon om intervjuet etter svar via e-post eller telefon. Generelt sett vil intervjuet vare mellom 45 minutter og 1 time, og spørsmålene vil være konsentrert rundt noen tema, men likevel såpass åpne at det vil være rom for oppfølgingsspørsmål og utdyping. Intervjuene vil bli anonymisert, og datamaterialet slettet ved prosjektslutt. Hvis det er ønskelig, kan jeg sende oppgaven til deg ved planlagt prosjektslutt våren 2013. Oppgaven vil også bli publisert på www.duo.uio.no.

Jeg håper du har anledning til dette, ettersom det vil være veldig interessant å høre dine erfaringer og oppfatninger i denne sammenhengen, og kanskje også for andre som er interessert i de samme spørsmålene. Dersom du har noen spørsmål, kan du gjerne kontakte meg på telefon eller e-post.

Med vennlig hilsen

Øystein Nicolai Haga

e-post: oystenh@student.sv.uio.no

telefon: 91527108